

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johannes Norrman

Bearbetning och Verarbeitung – en komparativ studie av två originära fång

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Patrik Lindskoug

Termin: HT2021

Förord

För fyra och ett halvt år sedan läste jag sista terminen på gymnasiet, och stod då i valet och kvalet kring om jag skulle söka in till juristprogrammet eller lärarprogrammet. Nu, när jag knappt ett halvt decennium senare reflekterar över mitt val (vars innehåll du förhoppningsvis redan gissat), framstår det som ett av de mest lyckade i mitt liv.

Beslutet att läsa juristprogrammet blev början på en otrolig resa, som i många avseende varit exceptionell. I våras kulminerade den med att jag vann SM i juridik tillsammans med min gode kamrat Joar Lindén. Jag har stormtrivts på utbildningen alltsedan första dagen, och aldrig ångrat mig – inte så mycket som en enda sekund.

Tiden på Juridicum har, utöver fantastiskt rolig, även varit uppbygglig. Vid sidan av nyttiga juridiska kunskaper har jag tillägnat mig en rejäl skopa självförtroende, och kanske även en del visdom. Det har kort och gott varit livets och lärandets sötebrödsdagar, och det är med visst vemod jag genom denna sista inlämning definitivt överger studietiden, och tar steget ut i det s.k. riktiga livet.

Avslutningsvis vill jag ta tillfället i akt att rikta ett enormt tack till mina föräldrar och farföräldrar, utan vars gentila stöd och fasta fostran jag inte varit hälften av den man jag är idag. Därutöver vill jag sända ut en brodershand till min bäste vän Henric Colliander, vars vänskap varit en stöttepelare i mitt liv. Jag vill även lyfta fram mina vänner Katja Rekstad, Aaron Milz, Dennis Lavesson och Julia Persson, vars humor och kloka råd har förgyllt min tid på universitetet. Sist men inte minst vill jag även uttrycka min tacksamhet gentemot min handledare Patrik Lindsoug, docenten Julian Nowag samt universitetslektorn Jakob Heidbrink, som var och en på sitt sätt hjälpt till att göra mitt examensarbete så bra som möjligt.

Utanför fönstret har snön töat tidigt – och trots att det är mitt i vintern tycks det mig ändå som att våren nalkas. Trädens förväntansfulla nakenhet påminner mig om slutstrofen i Karin Boyes dikt *Vårvisa*:

*Så bort, all min feghet!
Jag hör min framtid till.
Jag tar mig rätt att växa nu
som rotens krafter vill.*

Johannes Norrman
Kristianstad den 16 december 2021

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Abstract	7
Zusammenfassung	10
Förkortningar	13
1. Inledning	14
1.1 Bakgrund	14
1.2 Syfte och frågeställning	15
1.3 Avgränsning	17
1.4 Terminologi och språkfrågor	19
1.5 Disposition	21
2. Metod och material	21
2.1 Metod	21
2.2 Material	24
2.3 Aktuellt komparativt forskningsläge	25
3. Svensk rätt	26
3.1 Allmänt om bearbetning i svensk rätt	26
3.2 Typfall I	29
3.2.1 Doktrin och NJA 1934 s. 29	29
3.2.2 RH 2015:44	32
3.2.3 Rekvisiten för äganderättsförvärv genom bearbetning i typfall I	34
3.2.4 Sammanfattning	42
3.3 Typfall II	43
3.3.1 Närmare om den sakrättsliga konfliktsituationen i typfall II	43
3.3.2 Betydelsen av 1975 års lag	44
3.3.3 Doktrin och förarbeten	47
3.3.4 Ändamåls- och skälighetsargument	49
3.3.5 Sammanfattning	51
4. Tysk rätt	52
4.1 Allmänt om tysk civil- och sakrätt	52
4.2 Allmänt om Verarbeitung i tysk rätt	53
4.2.1 Allmänt om 950 § BGB	53
4.2.2 Lösöresrekvisitet	55
4.2.3 Verarbeitung har ägt rum	56
4.2.4 En ny sak har framställts	58
4.2.5 Värdet av bearbetningen är inte avsevärt lägre än stoffets värde	61
4.2.6 Bevisbörda och prioritetsordning	62
4.3 Typfall I	63
4.4 Typfall II	64

4.4.1 Allmänt om typfall II i tysk rätt	64
4.4.2. Är beställaren eller tillverkaren att anse som Hersteller enligt 950 § BGB?	66
5. Komparativ analys	70
5.1 Allmänt om bearbetning och Verarbeitung	70
5.2 Typfall I	72
5.3 Typfall II	75
6. Slutkommentar	78
Litteratur- och källförteckning	81
Bilaga A	86

Ein eigentümlicher Fehler der Deutschen ist, daß sie, was vor ihren Füßen liegt, in den Wolken suchen.

– Arthur Schopenhauer, *Paralipomena*, kapitel 9: zur Rechtslehre und Politik.

Sammanfattning

Förevarande examensarbete undersöker den sakrättsliga regleringen av specifikation i svensk respektive tysk rätt utifrån två distinkta typfall. Syftet med studien är dels att öka kunskapen om specifikation som rättsligt fenomen, dels att underlätta en utveckling av den svenska rätten genom att undersöka förutsättningarna för en transplantation från den tyska rättens Verarbeitung-institutet. Frågeställningarna efterlyser sålunda ett svar på dels hur svensk respektive tysk rätt besvarar de centrala juridiska frågor som uppkommer i de typfall som beskrivs nedan, dels i vilken utsträckning det går att främja det svenska bearbetningsinstitutets funktioner genom att transplantera element från det tyska Verarbeitung-institutet.

Typfall (I) tar sikte på situationen då en specifikant utan samtycke bearbetat fysisk lös egendom som tillhör en annan person; har specifikanten eller den ursprunglige ägaren bäst rätt till egendomen? I typfall (II) varierar scenariot på så vis att en beställare frivilligt överlämnat egendom till en tillverkare, i syfte att den senare ska bearbeta egendom (arbetsbeting); efter att bearbetningen skett men före det att den bearbetade egendom överlämnats går tillverkaren i konkurs. Åtnjuter beställaren separationsrätt till den bearbetade egendomen, eller ska den komma tillverkarens borgenärer till godo såsom exekutionsunderlag?

I svensk rätt saknar båda typfallen direkt reglering i lag, men typfall (I) har avhandlats i praxis. Utifrån befintliga vägledande avgöranden, står det klart att svensk rätt dels erkänner bearbetning som ett originärt fång, dels uppställer två kumulativa rekvisit för att specifikanten ska förvärva äganderätt. För det första måste det av specifikanten tillförda ekonomiska värdet *åtminstone* överstiga stoffets värde, och för det andra måste det vid en sammanvägd bedömning vara *billigt* att egendomen tillfaller specifikanten; obilligt kan det exempelvis vara i den händelse att specifikanten rånat egendomen från den ursprunglige ägaren och inte tillfört ett alltför stort värde.

Vad avser typfall (II) existerar inga prejudikat som ger direkt ledning kring hur scenariot är att bedöma, och inte heller är det möjligt att utifrån tangerande författningar härleda några slutsatser därom. I doktrin förefaller majoritetsuppfattningen visserligen vara att beställaren bör åtnjuta separationsrätt, men rättsläget är icke desto mindre behäftat med osäkerhet.

I tysk rätt är i sin tur båda typfallen att subsumera under 950 § i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), vars två stycken uppställer kriterierna för, och rättsföljden av, ett fång genom *Verarbeitung*. För att en aktör ska förvärva äganderätt jämte 950 § BGB, måste således fem kumulativa rekvisit alltid vara uppfyllda.

För det första måste det röra sig om specifikation av vad som i tysk rätt är att klassificera som en *bewegliche Sache* (förenklat: lösöre). För det andra måste en verksamhet ha ägt rum som är att inordna under begreppet *Verarbeitung*, d.v.s. målinriktat mänskligt arbete syftandes till att förädla egendomen. För det tredje måste processen ha resulterat i framställningen av en ny sak. För det fjärde måste den bemälda aktören vara att betrakta som den nya sakens *Hersteller* (framställare). För det femte och sista får inte värdet av bearbetningen vara avsevärt lägre än stoffets värde. Brister det i något av rekvisiten är 950 § BGB ej tillämplig.

Till skillnad från svensk rätt erbjuder tysk rätt därmed ingen möjlighet att neka specifikanten äganderätt i typfall (I), även i den händelse att han agerat kvalificerat otillbörligt. Vad avser typfall (II) är dock frågan om beställaren åtnjuter separationsrätt mer komplicerad. Efter en lagändring har dock det tyska rättsläget, som en följd av invecklade juridisk-systematiska överväganden, i detta avseende blivit oklart. Studiens slutsats är således att det tyska rättsläget avseende typfall (II) i sina enskildheter besväras av sådan osäkerhet, att ett otvetydigt svar på arbetets frågeställning inte är möjligt att ge.

Avslutningsvis konstaterar arbetet att det svenska bearbetningsinstitutets ändamål är att skapa rättssäkerhet/förutsebarhet, att förskaffa värdeskapande mänskligt arbete sakrättslig relevans, att harmoniera med rättsordningen i övrigt samt att (vad avser typfall II) främja marknadsekonomins funktion.

Vissa delar av det tyska *Verarbeitung*-institutet – såsom den tyska doktrinens detaljerade redogörelse för vilket mänskligt agerande som är att betrakta som *Verarbeitung* – är härvidlag så beskaffade att en transplantation skulle främja ändamålen med det svenska bearbetningsinstitutet. Andra delar av den tyska rätten är däremot direkt olämpliga att transplantera. I synnerhet frånvaron av en möjlighet att neka specifikanten äganderätt vid kvalificerat otillbörligt agerande, rimmar illa med den svenska rättens nuvarande skydd för bestulna eller rånade ägare.

Abstract

This master's dissertation examines the legal regulation of the original mode of acquisition *specificatio* in Swedish and German law. The purpose of the dissertation is in part to deepen the knowledge of this important original mode of acquisition, and in part to further the development of Swedish Law by either facilitating or ruling out a transplantation of elements from German Law. The research questions are thus the following: how is *specificatio* regulated in Swedish and German Law in the two typical cases described below, and to which extent is it possible to promote the function of the Swedish "bearbetning-institute" by incorporating elements from German Law?

Case number (I) regards the situation when one person has significantly improved or refined property owned by another without consent from the owner; to which person does the property now belong? Case number (II) concerns the situation when a client has delivered material to a manufacturer as part of an agreement, whereafter the manufacturer improves the material but becomes insolvent before he can deliver it to the client; is the property to be handed over to the client, or is it now part of the bankruptcy estate?

Swedish Law does not contain a direct legal regulation for case number (I), but there exists a number of important legal precedents. From these it is clear that Swedish Law recognizes *specificatio* (sw. *bearbetning*) as a form of acquisition in case number (I), and that there are two necessary preconditions which must be fulfilled in order for such an acquisition to take place. Firstly, the improving party must have contributed an economic value which is *at least* higher than to the value of the original material. Secondly, it must, judged in light of all relevant circumstances, be *equitable and just in casu* that the improving party acquire ownership; if the improving party has, for example, stolen or robbed the material from the original owner and not contributed a particularly high value, it might be considered inequitable and unjust that he receive ownership.

Regarding case number II, there exists no relevant legal precedents, and is it also not possible to derive a generally applicable solution from the special regulation in Swedish maritime law regarding boat-building (contained within *lagen om båtbyggnadsförskott*). The majority opinion in Swedish legal doctrine seems to lean towards giving the client a right to separate the property, but the legal situation is nevertheless unclear.

German law in turn contains a general regulation, which is applicable to both cases, in § 950 of the Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). The two sections of the paragraph regulate both the prerequisites for and the consequences of a legal acquisition by *specificatio* (ger. *Verarbeitung*). For an actor to gain ownership through § 950 BGB, five general conditions must always be fulfilled.

Firstly, the improved property must be classified as a *bewegliche Sache* under German law. Secondly, the process through which the property has been improved must be subsumable under the term *Verarbeitung*; that is to say, the improvement must have been the result of conscious human labour with the object of refining the material. Thirdly, the process must have resulted in the creation of a new thing. Fourthly, the abovementioned actor must be legally considered the *Hersteller* (roughly: the creator) of the new thing. Fifthly and lastly, the value of the improvement must not be significantly lower than the value of the improved stuff. If any of these prerequisites fall through, § 950 BGB is not applicable.

Unlike Swedish law, German law thus offers no possibility of denying the improving party ownership in case I, even if he has acted in a particularly reprehensible manner. Regarding case II, the answer to the dissertation's question is more complicated. First and foremost, the agreement between the client and the manufacturer is a *Werklieferungsvertrag* under German contract law.

In earlier German precedents, it was clear that the client was the carrier of the *Hersteller* function in § 950 BGB. He therefore had an unproblematic right to separate the improved property in case of the manufacturer's bankruptcy (*Aussonderungsrecht*). However, after a reform through which the German law regarding sales was made applicable to the *Werklieferungsvertrag*, the legal situation regarding the *Hersteller*-function has, because of exceedingly complicated legal-systematic reasons, become unclear.

Even if the manufacturer is now considered the *Hersteller*, the parties can still agree to a so-called *antipiziertes Besitzkonstitut*. However, if the parties use this legal resource, the manufacturer acquires the property through § 950 BGB for a so-called "legal second", during which the property may be burdened by rights belonging to a third party. If so, the client hardly has a "clean" right to separation. Considering especially the many unsettled disputes in German law, the dissertation concludes that the current German legal situation does not permit a clear answer to the relevant legal question.

Last but not least, the dissertation establishes that the central purposes of the Swedish *bearbetning*-institute is to promote legal certainty, to ensure that human labour is given due relevance in conflicts regarding property rights, to harmonize with Swedish property law in general and also (regarding only case number II) to promote the function of the market economy.

The dissertation thereafter concludes that certain elements of the German *Verarbeitung*-institute – such as the detailed and thorough examination in German legal doctrine regarding which human actions are to be subsumed under the term *Verarbeitung* – are of such a nature that a transplantation would clearly further the goals of the Swedish *bearbetning*-institute. Other parts of German law however, are manifestly inappropriate to transplant. Notably, the absolute nature of § 950 BGB, which does not permit an assessment of the equitability of an ownership transfer to the improving party in case (I), is incompatible with the current protection in Swedish law afforded to owners whose property has been stolen or robbed from them.

Zusammenfassung

Diese Abschlussarbeit untersucht die sachenrechtliche Regelung der Spezifikation im schwedischen und deutschen Recht, mit zwei konkreten Typfällen als Sprungbrett. Zweck der Untersuchung ist zum einen die Kenntnis der Spezifikation-Institution zu verstärken und zum anderen, durch eine eventuelle Transplantation von deutschem Recht, eine Entwicklung des schwedischen Rechts zu ermöglichen. Die Fragen fordern also eine Antwort auf teils wie schwedisches und deutsches Recht die zentralen juristischen Fragen in den Fällen unten beantwortet, teils in welchem Maße es möglich ist, die Funktionen des schwedischen Rechts durch eine Transplantation von deutschem Recht zu entwickeln.

Fall I: Ein Spezifikant hat ohne Zustimmung fremden Stoff zu einer beweglichen Sache verarbeitet; erwirbt der Spezifikant Eigentum, oder behält der Eigentümer des Stoffes Eigentum? Fall II: Ein Besteller hat einem Verarbeiter Material geliefert mit dem Absicht, dass der Verarbeiter das Material verarbeiten soll. Nach der Verarbeitung, aber bevor dem Besteller die neue Sache bekommt, wird ein Insolvenzverfahren gegen den Verarbeiter eröffnet. Genießt der Besteller ein Aussonderungsrecht, oder gehört die verarbeitete Sache der Insolvenzmasse?

Im schwedischen Recht gibt es keine Gesetze, die diese Fälle ausdrücklich regeln.

Hinsichtlich Fall I gibt es aber Präjudizien. Aus diesen geht hervor, dass schwedisches Recht Spezifikation als einen möglichen originären Eigentumserwerb erkennt. Ein Eigentumserwerb tritt aber nur ein, wenn zwei Kriterien erfüllt sind. Erstens muss der Wert der Verarbeitung *mindestens* den Wert des Stoffes übersteigen. Zweitens muss es *gerecht und billig* sein, dass der Verarbeiter Eigentum erwirbt. Ungerecht und unbillig kann ein Eigentumserwerb z.B. sein, wenn der Verarbeiter das Stoff gestohlen hat.

Was Fall II angeht, gibt es keine Präjudizien, die die Frage beantwortet. Es ist auch nicht möglich, eine Antwort aus speziellen meersachrechtlichen Bestimmungen abzuleiten. In der juristische Doktrin scheint die herrschende Meinung allerdings zu sein, dass der Besteller ein Aussonderungsrecht bekommt; die Lage ist aber nichtsdestominder unklar.

Im deutschen Recht regelt § 950 BGB beide Fälle, und bestimmt sowohl Voraussetzungen als Rechtsfolgen einen Eigentumserwerb durch Spezifikation. Der Eigentumserwerb des Verarbeiters knüpft an folgende kumulative Tatbestandsvoraussetzungen an:

Erstens muss es um eine *bewegliche Sache* handeln. Zweitens muss menschliche Anstrengungen, die *unter die Begriffe Verarbeitung, Bearbeitung oder Umbildung* fallen, vorhanden sein. Drittens muss eine *neue Sache* entstanden sein. Viertens muss der Verarbeiter auch *Hersteller* i.S.v. § 950 BGB sein. Fünftens darf der Wert der Verarbeitung nicht *erheblich geringer* als der Wert des Stoffes sein. Wenn eine Voraussetzung fehlt, findet § 950 BGB keine Anwendung.

Im Unterschied zu schwedischem Recht, bietet deutsches Recht im Fall I keine Möglichkeiten, den Verarbeiter Eigentumserwerb zu verweigern; sogar wenn er besonders verwerflich gehandelt hat, erwirbt er noch das Eigentum. Was Fall II angeht, ist die Frage im deutschen Recht besonders kompliziert. Zuerst ist die Einigung zwischen Besteller und Verarbeiter in Fall II heutzutage im deutschen Recht als ein Werklieferungsvertrag zu betrachten.

Früher war verhältnismäßig klar, dass der Besteller in einem Werklieferungsvertrag zumeist als Hersteller anzusehen war, und dass er deshalb ein unproblematisches Aussonderungsrecht hatte. Nach der Schuldrechtsreform finden aber die Vorschriften über den Kauf Anwendung auf den Werklieferungsvertrag, und die Frage der Hersteller-Funktion ist (insbesondere wegen der vertragstypischen Verpflichtung des Verarbeiters in 433 § BGB, dem Besteller Eigentum zu schaffen) umstritten und unklar geworden.

Wenn der Verarbeiter als Hersteller anzusehen ist, steht aber immer noch die Tür des antizipierten Besitzkonstituts offen. Ein antizipiertes Besitzkonstitut ist aber für den Besteller nicht unproblematisch. Nach dem Durchgangserwerb des Verarbeiters (d.h. nach der s.g. logischen Sekunde), kann die neue Sache, z.B. mit einem Vermieterpfandrecht, belastet sein. Noch schwieriger wird die Lage, wenn der Verarbeiter untreu ist und die Einigung beim Erwerb des Verarbeiters fehlt; dann gibt es kein Besitzkonstitut, der Besteller erwirbt kein Eigentum und *ergo* genießt er überhaupt kein Aussonderungsrecht. Man kann folglich nicht sagen, dass der Besteller durch ein Besitzkonstitut immer ein sicheres oder unbedingtes Aussonderungsrecht bekäme.

Abschließend stellt die Arbeit fest, welche die Funktionen der schwedischen „bearbetning“ sind. Erstens soll „bearbetning“ der Rechtssicherheit sichern. Zweitens soll „bearbetning“ menschlicher Wertschöpfung sachenrechtliche Relevanz verschaffen. Drittens soll

„bearbetning“ mit der übrigen Rechtsordnung harmonisieren, und viertens soll die Institution auch (mindestens was Fall (II) betrifft) die Marktwirtschaft fördern.

Einige Teile der deutschen Verarbeitung-Institution – z.B. die ausführliche Analyse in der deutschen Doktrin, welche Handlungen tatsächlich als Verarbeitung anzusehen sind – sind solche, dass eine Transplantation die Funktionen der schwedischen „bearbetning“ fördern würde. Andere Teile des deutschen Rechts sind aber dem schwedischen Recht unangemessen. Insbesondere gilt das für die Tatsache, dass deutsches Recht keine Möglichkeiten bietet, dem Verarbeiter Eigentum zu weigern, wenn er besonders verwerflich gehandelt hat. Eine solche Regelung ist nicht mit dem Sonderschutz, den das übrige schwedische Recht einem beraubten Eigentümer bietet, vereinbar.

Förkortningar

1975 års lag = lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott.

BGB = Bürgerliches Gesetzbuch.

BGH = Bundesgerichtshof.

Bet. = utskottsbetänkande.

GG = Grundgesetz.

HD = Högsta domstolen.

NJA = Nytt juridiskt arkiv.

SOU = Statens offentliga utredningar.

Prop. = proposition.

P.g.a. = på grund av.

T.ex. = till exempel.

ZGB = Zivilgesetzbuch (schweiziska civillagsboken).

ZPO = Zivilprozessordnung.

1. Inledning

1.1 Bakgrund

I ett ekonomiskt system som bygger på privatpersoners rätt till egendom, intar de originära fången en särställning. Till denna ovanliga kategori av förvärv brukar traditionellt räknas *ockupation*, *accession* och *specifikation*.¹ Övriga fång betecknas i sin tur antingen som derivativa (d.v.s. härledande) eller exstinktiva (d.v.s. utsläckande), och förutsätter därmed principiellt denna tredje kategori av ursprungliga förvärv.² Tillsammans utgör de originära fången följaktligen en viktig första länk i en längre logisk-teoretisk juridisk kedja.

Bland de originära fången framträder i sin tur *specifikation*, d.v.s. bearbetning, som ett av de mest intressanta och filosofiskt betydelsefulla förvärven. Bearbetning är ett brett begrepp som omfattar allehanda företeelser, från de mest frekvent förekommande till de mest exotiska. En smed, som smider ett svärd av stål han stulit från en byggarbetsplats, har otvivelaktigt bearbetat stålet. Även ett företag, vars avancerade elektroniska chip framställs på anmodan av beställare som levererar råmaterialet, utför en aktivitet som fångas av begreppet bearbetning.

Det krävs inte en särskilt livlig fantasi för att begripa hur de två scenarierna ovan kan resultera i juridiska konflikter. Vad händer exempelvis om den bestulne byggherren inte nöjer sig med gottgörelse i pengar, utan ovillkorligen kräver tillbaka sitt stål, nu i form av ett svärd? Smeden kan hänvisa till nedlagd möda, och på den grunden göra gällande att han har rätt till svärdet; byggherren kan i sin tur stödja sig på att det från början faktiskt var hans egendom som bearbetades. Båda har på sitt sätt rätt – men vem har *bäst rätt*?

Redan i den romerska rätten var svaret på den frågan omtvistat.³ Än idag skiljer sig lösningen åt från rättsordning till rättsordning, och många gånger är rättsläget fortfarande omstritt eller oklart.⁴ Specifikation väcker ett både komplicerat och inte sällan politiskt känsligt problem kring värdet av mänskligt arbete i relation till befintliga äganderätter.

---

¹ Se Millqvist (2021) s. 28.

² För att extingvera någon annans äganderätt, måste den utslocknande äganderätten naturligtvis först existera.

³ Se Rothkegel (1974) s. 3.

⁴ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 557.

Marknadsekonomin, med dess strävan efter maximal effektivisering och åtföljande finförgrening av produktionsleden, har i sin tur skapat ytterligare en konfliktyta rörande specifikation. Ponera att företaget ovan lyckas framställa chippen, men sedan går i konkurs innan dess att chippen hunnit överlämnas till beställaren. Om råmaterialet är av stort värde eller om beställaren betalat i förskott, uppkommer en typiskt sakrättslig motsättning mellan beställaren och tillverkarens borgenärer: vem ska ha chippen? Beställaren kan peka på att det är hans material som chippen består av, men tillverkarens borgenärer kan peka på att chippen kom till under tillverkarens försorg. Än en gång har båda på sitt sätt rätt, men vem har *bäst rätt*?

Svaren på dessa frågor är av stor betydelse såväl praktiskt som principiellt. Trots att bearbetning således utgör en lovande domän för juridiska forskningsexpeditioner, förefaller området ändå vara tämligen oundersökt i vår rättsordning. Någon modern svensk monografi existerar inte, ett ordentligt komparativt verk lyser med sin frånvaro, och ej heller har frågan kommit i åtnjutande av en fullödig utredning i någon vedertagen handbok. Det finns mot denna bakgrund anledning att forska djupare kring den rättsliga regleringen av specifikation.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med förevarande arbete är att kart- och klarlägga hur två fundamentala intressekonflikter mellan en ursprunglig ägare och en specifikant får sin lösning i två separata rättsordningar. Förhoppningen är att härigenom dels i största allmänheten fördjupa kunskapen om specifikation som juridiskt fenomen, dels att undersöka om det finns möjlighet att utveckla den svenska sakrätten genom att underlätta (eller, beroende på undersökningens utfall, att utesluta) en transplantation av element från det tyska Verarbeitung-institutet.

Alla begrepp tömmer ytterst sitt innehåll ur den åskådliga verkligheten, och erhåller hela sin betydelse från denna; och detsamma gäller inom juridiken.⁵ Innan dess att arbetet fastslår sin frågeställning, är det därför nödvändigt att kortfattat konkretisera de materiella förhållanden som ska avhandlas. Ovanstående stycke talade om “intressekonflikter” i plural, och detta var

---

⁵ Se Schopenhauer (2018a) s. 79 f. samt Schopenhauer (2018b) s. 95 ff. Följande vackra citat från Schopenhauer som åskådliggör denna viktiga grundbult, kan jag inte hindra mig från att tillägga: “In dieser Hinsicht gleicht unser Intellekt einer Zettelbank, die, wenn sie solide sein soll, Kontanten in Kassa haben muß, um erforderlichenfalls alle ihre ausgestellten Noten einlösen zu können: die Anschauungen sind die Kontanten, die Begriffe die Zettel.” Se Schopenhauer (2018b) s. 96 för citatet.

avsiktligt; de situationer då specifikation typiskt sett ger upphov till konflikter av sakrättslig natur kan, vilket antyddes redan i inledningen, kokas ned till tvenne typfall.

Typfall I avser situationen då specifikanten, av vilket skäl det nu vara må, förfogar över fysisk egendom (d.v.s. lösöre eller byggnad på ofri grund) som någon annan äger, och utan ägarens samtycke genom eget arbete på något sätt förbättrar eller förädlar egendomen. Den centrala juridiska frågan är om specifikanten därigenom kan förvärva äganderätt till egendomen, eller om den ursprunglige ägaren istället behåller sin äganderätt.

Typfall II avser situationen då en beställare överlämnar eget material åt en tillverkare, som förädlar egendomen på beställarens uppdrag (arbetsbeting) med avsikten att beställaren ska bli den bearbetade sakens ägare. Tillverkaren går därefter i konkurs eller drabbas av utmätning. Den centrala sakrättsliga frågan är om beställaren åtnjuter separationsrätt till tillskjutet men bearbetat fysiskt material, eller om egendomen i stället skall komma tillverkarens borgenärer till godo såsom exekutionsunderlag.

De två ovanstående typfallen är detaljerade, men rymmer samtidigt viss variation inom sina respektive gebit. Vad avser typfall I har det exempelvis lämnats öppet på vilket sätt specifikanten åvägabragt en situation där han har möjlighet att bearbeta egendomen, och i typfall II kan man tänka sig att beställaren själv är en tillverkare, som avser att vidareförädla materialet åt en tredje beställare. Detta "variationsutrymme" erbjuder ett visst mått av flexibilitet då respektive typfall diskuteras, och möjliggör nyanserade resonemang kring olika tänkbara kriterier för ett eventuellt äganderättsförvärv.

Arbetets frågeställningar tar språng ifrån de ovan konkretiserade konfliktsituationerna, och lyder som följer:

Fråga 1. Hur reglerar svensk respektive tysk rätt frågan om specifikanten i typfall I genom sin specifikation kan förvärva äganderätt till egendomen, eller om den ursprunglige ägaren istället behåller sin äganderätt?

Fråga 2. Hur reglerar svensk respektive tysk rätt frågan om beställaren i typfall II åtnjuter separationsrätt till tillskjutet men bearbetat fysiskt material, eller om egendomen i stället skall komma tillverkarens borgenärer till godo såsom exekutionsunderlag?

Fråga 3. I vilken utsträckning är det möjligt att i den fortsatta utvecklingen av det svenska bearbetnings-institutets funktioner inspireras av element från det tyska Verarbeitung-institutet?

1.3 Avgränsning

Inledningsvis konstaterar jag att frågeställningen, såsom den formulerats, helt och hållet utesluter kommissionsförhållanden. I det följande utgår med andra ord arbetet konsekvent ifrån att den rättsliga relationen parterna emellan inte är att klassificera som ett kommissionsavtal. Även allehanda immaterialrättsliga spörsmål faller helt utanför frågeställningen.⁶ Av utrymmesskäl kan inte heller den särskilda sjösakrättsliga regleringen av området behandlas annat än i relation till de allmänna reglerna.⁷

Frågeställningarna har ovan centrerats kring två olika typfall. Ett tredje tänkbart typfall då bearbetning blir sakrättsligt intressant, är då en säljare uppställt ett äganderättsförbehåll till såld egendom, varefter köparen ändå bearbetar egendomen. Den centrala juridiska frågan blir huruvida säljarens äganderättsförbehåll, i händelse av utmätning eller konkurs å köparens sida, fortfarande står sig gentemot köparens övriga borgenärer.

Äganderättsförbehållets giltighet i händelse av specifikation har emellertid, i vart fall vad avser svenska förhållanden, varit föremål för relativt utförlig och högkvalitativ diskussion i doktrinen (stundvis även med lätt komparativ inriktning), och dessutom nyligen erhållit färska klargöranden i praxis.⁸ Nyttan av att behandla frågan i förevarande arbete är under sådana omständigheter tveksam. Dessutom skulle tillägget av ytterligare ett typfall väsentligt utöka arbetets redan digra uppgift, och därmed tynga framställningen betänkligt. Mot bakgrund av allt detta har jag valt att helt avgränsa bort äganderättsförbehåll.

---

⁶ Bestämmelser rörande diverse intellektuella och andliga bearbetningar av upphovsrättsskyddade verk (såsom översättningar av litteratur) och deras upphovsrättsliga konsekvenser finns i 4 och 5 § § upphovsrättslagen (1960:729). För basala regler kring sådana immaterialrättsliga intellektuella bearbetningar i tysk rätt, se vidare 3 § och 23 § Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte. Jämför även BGH NJW 1995, 1556.

⁷ För en utredning avseende båtars rättsliga särställning i förevarande situation, se Norrman (2020).

⁸ Se bl.a. Millqvist (2021) s. 119 ff.; Adlercreutz & Lindskoug (2020) s. 63–90 samt det färska avgörandet NJA 2019 s. 195, i synnerhet punkt 9.

I förbifarten må här också nämnas att den rättsliga situationen är självklar då en egendomsägare själv förädlat sin egendom genom eget arbete; ägaren förblir ägare.⁹ Likaså blir typfall II i stort sett ointressant om man tänker bort den insolvensrättsliga aspekten. Oavsett huruvida något sakrättsligt anspråk på vindikation tillkommer beställaren, så torde han så gott som alltid åtnjuta ett *obligationsrättsligt* betingat anspråk på överlåtelse av den färdiga produkten.¹⁰

Syftet med förevarande arbete är vidare att klar- och kartlägga hur en synnerligen specifik sakrättslig konfliktsituation får sin lösning i gällande rätt. Frågeställningen nödvändiggör därmed en s.k. *statisk* och *kasuistisk* komparation, som således inte syftar till att i största allmänhet jämföra svensk och tysk sakrätt, eller att utföra en rättshistorisk undersökning av hur de två rättsordningarna påverkat varandra, eller för den delen att göra någon djuplodande rättssociologisk studie kring den tyska respektive svenska folksjälen.¹¹ Vart och ett av dessa uppslag hade säkerligen kunnat bli ett fascinerande och läsvärt examensarbete – men de faller icke desto mindre utanför ramen för detta arbete..

Om specifikanten eller tillverkaren tillskjuter eget material vid sin specifikation, kan specifikation ibland ligga nära eller rent av överlappa med accession (äganderättsförvärv genom sammanfogande eller sammanblandning). För att inte onödigtvis komplicera utredningen utgår typfallen ifrån ett relativt “rent” fall av specifikation, där specifikanten inte tillskjuter annat än sitt eget arbete, eller på sin höjd en helt obetydlig mängd material (t.ex. lacken på en träprodukt i övrigt snidad från den ursprunglige ägarens trä). Det kan dock nämnas att Östen Undén var av uppfattningen att en analogi från specifikation ligger nära till hands vid accession, i vart fall då den sammanfogande aktören tillskjutit huvudsaken.¹²

Vad avser typfall I är ytterligare en central fråga huruvida den “förlorande” parten, d.v.s. den vars äganderättsanspråk ej står sig vid prövning, har rätt till kompensation för eventuella

---

⁹ Denna självklara slutsats drog Undén redan år 1927, se Undén (1927) s. 129 f. Se även Håstad (1996) s. 44.

¹⁰ Reglerna kring vad som sker i den händelse att tillverkaren säljer den färdiga produkten till tredje man (tvesala) hör till det sakrättsliga omsättningskyddet, och faller uppenbarligen utanför frågeställningen.

¹¹ För begreppsbildningen samt ytterligare angående skillnaden mellan en statisk och dynamisk komparation, se Lando (2009) s. 207 f.

¹² Se Undén (1971) s. 88. Jämför även NJA 1934 s. 234, rörandes en motor som var föremål för äganderättsförbehåll och som infogats i ett fartyg. HD:s majoritet fann att äganderättsförbehållet som en följd av sammanfogandet mist sin verkan.

kostnader eller förluster. Denna fråga berör dock närmast förutsättningarna för utomobligatoriskt skadestånd, och är således inte sakrättslig till sin karaktär. Eftersom syftet med uppsatsen är att fördjupa kunskapen kring en sakrättslig konflikt, kommer dessa frågor inte att behandlas.

Sist men inte minst tar typfall II uteslutande sikte på situationen då beställaren överlämnat betydande eget råmaterial åt en tillverkare. I den händelse att tillverkaren på egen hand har att införskaffa allt eller så gott som allt material rör det sig om ett tillverkningsköp, vilket såvitt avser svensk rätt i princip medför att traditionsprincipen blir tillämplig.¹³

1.4 Terminologi och språkfrågor

Frågeställningarna i avsnitt 1.2 ovan nödvändiggör en utredning av innehållet i flera olika rättsordningar, och precision i begreppsbildningen är därför av alldeles särskild vikt. Nedan återfinns läsaren en detaljerad redogörelse för hur olika juridisk-tekniska termer används i det föregående och det följande, samt en redogörelse för hur språkfrågor kommer att behandlas.

Inom svensk sakrätt föredras oftast de mer funktionellt inriktade begreppen *bättre rätt* eller *separationsrätt* framför termen äganderätt när sakrättsliga frågor diskuteras.¹⁴ I den tyska rätten har dock *begreppet* äganderätt en väsentligt starkare ställning, och används ytterst frekvent i såväl lag som doktrin.¹⁵ Fortsättningsvis använder arbetet företrädesvis begreppet *äganderätt* i utredningen av typfall I, medan termen *separationsrätt* används vid utredningen av typfall II.¹⁶

I den komparativa diskussionen avses med *bearbetning* vidare enbart den svenska sakrättsliga regleringen av specifikation, och med *Verarbeitung* avses enbart den tyska och/eller schweiziska regleringen av specifikation.¹⁷ Noterbart är att tyskan också känner begreppet "Bearbeitung", som dock snarast är en svagare synonym till det begreppet *Verarbeitung*.¹⁸

---

¹³ Se Millqvist (2021) s. 149 ff.; Håstad (1996) s. 44 f. samt SOU 2015:18 s. 91 f.

¹⁴ Se till exempel Adlercruetz & Lindskoug (2020) s. 24 ff. I en svensk domstolsprocess yrkar parterna som bekant att domstolen fastställer *bättre rätt* till egendomen snarare än *äganderätt*.

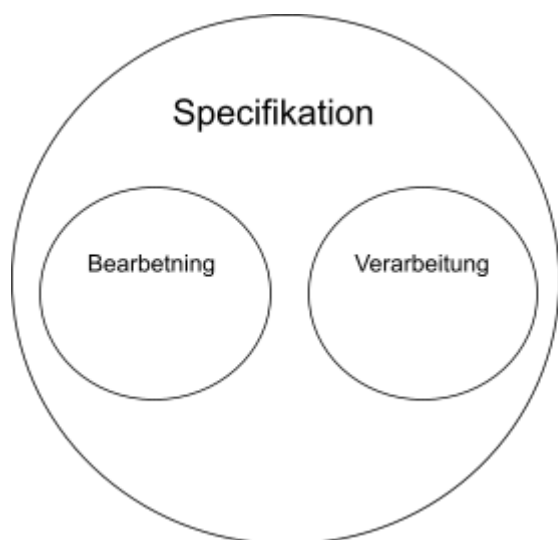
¹⁵ Se t.ex 947 till 950 § BGB samt Staudinger/C Heinze (2020) s. 545 ff.

¹⁶ För mer kring denna begreppsbildning och problematik se avsnitt 3.1.

¹⁷ Sammanhanget avgör med andra ord vad exakt *Verarbeitung* syftar på i texten.

¹⁸ Se t.ex Rothkegel (1974) s. 111. NE:s stora tyska ordbok (2020) erbjuder på s. 737 som svensk motsvarighet till *Verarbeitung* förutom *bearbetning* också ordet *tillverkning*.

Nedanstående illustration åskådliggör begreppens inbördes sammanhang i förevarande arbete:

Vad avser typfall I kommer arbetet att begagna sig av följande terminologi: för att beteckna den som har utfört arbete på en sak, och med hänvisning till nedlagd möda gör anspråk på äganderätt till saken, kommer uppsatsen att använda begreppet *specifikant* eller *bearbetaren*.¹⁹ Den vars anspråk står emot specifikanten betecknas som *den ursprunglige ägaren* eller *stoffets ägare*. Denna terminologi används också om diskussionen inte hänför sig till något speciellt typfall utan gäller specifikation i allmänhet.

För att på ett enkelt sätt hålla isär typfall I och typfall II, kommer arbetet däremot att använda sig av en något annorlunda terminologi i sin behandling av typfall II. Istället för specifikant och stoffets ägare/den ursprunglige ägaren kommer texten här att tala om *tillverkaren* respektive *beställaren* för att beteckna respektive sida i intressekonflikten.

Avslutningsvis medför arbetets inriktning att stora mängder tyskspråkig text oundgängligen måste användas. När arbetet direkt lånar in tyskspråkiga begrepp (såsom *Verarbeitung*) kommer det tyska bruket att inleda substantiv med versal att bibehållas. I den mån arbetet direkt inkorporerar tyskspråkig text i form av citat eller återgivning av lagtext, kommer jag

---

¹⁹ Notera att begreppet i förevarande arbete har getts en något vidare innebörd än eljest, och omfattar alla som på grund av förbättringsarbete gör anspråk på äganderätt. Definitionen inbegriper sålunda även en specifikant vars äganderättsanspråk inte står sig vid en rättslig prövning.

som huvudregel att översätta den. Läsare som i övrigt vill kontrollera källorna är dock hänvisade till att läsa dem på originalspråket.

1.5 Disposition

Avsnitt 2 nedan fastslår arbetets metodik samt material, och innehåller också en kort inledande beskrivning av det aktuella komparativa forskningsläget rörande bearbetning och Verarbeitung i relation till problemställningarna ovan. I avsnitt 3 samt 4 övergår arbetet till att – med tillämpning av den i avsnitt 2 beskrivna metoden – besvara frågan hur specifikation regleras, rättsordning för rättsordning.

Efter att utredningen av respektive rättsordning är färdigställd, kulminerar utredningen i avsnitt 5, där likheter och skillnader blir föremål för direkt diskussion och även frågorna kring transplantation får sina svar. Sist men inte minst avslutas studien med en slutkommentar i avsnitt 6, vari arbetets slutsatser rekapituleras och även underkastas några friare praktiska betraktelser från författarens sida.

Till uppsatsen är avslutningsvis fogad en av mina tidigare uppsatser i sakrätt. Syftet med detta är dels att möjliggöra meningsfulla hänvisningar till verket i förevarande arbete, dels att underlätta för den som ytterligare vill förkovra sig i ämnet.

2. Metod och material

2.1 Metod

Inom rättsvetenskapen är problemställning och metodik på intet sätt två strängt skilda teman, utan tvärtom intimt sammanflätade.²⁰ Redan i sin formulering av frågeställningen pekar författaren nästan alltid i riktning mot ett visst metodval, och förevarande arbete utgör inget undantag.²¹ Fråga 1 och 2 efterlyser en beskrivning av gällande svensk rätt, och en sådan kan i princip enbart produceras med hjälp av den *rättsdogmatiska metoden*.

Den rättsdogmatiska metoden går kortfattat ut på att identifiera och uttömma auktoritativa rättskällor i syfte att, såvitt möjligt, fastställa juridikens innehåll i relation till en given

---

²⁰ Se Hellner (2001) s. 79.

²¹ Se Hellner (2001) s. 79 för mer kring sambandet mellan problemställning och metodik.

situation.²² Implicit i detta ligger även att jämföra rättskällorna med varandra, för att på så vis avslöja eventuella motsägelser eller tvetydigheter. I den mån det finns luckor i rättsläget, kan metoden också emellanåt innefatta ett något friare försök att utifrån rättskällornas ändamål tillskapa en adekvat lösning; det kan härvidlag ådagalägga sig att ändamåls- och förnuftsargument talar med sådan entydig styrka för en viss lösning, att den får accepteras.²³

Någon mer exakt beskrivning av metoden än så är svår att ge, i synnerhet emedan det exakta tillvägagångssättet varierar beroende på hur rättsläget gestaltar sig.²⁴ Inom förmögenhetsrätt är exempelvis analogiresonemang av naturliga skäl ett vanligare juridiskt grepp än inom straffrätten.²⁵ Samtidigt är den rättsdogmatiska metodens yttre konturer ändå relativt tydliga, i vart fall så länge utredningen avhandlar svensk rätt.

Utöver en beskrivning av innehållet i svensk rätt, kräver emellertid både fråga 1 och 2 även en ingående utredning av tysk rätt, och här blir den rättsdogmatiska metodens innehåll genast ännu svårare att precisera. För att uttrycka problemet enkelt så kan knappast den "svenska rättsdogmatiska metoden" (med dess ofta tysta antaganden rörande rättskällornas inbördes rangordning och vilka juridiska argument som är lovliga) utan vidare användas för att besvara rättsliga frågor kring tysk sakrätt, och vice versa.

Skillnaderna i de respektive rättsdogmatiska metoderna kan sålunda medföra betydande praktiska problem, som ytterst riskerar att leda hela undersökningen på villovägar.²⁶ Arbetets frågeställning är därför profylaktiskt utformad för att lindra de inneboende besvären med att behandla utländsk rätt.²⁷ Det s.k. *tertium comparationis* är snävt avfattad, och den konkreta situationen, samt rättsreglernas konkreta funktion i relation till densamma, bildar grundval för den rättsliga jämförelsen.²⁸ För att använda en liknelse så utgör inriktningen på specifika allmängiltiga intressekonflikter en metodologisk kompass, som förhoppningsvis pekar rätt i den tyska begreppsdjungeln.

Ytterligare en metodisk felkälla är särskilt farlig i dessa sammanhang, och måste följaktligen redan nu uppmärksammas. Bearbetning och Verarbeitung klingar rent uttalsmässigt något

---

²² Se Kleineman (2018) s. 21.

²³ Se Kleineman (2018) s. 30 f.

²⁴ Se Kleineman (2018) s. 22 f.

²⁵ Se Kleineman (2018) s. 31 f.

²⁶ Se Kleineman (2018) s. 42 samt Valguarnera (2018) s. 168 f.

²⁷ Komparationen är med andra ord funktionalistiskt inriktad; jämför Valguarnera (2018) s. 168 f. och Bogdan (2013) s. 46–50 samt Lando (2009) s. 200 ff.

²⁸ Se Kleineman (2018) s. 43 samt Valguarnera (2018) s. 155 f.

likartat, men detta kan självfallet inte tas som intäkt för att det materiella innehållet i begreppen nödvändigtvis överensstämmer. Vad specifikation är – d.v.s. vad som konstituerar själva *rättsfaktumet* bearbetning respektive *Verarbeitung* – måste med andra ord i sig bli föremål för en rättsdogmatisk utredning, innan några bestämda slutsatser kan dras härom.²⁹

Arbetet har dock inte enbart som ambition att fastställa gällande rätt, utan också att utreda huruvida en transplantation från tysk rätt kan erbjuda en rättsligt koherent lösning på luckor i den svenska sakrätten, d.v.s. att analysera de lege ferenda. För att kunna besvara denna fråga, måste arbetet först och främst fastställa hur såväl likheter som skillnader rättsordningarna emellan ser ut, vilket i sin tur kräver tillämpning av en *komparativ metod*, d.v.s. en direkt jämförelse som explicit snarare än implicit konkretiserar skillnader och likheter.³⁰

Frågan om tysk rätt lämpar sig för transplantation kan vidare inte besvaras varken genom en strikt rättsdogmatisk metod eller en komparativ metod.³¹ I denna del använder arbetet sig därför av en friare kritisk analys av ändamålsenligheten i en transplantation. En sådan analys förutsätter dock naturligtvis att författaren angivit tydliga kriterier och premisser för hur bedömningen skall gå till.³²

Principiellt kan dessa kriterier bestå antingen av författarens egna subjektiva preferenser, eller av en annan, mer objektivt grundad bedömningsgrund. I förevarande undersökning har härvidlag det svenska bearbetningsinstitutets funktioner (varmed förstås de syften som bearbetnings-institutet i sin nuvarande skepnad befrämjar) identifierats såsom måttstocken varemot transplantationens ändamålsenlighet ska mätas.³³

Vid utredningen av gällande rätt kan det avslutningsvis emellanåt visa sig vara nödvändigt med en tillbakablickande rättshistorisk beskrivning för att begripliggöra den nuvarande ordningen.³⁴ I synnerligen begränsad utsträckning kommer arbetet därför att använda sig av en utomordentligt primitiv redovisande rättshistorisk metod, där reglernas tillkomst åskådliggörs genom referat av förarbeten eller korta rättshistoriska referat hämtade från nutida doktrin.

---

²⁹ Jämför Kleineman (2018) s. 42 f.

³⁰ Jämför Bogdan (2013) s. 8 f. samt 16 ff.

³¹ Se för närmare detaljer Kleineman (2018) s. 40 f; Valguarnera (2018) s. 159 ff. samt Bogdan (2013) s. 65 ff.

³² Jämför Bogdan (2013) s. 65 f.

³³ Se fråga 3 i avsnitt 1.2 ovan.

³⁴ Se Kleineman (2018) s. 23.

2.2 Material

I likhet med frågeställning och metod, är också metod och material två teman som hör ihop. I avsnitt 2.1 ovan har arbetet valt ut en rättsdogmatisk respektive komparativ metod, vilket naturligtvis påverkar vilket material som kan användas. I de delar arbetet avhandlar svensk rätt kommer sålunda de i svensk rätt auktoritativa rättskällorna i form av lag, förarbeten och praxis att användas. Värt att redan här notera är att många centrala spörsmål i svensk sakrätt saknar direkt lagreglering, och har mejslats fram genom prejudikat från Högsta domstolen.³⁵

Doktrin är i svensk rätt ingen rättskälla i egentlig mening, eftersom dess innehåll inte är auktoritativt.³⁶ Analyserna som presenteras i doktrin kan dock naturligtvis ha ett betydande värde för att utveckla och åskådliggöra den nationella rätten. Samtidigt är det alltid ytterst de rättsliga argumentens kvalité som avgör doktrinen värde; detta skiljer doktrin från lagen, som är bindande även då de bakomliggande resonemangen är av en kvalité som kan ifrågasättas.

Vad avser tyska förhållanden är frågan om material något mer komplicerad. I likhet med Sverige är Tyskland en rättsstat, och naturligtvis är lagen av allra största betydelse även i Tyskland.³⁷ Även prejudikat utgör en väsentlig källa till den tyska rätten, och därutöver kan diskussionerna vid framtagandet av BGB (vad svenska jurister måhända skulle benämna "förarbeten") också ha betydelse i resonemangen kring lagtextens uttolkning.³⁸

Kännetecknande för tysk rätt är vidare dess särskilt djupa och breda doktrin.³⁹ Det är härvidlag mycket illustrativt att den tyska lagregleringen av *Verarbeitung*, som i huvudsak består av två koncisa stycken i *Bürgerliches Gesetzbuch*, gett upphov till flera hundratals sidor av närgångna kommentarer och utredningar i doktrinen.

---

³⁵ Se exempelvis Millqvist (2021) s. 142–144 för en redogörelse av de sakrättsliga moment som HD har uppställt beträffande olika egendomslag.

³⁶ Se 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen (1974:152) *e contrario*.

³⁷ Se 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen samt art. 20 & 28 GG. Se även Lando (2009) s. 75.

³⁸ Se Lando (2009) s. 75. Se även exempelvis Rothkegel (1974) s. 32 vari Rothkegel väver in de historiska resonemangen vid instiftandet av 950 § BGB i sin argumentation.

³⁹ Se Bogdan (2013) s. 156 samt Kleineman (2018) s. 41. Det sagda bestyrks också av faktumet att det existerar en mindre monografi kring specifikation i tysk rätt, medan en liknande text lyser med sin frånvaro i svensk rätt, se Rothkegel (1974).

Det skulle, mot bakgrund av det nyss anförda, föra för långt från arbetets syfte att redovisa allt som någonsin skrivits om *Verarbeitung* i tysk rätt. För att göra den tyska rättens pluralitet och särskilda akademiska dynamik rättvisa, är det icke förty nödvändigt att utreda gällande rätt genom att (utöver rättspraxis) undersöka åtminstone flertalet av de moderna BGB-kommentarer och handböckerna i sakrätt. Genomgången omfattar således både de verk som ger uttryck för *die herrschende Meinung*⁴⁰ rörande ämnet, och de som förfäktar en från majoriteten avvikande uppfattning.

2.3 Aktuellt komparativt forskningsläge

I det följande kommer arbetet löpande att redogöra för den rättsliga regleringen av specifikation i respektive rättsordning, och därigenom klargöra det i skrivande stund aktuella rätts- och forskningsläget rörande både bearbetning och *Verarbeitung*. Dessförinnan finns det dock anledning att redan här kort beröra det *komparativa forskningsläget*, d.v.s. vad olika författare tidigare skrivit då de jämfört svensk och tysk rätt vad avser just specifikation. Föga förvånande visar redan en ytlig genomgång att ingen tysk författare i närtid förefaller ha genomfört en djupdykande komparation mellan bearbetning och *Verarbeitung*.

Nordisk och svensk juridisk doktrin har däremot en lång tradition av att snegla söderut i jakt på inspiration och impulser, och detta gäller även i relation till specifikation.⁴¹ Redan i sitt verk *Svensk sakrätt* från år 1927 argumenterade den välbekante juridikprofessorn Östen Undén för en transplantation från schweizisk rätt i syfte att lösa konflikten i typfall I.⁴² Även professor Torgny Håstad har långt senare, i uppsatssamlingen *Studier i sakrätt*, förordat en transplantation från tysk rätt i syfte att lösa typfall II.⁴³

Gemensamt för båda författarna är att de genomför sin respektive komparation tämligen översiktligt, och ingen av dem kan egentligen sägas ha utrett *Verarbeitung*-institutet på djupet. I synnerhet Torgny Håstads redogörelse för det tyska *Verarbeitung*-institutet är påfallande knapphändig, och upptar mindre än en halv sida i boken.⁴⁴ Ett så ytligt referat av

---

⁴⁰ Bokstavligen "förhärskande meningen", ett tyskt begrepp som något förenklat används för att beteckna den slutsats eller det resonemang, vartill de flesta författare i doktrin anslutit sig.

⁴¹ Se Kleinemann (2018) s. 41 samt Lando (2009) s. 77 f.

⁴² Undén (1927) s. 132 f. Noterbart är att Undén vidhöll samma förslag cirka femtio år senare, se Undén (1971) s. 86 ff.

⁴³ Se Håstad (1980) s. 37 & 39.

⁴⁴ Se Håstad (1980) s. 34 f.

utländsk rätt i en så principiellt viktig fråga duger enligt min uppfattning knappast för att verkligen begripliggöra den utländska rätten för läsaren, och än mindre för att åskådliggöra för- och nackdelarna med dess lösning.

I sin recension av Håstads uppsats, ställde sig Hans Forsell kallsinnig gentemot tanken att transplantera tysk rätt på det sätt som föreslagits.⁴⁵ Håstads idé vann heller inget gehör i en senare offentlig utredning.⁴⁶ Mer diskutabelt är dock om Östen Undéns idé att dra lärdomar från det schweiziska Verarbeitungsinstitutet påverkat svensk rätt; arbetet återkommer nedan till denna fråga.⁴⁷

Det väsentliga nyhetsvärdet i examensarbetets komparativa del härrör, för att summera, inte från själva idén som sådan, utan snarare det djup och den grundlighet varmed tankegången utforskas. Genom en uttömmande och aktuell kartläggning av tysk rätt, kommer förhoppningsvis konsekvenserna av en eventuell transplantation att framträda på ett tydligare sätt än i tidigare doktrin. En sådan fördjupad utredning underlättar också för läsaren att själv bilda sig en välgrundad uppfattning i frågan.

3. Svensk rätt

3.1 Allmänt om bearbetning i svensk rätt

Likt många andra svenska sakrättsliga institut, är bearbetning inte direkt reglerat i lag. Verbet "bearbeta" förekommer visserligen emellanåt i lagtext, men användningen sker då i utpräglat icke-sakrättsliga sammanhang. Sålunda föreskriver exempelvis 12 § lagen (2000:1225) om straff för smuggling samt 5 kap. 1 a § lagen (1998:506) om punktskattekontroll av transporter m.m. av alkoholvaror, tobaksvaror och energiprodukter straffansvar för den som bearbetar gods som varit föremål för vissa brott. I dessa lagar ska termen uppenbarligen läsas i en bredare lexikalisk bemärkelse, och straffansvar torde knappast förutsätta att bearbetaren vunnit äganderätt till den bearbetade egendomen eller överhuvudtaget gör gällande sådana anspråk.

---

⁴⁵ Se Forsell (1981) s. 538 ff.

⁴⁶ Se Forsell (1981) s. 538 ff. samt SOU 1988:63 s. 209 & 211 f. Noterbart är att Håstad själv satt med i utredningen, och med andra ord själv tycks ha övergett sin egen idé bara några år efter att han kläckt den. Detta är knappast ett styrketecken.

⁴⁷ Se avsnitt 3.2.3.

12 kap. 1 § brottsbalken stadgar vidare ett straffansvar för den som förstör eller skadar egendom, om det innebär men för annans rätt därtill. Ur denna straffrättsliga bestämmelse är det, till skillnad från de ovan omnämnda straffrättsliga reglerna kring smugglingsbrott, möjligt att härleda några basala sakrättsliga slutsatser. Sakrättsligt relevant bearbetning föreligger således *inte* om någon förstör eller skadar annans egendom; då måste det istället vara fråga om skadegörelse. Motsatsvis uppfyller inte bearbetning rekvisiten för skadegörelse, emedan bearbetning definitionsmässigt innebär en förädling och förbättring av egendomen.

Några mer detaljerade sakrättsliga bestämmelser kring bearbetning än så existerar dock inte.⁴⁸ I brist på klargöranden i lag, måste ledning kring vad som utgör sakrättsligt relevant bearbetning följaktligen sökas främst i förarbeten och praxis. Beträffande förarbeten är materialet något skvalt, och senaste gången bearbetning blev föremål för några mer allmänna sakrättsliga uttalanden var i SOU 1988:63.⁴⁹ Betänkandet erbjöd ingen allmän definition av bearbetning, men anförde att typfall I och typfall II skiljer sig åt på så vis att typfall I främst är en obligationsrättslig konflikt, medan konflikten i typfall II är rent sakrättslig.⁵⁰

Betänkandets karakterisering av typfall I som huvudsakligen obligationsrättslig är i linje med den svenska civilrättsliga systematiken, där kategorin "sakrätt" främst anses ta sikte på olika tredjemanskonflikter.⁵¹ Enligt min mening är icke desto mindre betänkandets karakterisering av typfall I som en huvudsakligen obligationsrättslig tvist något tveksam.

Ett rimligt antagande är att den som äger en sak, inte sällan har särskilda avsikter med sin egendom. Frågan om vem som åtnjuter bäst rätt därtill kan i dessa fall vara av stor vikt för parterna.⁵² Äganderätten till en viss specifik sak kan dessutom emellanåt vara av sådant slag att den inte till fullo låter sig ersättas i pengar, exempelvis då egendom har starkt affektionsvärde eller är unik i sitt slag. Sist men inte minst kan frågan om äganderätt, i den

---

⁴⁸ Jämför dock avsnitt 3.3.2 nedan.

⁴⁹ SOU 1988:63 riktade främst in sig på frågor kring kommission, men berörde i detta sammanhang även frågor kring legotillverkning m.m.

⁵⁰ Se SOU 1988:63 s. 203.

⁵¹ Se Adlercreutz & Lindskoug (2020) s. 18 f. samt Millqvist (2021) s. 17 f.

⁵² Jämför t.ex RH 2015:44, där kärandena yrkade bättre rätt till den bearbetade egendomen snarare än ersättning i pengar.

händelse någondera part råkar ut för konkurs eller utmätning, komma att beröra även tredje mans rätt; vilket förövrigt är karakteristiskt för just sakrätter.⁵³

Slutsatsen av det ovan anförda är – till skillnad från vad betänkandet verkar göra gällande – att typfall I har både en obligationsrättslig och en sakrättslig dimension, där frågan om den slutgiltiga förmögenhetsfördelningen parterna emellan är obligationsrättslig, och frågan om vem som åtnjuter bäst rätt till den bearbetade egendomen är sakrättslig.

Noterbart är vidare att betänkandet genom sina formuleringar närmast antyder att begreppet *specifikation* endast avser specifikantens äganderättsförvärv i typfall I.⁵⁴ Håstad, som för övrigt var ordförande i kommittén som producerade SOU 1988:43, använder sig av samma begreppsliga uppdelning.⁵⁵ Göran Millqvist⁵⁶ använder dock till synes termen specifikation för att beteckna situationen i både typfall I och typfall II.⁵⁷

Gissningsvis grundar sig Håstad m.fl.s. snäva begreppsbildning i en ovilja att tala om äganderättsförvärv i relation till typfall II. Den svenska rättens syn på äganderätt vid dylika tredjemanskonflikter är funktionellt inriktad, och konflikten i typfall II är för svenska jurister en fråga om beställarens separationsrätt, snarare än en fråga om beställarens bibehållna äganderätt.⁵⁸ Frågan huruvida tillverkaren “förvärvat äganderätt” till beställarens stoff på grund av bearbetning är dock i allt väsentligt densamma som frågan huruvida beställaren åtnjuter separationsrätt, bara formulerad på ett annorlunda sätt.⁵⁹

Icke desto mindre är betänkandets iakttagelse – att typfall I och II berör två i grunden olika konflikttyper – i och för sig riktig. Eftersom det inte existerar någon legal definition av bearbetning, finns det heller inget hinder för att konstruera kriterierna för bearbetning på annorlunda sätt alltefter den rättsliga situationens egenart. Med andra ord är det *a priori* fullt tänkbart att kräva större eller annorlunda typer av bearbetning för att specifikanten respektive tillverkaren ska förvärva rätt till egendomen i typfall I än i typfall II, eller för den delen att

---

⁵³ Se Millqvist (2021) s. 21

⁵⁴ Se SOU 1988:63 s. 203.

⁵⁵ Håstad (1996) s. 46, i synnerhet not 12.

⁵⁶ Professor i civilrätt vid Stockholms universitet.

⁵⁷ Se Millqvist (2021) s. 29.

⁵⁸ Se Millqvist (2021) s. 24 ff.

⁵⁹ Med att tillverkaren “förvärvat äganderätt” förstås naturligtvis de facto att beställarens material kommer tillverkarens borgenärer till godo såsom exekutionsunderlag.

låta specifikanten förvärva äganderätt i typfall I men att tillerkänna beställaren separationsrätt i typfall II.

Sammanfattningsvis saknar bearbetning en enhetlig legal definition och reglering i svensk rätt, och inte heller går en sådan att utvinna ur praxis. I det följande kommer därför utredningen att utforska och utveckla hur kriterierna för äganderättsförvärv genom bearbetning ter sig i relation till respektive typfall.

3.2 Typfall I

3.2.1 Doktrin och NJA 1934 s. 29

Även om typfall I saknar reglering i lag, har scenariot och dess lösning under lång tid varit föremål för diskussion i doktrinen. Tidigt ute var Östen Undén, som 1927 utifrån tysk, schweizisk och fransk förebild ansåg att värdeproportionen mellan stoffet och det nedlagda arbetet borde tillmätas betydelse.⁶⁰ Undén ansåg dock samtidigt att rättsordningens lösning på typfall I inte var att betrakta som en handlingsnorm (d.v.s. en regel ägnad att dirigera och styra människors handlande i framtiden).⁶¹ Istället för en schematisk matematisk regel, menade Undén att domstolen snarare borde avgöra konflikten *in casu* efter omständigheterna i det enskilda fallet.⁶²

Rörande frågan huruvida äganderättsförvärv genom bearbetning förutsätter god tro å specifikantens sida, intog Undén ståndpunkten att något absolut krav på god tro förvisso ej borde uppställas.⁶³ Istället ansåg Undén, med den schweiziska rätten som förebild, att domstolen borde ha en inte oansenlig frihet att själv avgöra den goda eller onda tons betydelse i det enskilda fallet.⁶⁴

Frågan om äganderättsförvärv kom därefter under Högsta domstolens prövning i NJA 1934 s. 29. Upprinnelsen till tvisten var att en kvinna med stöd av ensittarlagen ville lösa in marken där hon påstod sig äga en stuga. Den centrala frågan i målet blev därvidlag om kvinnan

---

⁶⁰ Se Undén (1927) s. 131.

⁶¹ Se Undén (1927) s. 131.

⁶² Se Undén (1927) s. 131.

⁶³ Se Undén (1927) s. 132 f.

⁶⁴ Se Undén (1927) s. 133.

faktiskt hade förvärvat äganderätten till stugan, eftersom hon ursprungligen hade besuttit den utan äganderättsanspråk.⁶⁵

Ursprungligen hade kvinnan alltså haft stugan utan äganderättsanspråk; eftersom stugan undan för undan råkat i “synnerligen förfallet skick”, så hade dock kvinnan genomfört relativt omfattande renoveringar.⁶⁶ HD:s majoritet fann att den bearbetade stugan visserligen inte var att betrakta som en ny sak, men att kvinnan ändock, på grund av de omfattande till- och ombyggnadsarbete hon utfört, förvärvat äganderätt till stugan. Två dissidenter menade däremot att kvinnan ej förmått styrka att hon tillskjutit så omfattande arbete och material att stugan övergått till att bli hennes ägodel.⁶⁷

I likhet med många andra äldre rättsfall är domskälen i NJA 1934 s. 29 kryptiskt och korthugget formulerade, och läsaren måste närmast lirka fram prejudikatet ur texten. Av revisionssekreterarens betänkande framgår att stugan innan renoveringen var i sådant skick att den var otjänlig som bostad.⁶⁸ Utifrån detta går det att sluta sig till att stugans ekonomiska värde rimligtvis måste ha varit påfallande lågt.

HD:s dom ger följaktligen, särskilt i ljuset av den skiljaktiga meningen, starkt stöd för att ett äganderättsförvärv genom bearbetning förutsätter att specifikantens arbete och material tillför ett mervärde som åtminstone överstiger värdet av den ursprunglige ägarens stoff. HD:s dom i NJA 1934 s. 29 förefaller samtidigt inte ha förändrat Undéns inställning, utan tvärtom förblev hans text kring specifikation i allt väsentligt identisk knappt femtio år senare.⁶⁹

Rodhe avhandlar i sin *Handbok i sakrätt* bearbetning på två korta sidor, och skriver att den traditionella diskussionen (varmed förstås diskussionen som tar sikte på typfall I) ofta landat i att tillerkänna bearbetaren äganderätt till materialet, då värdet av tillverkarens arbete överstigit värdet av den ursprunglige ägarens material.⁷⁰ Någon bestämd egen uppfattning i frågan framför Rodhe emellertid inte.

---

⁶⁵ För hela stycket se NJA 1934 s. 29.

⁶⁶ Se HD:s domskäl i NJA 1934 s. 29 för citatet.

⁶⁷ För hela stycket se NJA 1934 s. 29.

⁶⁸ Se revisionssekreterarens betänkande i NJA 1934 s. 29.

⁶⁹ Se Undén (1971) s. 85 ff. och jämför med Undén (1927) s. 129 ff.

⁷⁰ Se Rodhe (1985) s. 197 f.

Håstad menar i *Sakrätt avseende lös egendom* att rättsläget är en smula oklart, men att det anses råda relativ konsensus kring att god tro inte krävs.⁷¹ Håstad menar vidare att värdet av bearbetningen väsentligt måste överstiga värdet av materialet.⁷² Exakt hur mycket värdefullare bearbetningen måste vara, har dock enligt Håstads uppfattning knappast preciserats varken i praxis eller litteratur.⁷³ Av en inskjuten parentes framgår att Håstad inte anser att NJA 1934 s. 29 ger något vidare tydligt svar på frågan.⁷⁴

Sist och slutligen behandlar moderna handböcker i sakrätt regelmässigt bearbetning mycket kortfattat, utan att egentligen tillföra något utöver vad som redan anförts i tidigare litteratur. Millqvist skriver sålunda i nionde upplagan av *Sakrättens grunder* att värderelationen mellan den ursprungliga egendomen och den bearbetade avgör huruvida ett fång ägt rum; i den händelse att båda värdena ligger nära, påstår dock Millqvist att samäganderätt kan vara ett tänkbart alternativ.⁷⁵ Adlercreutz & Lindskoug nämner i sin tur som hastigast att fångets bearbetning existerar, och hänvisar till Håstad för en närmare redogörelse.⁷⁶

Vid en sammanställning av uppfattningarna i doktrinen, synes det råda relativ enighet beträffande rekvisiten för bearbetning i typfall I. Ingen författare vill uppställa ett absolut krav på god tro, och alla som uttrycker en åsikt är ense om att värderelationen är av betydelse. Exakt *hur* stor betydelse värderelationen har förefaller dock vara något dunkelt. Undén betonar som tidigare nämnts omständigheterna i det enskilda fallet, mellan övriga författare främst betonar värderelationen.

Vilken beräkningsgrund som ska användas för att fastställa värderelationen är ytterligare en oklar fråga. I det här sammanhanget måste först och främst skiljas mellan dels själva *bearbetningens* värde (d.v.s. kostnaderna eller arbetstiden bearbetningen krävde), dels värdet av den bearbetade egendomen (d.v.s. vilket ekonomiskt värde den bearbetade egendomen har tillförts genom bearbetningen). Detta är i grunden två olika saker, även om de naturligtvis är närbesläktade såtillvida att kostsammare arbete oftast torde återspeglas i större värdeökning på egendomen.

---

⁷¹ Se Håstad (1996) s. 47.

⁷² Se Håstad (1996) s. 47.

⁷³ Se Håstad (1996) s. 47.

⁷⁴ Se Håstad (1996) s. 47. Som framgår av min analys av fallet ovan delar jag inte helt och hållet Håstads uppfattning.

⁷⁵ Se Millqvist (2021) s. 29.

⁷⁶ Se Adlercreutz & Lindskoug (2020) s. 31.

Principiellt kan beräkningen av värderelationen ske antingen genom att man jämför värdet av det ursprungliga stoffet med bearbetningens värde (d.v.s. kostnaden/mödan bearbetaren lagt ned), eller genom att man jämför värdet av den bearbetade egendomen med det ursprungliga stoffet (och på så sätt fastslår hur stort ekonomiskt värde bearbetningen tillfört stoffet). De olika författarna använder sig härvidlag av olika formuleringar, på ett sätt som emellanåt gör det svårt att begripa vilken av dessa två metoder de egentligen ansluter sig till, och om de överhuvudtaget har en åsikt. Rodhe skriver exempelvis om “tillverkarens prestation” och Håstad om “bearbetningens värde”; enbart Millqvist hänför resonemanget tydligt till “värderelationen mellan den ursprungliga egendomen och den bearbetade”.⁷⁷

Mot bakgrund av att det finns två närliggande men separata metoder för att beräkna värderelationen, ger författarnas subtila skillnader i begreppsanvändning (som dessutom aldrig blir föremål för några mer utvecklade resonemang) oundvikligen upphov till osäkerhet kring vad de faktiskt menar. Någon verklig konsensus kring vilken beräkningsgrund som ska användas existerar således inte.

3.2.2 RH 2015:44

År 2014 avkunnade Hovrätten för Övre Norrland dom i ett mycket viktigt mål rörande bearbetning. Gemensamt för den litteratur som refererats ovan, är att den inte på något sätt tagit hänsyn till eller överhuvudtaget nämnt RH 2015:44. I vissa fall beror detta naturligtvis på att böckerna härrör från tiden innan dess att domen avkunnades. Frånvaron av RH 2015:44 i den samtida litteraturen är dock mer svårförklarlig.

I synnerhet Millqvist går mycket långt, och hävdar så sent som år 2021 att specifikation överhuvudtaget *inte* avsatt några märkbara spår i rättspraxis.⁷⁸ Mot bakgrund av att det finns två viktiga vägledande rättsfall (NJA 1934 s. 29 och RH 2015:44) på området är denna utsaga på intet sätt korrekt. Eftersom RH 2015:44 inte har avhandlats i doktrinen, är det hur som helst påkallat med ett utförligt referat, innan dess att arbetet övergår till att slutgiltigt utvinna rekvisiten för äganderättsförvärv genom bearbetning i typfall I.

---

⁷⁷ För samtliga citat, som är återgivningar av författarnas exakta formuleringar, se i ordning Rodhe (1985) s. 198; Håstad (1996) s. 47 samt Millqvist (2021) s. 29.

⁷⁸ Se Millqvist (2021) s. 27.

Målet i RH 2015:44 rörde en tvist om bättre rätt till en stuga. Stugan var belägen på en fastighet i Storumans kommun, men själva byggnaden tillhörde från början (möjligen utan att svaranden hade vetskap om detta) kärandens föräldrar, och stod sålunda på ofri grund. Stugan var dock i mycket dåligt skick, varför svarandena lät riva stora delar av den. Därefter återuppförde svarandena en "ny" stuga, som delvis bestod av och innehöll material från den gamla stugan.

Sedermera fick kärandena vetskap om dels det inträffade, dels svarandenas äganderättsanspråk gentemot stugan. Käranden väckte därför talan mot svaranden vid Lycksele tingsrätt med yrkande om bättre rätt till stugan. Svarandena bestred käromålet och invände i första hand att stugan genomgått en total identitetsomvandling, och i andra hand att de under alla omständigheter förvärvat bättre rätt till stugan genom bearbetning.⁷⁹

Tingsrätten fann i sina domskäl inledningsvis utrett att stugan genomgått väsentliga förändringar, men att delar av timmerstommen förblivit oförändrade. Det var därför inte fråga om en total identitetsomvandling. Därefter gick domstolen över till att bedöma huruvida svaranden förvärvat äganderätt genom bearbetning. Med hänvisning till Millqvist fastställde tingsrätten att det avgörande kriteriet för bearbetning var värderelationen mellan den ursprungliga egendomen och dess bearbetade version.⁸⁰ Tingsrätten konstaterade sedan att omfattande reoveringar visserligen hade vidtagits, men att svarandena icke desto mindre ej förmått styrka en värdeökning i sådan grad att ett äganderättsförvärv var motiverat. Eftersom kärandenas äganderätt till stugan därför bestod, biföll tingsrätten käromålet.⁸¹

Svarandena överklagade tingsrättens dom till Hovrätten för Övre Norrland, och yrkade att käromålet skulle ogillas. Hovrätten ansåg i sina domskäl inledningsvis att det bl.a. var utrett att stugan innan bearbetningen befunnit sig i ytterst förfallet skick. Åtskilliga takplankor, timmerstockar samt väggplankor var ruttna, och kaminen hade rostat sönder. Reoveringen som kärandena vidtagit hade sålunda varit omfattande.⁸²

---

⁷⁹ Se tingsrättens domskäl under rubriken BAKGRUND i RH 2015:44. Svarandena framförde även en misslyckad invändning om godtrosvörvärv, som saknar relevans för förevarande arbete.

⁸⁰ Se tingsrättens domskäl i RH 2015:44 samt Millqvist (2011) s. 29 för hänvisningen.

⁸¹ För stycket se tingsrättens domskäl i RH 2015:44.

⁸² För stycket se hovrättens domskäl i RH 2015:44.

I sin rättsliga bedömning anförde hovrätten, med hänvisning till Håstad och Undén, att det karakteristiska vid specifikation är att en ny sak uppstår, antingen genom att annans material bearbetas, eller genom att en sak undergår en väsentlig förändring. I detta sammanhang klargjorde hovrätten också att ett äganderättsförvärv med anledning av bearbetning inte förutsätter god tro å specifikantens sida. Med hänvisning till Håstad, Millqvist, Undén samt Rodhe menade hovrätten istället att den väsentliga bedömningsgrunden var värdeförändringen mellan den ursprungliga egendomen och dess bearbetade form. Hovrätten tog i detta sammanhang också stöd av det ovan omförmälda rättsfallet NJA 1934 s. 29.⁸³

Hovrätten betonade dock kort därefter (med formuleringar och lokutioner som påminner starkt om såväl Undéns resonemang som ordval) att reglerna kring bearbetning inte är normer ägnade att dirigera handling, utan snarare syftar till att avgöra redan uppkomna intressekonflikter. Följaktligen menade hovrätten att det, vid den slutgiltiga bedömningen, finns stort utrymme att beakta billig- och skälighet i det enskilda fallet. Därefter konstaterade hovrätten att bevisbördan för de omständigheter som kunde grunda ett äganderättsförvärv ålåg specifikanten.⁸⁴

Sist men inte minst gick hovrätten över till att tillämpa sina bedömningskriterier på det aktuella fallet. Oaktat att varken den exakta mängden arbetstid eller exakta mängden material som gått åt blivit klarlagt, konstaterade domstolen att det utförts ett mycket omfattande och omsorgsfullt arbete på stugan. Renoveringen hade dessutom varit nödvändig för att försätta stugan i funktionsdugligt skick. Bearbetningen var mot bakgrund av detta så genomgripande att käranden inte ägde bättre rätt till stugan än svarandena; och hovrätten ändrade följdriktigt tingsrättens dom och ogillade käromålet.⁸⁵

3.2.3 Rekvisiten för äganderättsförvärv genom bearbetning i typfall I

Även om äganderättsförvärv genom bearbetning inte är reglerat i svensk lag, går det utifrån den rättspraxis och doktrin som refererats ovan ändå att med relativt god precision kartlägga institutets konturer. Det står härvidlag först och främst helt klart att bearbetning är en vedertagen form av laga fång i svensk rätt.

---

⁸³ För stycket se hovrättens domskäl i RH 2015:44.

⁸⁴ För stycket se hovrättens domskäl i RH 2015:44.

⁸⁵ För stycket se hovrättens domskäl i RH 2015:44.

Både NJA 1934 s. 29 och RH 2015:44 berörde vidare bearbetning av byggnader på ofri grund, men det är enligt min uppfattning helt självklart att analogisera kriterierna i avgörandena till att gälla även lösöre. Det rör sig i båda fallen om fysiska objekt som kan förädlas på i princip identiska sätt, och det saknas anledning att ställa upp olika krav beroende på om objektet för renovering råkar utgöra en byggnad eller ej.

I sammanhanget bör även erinras om att vad som tillförts en fastighet av någon som ej äger fastigheten inte heller blir tillbehör till fastigheten (2 kap. 4 § jordabalken (1970:994)). Genom att bearbeta annans fastighetstillbehör torde en specifikant följaktligen kunna förvärva äganderätten till tillbehöret och dymedelst frånta det egenskapen av fastighetstillbehör; däremot ger ingen rättskälla stöd för att det är möjligt att genom bearbetning förvärva äganderätt till en fastighet som sådan.⁸⁶

Frågan som återstår är då vilka kriterier som måste vara uppfyllda för att ett äganderättsförvärv ska inträda – och svaret därpå går att dela upp i två centrala *rekvisit*. Först och främst är dock en inledande premiss för äganderättsförvärv genom bearbetning, att det bearbetade stoffet ej genomgått en total identitetsomvandling. Med andra ord måste det i någon mån finnas en *materiell kontinuitet* mellan den ursprunglige ägarens stoff och det bearbetade stoffet. Saknas en sådan koppling rör det sig inte längre om bearbetning såsom den svenska sakrätten förstår begreppet.

Innebörden av detta första kriterium åskådliggörs enklast genom ett exempel. Pondera att specifikanten i RH 2015:44 hade sprängt bort varje spår av den ursprungliga stugan och därefter uppfört en utseendemässigt likartad byggnad med eget material. Det står utifrån domstolarnas resonemang helt klart att den nyuppförda stugan då visserligen skulle tillhöra specifikanten – men inte på grund av förvärvat äganderätt, utan bibehållen sådan. Detta konstaterande är viktigt, eftersom det klagor att sakrätten också vid bearbetning skyddar faktisk materiell egendom, snarare än platoniska idéer eller immaterialrättslig design.⁸⁷

---

⁸⁶ Se särskilt NJA 1934 s. 29, där HD, efter att ha konstaterat att kvinnan förvärvat stugan, återförvisade ärendet för vidare handläggning enligt ensittarlagen; om HD ansett att kvinnan också hade förvärvat äganderätt till den fasta egendomen, vore en sådan åtgärd meningslös.

⁸⁷ Jämför dock NJA 1959 s. 590, där en köpare förvärvat grisar under äganderättsförbehåll; äganderättsförbehållet stod sig trots att grisarna växt upp och sålunda troligtvis genom förtäring av föda samt utskjutning av exkrementer m.m. ändrat sina ursprungliga molekylära beståndsdelar.

Kravet på kontinuitet är samtidigt lågt ställt, och det förefaller i princip räcka att det återstår några få rester av den ursprunglige ägarens stoff för att undvika en total identitetsomvandling. I RH 2015:44 räckte det till exempel i princip att en gammal timmerstomme stod kvar i en annars ny stuga. Exakt hur stor del av den ursprunglige ägarens material som måste kvarstå för att förhindra en total identitetsomvandling är icke desto mindre svårt att precisera, men rimligen måste den ursprunglige ägarens material ingå som en identifierbar och någorlunda central beståndsdel i den bearbetade saken.

Om saken inte har genomgått en total identitetsomvandling, uppstår frågan om bearbetaren har gjort ett originärt fång. Det första rekvisitet för ett äganderättsförvärv genom bearbetning, är därvid att specifikantens bearbetning (eller värdet av den bearbetade egendomen efter specifikantens förädling) betingar ett värde som *åtminstone* överstiger värdet av den ursprungliga egendomen. Hovrätten tonade i RH 2015:44 visserligen ned betydelsen av värderelationen till förmån för allmänna billighetsgrunder, men utifrån HD:s resonemang i NJA 1934 s. 29 (som åldern till trots i denna del är relativt tydligt, och därför måste anses ha högre prejudikatvärde än RH 2015:44) står det klart att ett högt tillfört värde är ett oeftergivligt krav för att ett äganderättsförvärv ska aktualiseras.

Hovrätten understryker inledningsvis att det karakteristiska för specifikation är tillkomsten av en ny sak. På ett sätt är detta riktigt, eftersom specifikation *ipso facto* medför uppkomsten av ett objekt med en särpräglad sakrättslig identitet. I sammanhanget bör dock betonas att det redan utifrån de kriterier hovrätten själv tillämpar något stycke senare står klart att svensk rätt *inte* ställer några egentliga krav på att det uppstått en "ny" sak i någon slags abstrakt begrepps-ontologisk bemärkelse. Huruvida det bearbetade stoffet fyller en ny funktion eller annorlunda funktion (och således är "ny") saknar betydelse – det väsentliga är istället värderelationen och den nedlagda arbetsprocessen i det konkreta fallet.

Hur exakt denna relation mellan stoffet och bearbetningen ska förstås och beräknas är däremot som tidigare nämnts inte alldeles tydligt, även med beaktande av resonemangen i hovrättens dom.⁸⁸ Ska värdet av bearbetningen beräknas genom att marknadsvärdet på den bearbetade saken subtraheras med marknadsvärdet av stoffet i obearbetad form, eller är det snarare så att det är kostnaden för själva bearbetningen som ska relateras till värdet av den

---

⁸⁸ Se avsnitt 3.2.1 ovan.

ursprungliga ägarens material, oaktat hur mycket den nya saken ökat i värde? I regel lär naturligtvis båda lösningarna leda till likartade resultat, men det finns också situationer då de kan ge upphov till betydelsefulla skillnader.

I sammanhanget är det av intresse att specifikanterna i RH 2015:44 bemödade sig att utföra renoveringen på ett sätt som bevarade stugans kulturhistoriska särdrag och estetik. Att beräkna värderelationen enbart utifrån sakens ökning i ekonomiskt marknadsvärde skulle de facto fränkänna sådana "mjukare" ideella värden rättslig relevans, vilket framstår som inkongruent med kringliggande lagstiftning rörande exempelvis kulturmiljön.⁸⁹ Något klart ställningstagande i praxis existerar dock inte, och ej heller råder någon enighet i doktrin; rättsläget är således oklart. Med hänsyn till att rättsordningen emellanåt erkänner även ideella värden som betydelsefulla, går det dock att finna mycket starka rättsliga argument för att beräkningsgrunden kan varieras något, alltefter vad som framstår som lämpligast och mest juridiskt koherent i det enskilda fallet.

Det andra rekvisitet för äganderättsförvärv, är att det vid en sammanvägd bedömning är *billigt* att egendomen tillfaller specifikanterna. Hovrätten betonade i RH 2015:44 att hela bedömningen "ska ske efter billighetsgrunder i det enskilda fallet", vilket antyder att billighetsskäl även skulle kunna leda till att egendomen tillerkänns specifikanterna.⁹⁰ Detta konstaterande måste emellertid läsas tillsammans med det stränga krav på värdeökning som HD uppställde i NJA 1934 s. 29. Har bearbetaren ej tillfört ett betydande värde, kan följaktligen något förvärv inte ske. Det står därmed klart att billighetsskäl enbart kan *förhindra* ett äganderättsförvärv, inte i sig *ge upphov* till det.

Billig- och skälighet är utomordentligt vaga begrepp, och den naturliga följdfrågan är således vilka omständigheter som typiskt sett ska beaktas vid skälighetsbedömningen. Varken praxis eller doktrin ger några mer detaljerade svar på detta spørsmål. Hovrätten har emellertid som tidigare nämnts nära nog ordagrant lånat resonemanget kring allmän billighet från Undén.⁹¹ Inspirationen till Undéns resonemang kommer i sin tur till stor del från schweizisk rätt, och hovrättens hänvisning till *Svensk sakrätt* i RH 2015:44 träffar i själva verket just de sidor vari Undén hänvisar till den schweiziska lagens föredöme.⁹² Eftersom hovrätten – låt vara indirekt

⁸⁹ Se t.ex 1 kap. 1 § samt 2 kap. 3–5 §§ kulturmiljölagen (1988:950).

⁹⁰ För citatet se HovR:ens domskäl i RH 2015:44.

⁹¹ Se avsnitt 3.2.1 samt 3.2.2.

⁹² Se RH 2015:44.

och i flera led – därmed har inspirerats av schweizisk rätt, framstår det som rättsdogmatiskt försvarligt att kort undersöka den schweiziska lagens regler kring Verarbeitung. En sådan undersökning syftar då inte till att direkt fastställa den svenska rätten, utan snarare till att *de lege lata* skapa en ram för den vidare utredningen av den svenska skälighetsbedömningen.

Regler kring Verarbeitung i schweizisk rätt finns i artikel 726 Zivilgesetzbuch, vars första och andra stycke har följande lydelse:

Hat jemand eine fremde Sache verarbeitet oder umgebildet, so gehört die neue Sache, wenn die Arbeit kostbarer ist als der Stoff, dem Verarbeiter, andernfalls dem Eigentümer des Stoffes.

Hat der Verarbeiter nicht in gutem Glauben gehandelt, so kann das Gericht, auch wenn die Arbeit kostbarer ist, die neue Sache dem Eigentümer des Stoffes zusprechen.

I svensk översättning:

Har någon bearbetat eller ombildat en främmande sak, så tillhör den nya saken, om arbetet är dyrbarare än stoffet, bearbetaren, eljest den ursprunglige ägare.

Har bearbetaren icke handlat i god tro, så kan domstolen, också då arbetet är dyrbarare [än stoffet], tillerkänna den ursprunglige ägaren äganderätt till den nya saken.

Av lagtextens ordalydelse följer inledningsvis att god tro inte är ett absolut krav för att ett Verarbeitung-förvärv ska inträda; om däremot specifikanten faktiskt var i god tro så saknar billighetsskäl betydelse.⁹³ Regeln i stycke två är sålunda avsedd att ge domaren en möjlighet att “korrigera” utfallet av huvudregeln, i den händelse att det vore obilligt att låta en ondtroende specifikant förvärva egendomen.⁹⁴ Bevisbördan för att specifikanten var i ond tro åligger den ursprunglige ägaren.⁹⁵

Befinnes specifikanten ha varit i ond tro, kan domstolen sålunda tillerkänna den ursprunglige ägaren egendomen. Det är dock som framgår av lagtexten inte ett krav, utan en möjlighet, och det är upp till domstolen att avgöra vad som ska ske i enskilda fall. Omständigheter som talar

---

⁹³ Se även Zobl (1977) s. 1010 f.

⁹⁴ Se Zobl (1977) s. 1011.

⁹⁵ Se Zobl (1977) s. 1011.

för att den ursprunglige ägarens rätt borde bryta igenom, är enligt schweizisk doktrin exempelvis

- att hotande insolvens å specifikantens sida riskerar att lämna den ursprunglige ägaren utan ersättning för det förmögenhetsvärde som han går miste om,⁹⁶
- att specifikantens onda tro är särskilt allvarlig, d.v.s. att han agerat med uppsåt eller annars av särskilt grov vårdslöshet,⁹⁷
- att det framstår som möjligt att "återföra" den nya saken till dess gamla tillstånd utan större problem eller värdeförlust.⁹⁸

Omständigheter som istället talar för att specifikanten bör få behålla den bearbetade egendomen, är bland annat

- att specifikanten har betalat, ställt säkerhet eller eljest garanterat den ursprunglige ägarens skadeståndsanspråk,⁹⁹
- att specifikanten tillfört stoffet ett synnerligen betydande mervärde, såsom då en känd konstnär utfört en dyrbar målning på en duk,¹⁰⁰
- att specifikantens onda tro inte var av alltför allvarligt slag, eller att hans agerande eljest framstår som ursäktligt.¹⁰¹

Vad innebär då det ovanstående för skälighetsbedömningen i svensk rätt? Inledningsvis uppställer den schweiziska rätten ett strikt krav på *ond tro* för att domaren ska ha möjlighet att övergå till en mer skönsmässig bedömning. Även i svensk rätt tillerkänns den goda tron som bekant stor betydelse på vitt skilda civil- och sakrättsliga områden.¹⁰² Agerade

---

⁹⁶ Se Zobl (1977) s. 1011.

⁹⁷ Se Zobl (1977) s. 1012.

⁹⁸ Se Zobl (1977) s. 1012.

⁹⁹ Se Zobl (1977) s. 1011.

¹⁰⁰ Se Zobl (1977) s. 1011.

¹⁰¹ Se Zobl (1977) s. 1012.

¹⁰² Se t.ex 2 § GFL och 15 § lag (1936:81) om skuldebrev.

specifikanten i god tro, talar detta således med styrka för att inte fränkänna honom äganderätten till det som har bearbetats.

Vidare står det klart att reglerna kring bearbetning i svensk rätt inte existerar i ett juridiskt vakuum. Tvärtom talar starka systematiska skäl för att skälighetsbedömningen bör harmoniera med de bestämmelser som reglerar den övriga svenska sakrätten. I annat fall riskerar bearbetning att motverka syftet i andra delar av rättsordningen, och därigenom ge upphov till disharmoni och inkonsekvens.

I detta sammanhang är det av stort intresse att riksdagen i början av 2000-talet, genom en ändring i 3 § lag (1986:796) om godtrosvärv av lösöre, omöjliggjorde godtrosvärv av egendom som frånhänts rätte ägaren genom olovligt tagande av diverse slag.¹⁰³ Syftet med ändringen var enligt propositionen att stärka den bestulnes rätt.¹⁰⁴ En särreglering av rån återfinns också i 28 § avtalslagen (1915:218), som fastslår att "råntvång" är en särskilt stark avtalsrättslig ogiltighetsgrund. Gemensamt för 3 § GFL och 28 § AvtL är sålunda att båda regleringarna tillerkänner den som blivit rånad ett särskilt starkt rättsligt skydd, både sak- och avtalsrättsligt.

Det framstår enligt min uppfattning som naturligt att skälighetsbedömningen i bearbetningsfallen delvis tar rygg på de allmänna värderingar kring sak- och civilrätt som lagstiftningen ger uttryck för på andra håll. Mot bakgrund av detta, menar jag därför att domstolen vid skälighetsbedömningen särskilt bör beakta om specifikanten frånhänt ägaren stoffet genom *grövve tillgreppsbrott*. I synnerhet då specifikanten *rånat* sig till stoffet som han senare bearbetat, utgör detta (med hänsyn till att det här finns god överensstämmelse i både 3 § GFL och 28 § AvtL) ett tungt vägande skäl för att låta den ursprunglige ägarens rätt bryta igenom.

Motsatsvis torde allehanda former av lindrigare otillbörliga ageranden inte nödvändigtvis i sig vara tillräckliga för att neka specifikanten äganderätt. Förekomsten av sådant agerande torde, mot bakgrund av att de ofta inte ens förmår hindra ett godtrosvärv, i regel inte heller räcka för att förhindra ett originärt fång, annat än om det förekommer tillsammans med andra

---

¹⁰³ Se övergångsbestämmelserna till SFS 2003:161.

¹⁰⁴ Prop. 2002/03:17 s. 16 f.

omständigheter som talar emot ett äganderättsförvärv. Ju "lindrigare" specifikantens onda tro var, desto starkare talar detta för att låta honom behålla den bearbetade egendomen.

Vidare anses i schweizisk rätt storleken på det värde som specifikanten tillskjutit vara en viktig omständighet. Utifrån både svensk rättspraxis och svensk doktrin är det uppenbart att just värderelationen är av väsentlig vikt också i vår rättsordning, och det framstår som naturligt att tillmäta den betydelse även i skälighetsbedömningen. Ju större värde specifikanten tillskjutit i relation till det ursprungliga stoffet, desto starkare gör sig hans äganderättsanspråk gällande.

Till skillnad från den schweiziska rättens regler, torde det däremot i svensk rätt inte finnas något utrymme att ta hänsyn till specifikantens ekonomiska situation vid fastställandet av äganderätten.¹⁰⁵ Att beakta huruvida specifikanten har betalningssvårigheter eller ej, skulle nämligen i praktiken innebära att domstolen – efter att ha kommit fram till att specifikanten, sina betalningssvårigheter förutan, rätteligen förvärvat äganderätt till egendomen – väljer att gynna den ursprunglige ägaren framför andra borgenärer, genom att ändå låta honom separera viss egendom ur konkursboet. Ett sådant förfarande står i bjärt kontrast mot likabehandlingsprincipen inom insolvensrätten, och vinner knappast stöd i någon svensk rättskälla.¹⁰⁶

Uppräkningen av olika relevanta omständigheter ovan är inte, och kan inte heller vara, uttömmande. Av RH 2015:44 framgår tydligt att domstolen ska göra en helhetsbedömning, och det är givetvis omöjligt att på förhand lista allt som kan vara viktigt i det enskilda fallet. Till syvende og sidst har domstolen en betydande frihet att själv avgöra vilka sakförhållanden som är juridiskt relevanta i skälighetsbedömningen, och även att avgöra vilken tyngd varje omständighet har.

Vad avslutningsvis avser bevisbördan i mål rörande äganderättsförvärv i typfall I, uttalade hovrätten i RH 2015:44 explicit att bevisbördan för alla omständigheter som kan grunda ett äganderättsförvärv åligger specifikanten. Följaktligen åligger det specifikanten att styrka förefintligheten av en viss värderelation mellan stoffet och bearbetningen, vars exakta

---

¹⁰⁵ Jämför dock Undén (1971) s. 87 f.

¹⁰⁶ Se t.ex. Millqvist (2021) s. 19.

utformning kan variera beroende på den beräkningsgrund som domstolen lägger till grund för bedömningen.

Eftersom billighetskäl, som tidigare nämnts, enbart kan *förhindra* ett äganderättsförvärv och inte grunda det, så tycks det däremot spontant (genom en *e contrario*-tolkning av domstolens resonemang) åligga den ursprunglige ägaren att styrka de omständigheter som medför att ett äganderättsförvärv ej vore billigt, och då i synnerhet ond tro å specifikantens sida. Hovrättens argumentation kring billighet antyder samtidigt att domstolen inte på ett korrekt sätt besinnat de stränga krav på värderationen som följer av NJA 1934 s. 29. Det är därför oklart om hovrätten verkligen menade att någon bevisbörda skulle åligga den ursprunglige ägaren. Några definitiva slutsatser rörande bevisbördans exakta fördelning i detta hänseende går följaktligen inte att dra.

3.2.4 Sammanfattning

Typfall I saknar direkt reglering i lag. Såväl praxis som doktrin har dock behandlat scenariot förhållandevis utförligt, och från dessa rättskällor går det att utvinna ett antal viktiga slutsatser kring rättsläget. Det står först och främst helt klart att bearbetning är en erkänd form av laga fång i svensk rätt. För att ett äganderättsförvärv genom bearbetning ska komma ifråga, uppställer domstolarna i praxis följande två rekvisit:

- 1) Specifikanten ska ha tillskjutit eller förbrukat ett värde som *åtminstone* överstiger värdet av den ursprunglige ägarens stoff, antingen i form av kostnaden för bearbetningen, eller genom den faktiska värdeökning som tillförts stoffet, alltefter vilken beräkningsgrund som ska tillämpas. Exakt vilken beräkningsgrund som ska tillämpas är i sin tur något oklart, men mycket talar för att det finns utrymme att variera beräkningsgrunden något beroende på vad som är lämpligast och mest rättsligt koherent i det enskilda fallet.
- 2) Om rekvisit 1 är uppfyllt är det ändå inte säkert att specifikanten vinner äganderätt till saken; det måste nämligen därutöver vara *billigt* att specifikanten förvärvar äganderätt till egendomen. En omständighet som typiskt sett talar för att det inte är billigt att specifikanten förvärvar äganderätt, är att specifikanten fått möjlighet att bearbeta egendomen som en följd av att han begått ett grövre tillgreppsbrott gentemot den

ursprunglige ägaren. Om specifikanten däremot var i god tro vid bearbetningen, eller tillskjutit ett särskilt betydande mervärde, talar detta för att han inte bör fränkännas äganderätten till den bearbetade saken. I slutändan rör det sig om en helhets- och skälighetsbedömning, där alla relevanta omständigheter ska vägas samman.

Sist men inte minst åvilar bevisbördan för att det föreligger en viss värderelation (d.v.s. att rekvisit nummer ett är uppfyllt) tydligt specifikanten. Vem som har att styrka förefintligheten av de olika billighetsskälerna vid rekvisit nummer två är dock något oklart, eftersom hovrätten i RH 2015:44 tycks ha utgått ifrån att billighetsskäl kan grunda ett äganderättsförvärv (vilket utifrån HD:s resonemang och krav i NJA 1934 s. 29 inte kan vara korrekt).

3.3 Typfall II

3.3.1 Närmare om den sakrättsliga konfliktsituationen i typfall II

Huvudregeln i svensk rätt är att den som deponerat sin egendom hos annan, åtnjuter rätt att separera egendomen i händelse av insolvens å depositariens sida.¹⁰⁷ Separationsrätt förutsätter dock att den deponerade egendomen är specifik, att den finns i behåll, och att ägaren faktiskt har bättre rätt till egendomen.¹⁰⁸ Dessa krav brukar sammanfattas i termen *specialitetsprincipen*.¹⁰⁹

Till skillnad från vid reguljära fall av deposition, är emellertid huvudregeln i fall av *depositum irregulare* (d.v.s. fall då depositarien mottagit egendomen med rätt att förbruka denna och återställa samma egendom av samma typ) att ägaren istället mister sin separationsrätt; Undén beskriver det som att ägaren har bytt sin äganderätt mot en fordringsrätt.¹¹⁰ Man kan också uttrycka det som att kravet på specialitet inte är uppfyllt, eftersom det *de facto* rör sig om ett försträkningsavtal.

Scenariot som skisserats i typfall II är inte ett sedvanligt depositions- eller reparationsavtal, men knappast heller ett centralt exempel på *depositum irregulare*.¹¹¹ Syftet med avtalet är inte

---

¹⁰⁷ Se Millqvist (2021) s. 101 ff.

¹⁰⁸ Se Millqvist (2021) s. 103 ff.

¹⁰⁹ Se Millqvist (2021) s. 103.

¹¹⁰ Se Undén (1971) s. 61 samt Hessler (1973) s. 155 f.

¹¹¹ Se Håstad (1996) s. 44. Vid rena reparationsavtal, d.v.s. rörande återställande av funktionen till en trasig sak, står det klart att ägaren alltid har separationsrätt, se Håstad (1996) s. 146.

att tillverkaren passivt ska förvara beställarens material, och ännu mindre att han efter eget gottfinnande ska konsumera eller sälja det. Tvärtom är själva poängen med ett arbetsbeting att tillverkaren aktivt ska bruka (och förvisso också kanske delvis förbruka) beställarens stoff i skapandet av en av beställaren bestämd produkt, som sedan ska komma beställaren till godo.

Mot bakgrund av det ovan anförda går det inte att, utifrån de allmänna reglerna rörande specialitetsprincipen eller *depositum irregulare*, dra några bestämda slutsatser kring beställarens separationsrätt vid arbetsbeting. Ur sakrättslig synvinkel måste arbetsbeting snarare betraktas som ett institut *sui generis*, vars reglering ingalunda går att härleda från reglerna rörande normal deposition eller från lösningen på typfall I. En närmare utredning av beställarens eventuella separationsrätt vid arbetsbeting är därför påkallad.

3.3.2 Betydelsen av 1975 års lag

Som nämnts ovan i avsnitt 3.1, saknar svensk rätt en direkt lagreglering av bearbetning. Det finns dock en lag som anknyter till situationen i typfall II vid namn lagen (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott (hädanefter 1975 års lag). Denna fyra stycken långa reglering är en i sammanhanget till synes perifer författning, vars inledande och viktigaste mening har följande lydelse:

Den som har beställt båt och lämnat eller utfäst sig att lämna tillverkaren förskott av pengar eller byggnadsämnen får låta registrera ett därom upprättat skriftligt avtal hos Transportstyrelsen och får därmed förmånsrätt enligt 4 § förmånsrättslagen (1970:979) i byggnadsämnena och vad som för beställarens räkning tillverkats med förskottet.

1975 års lag tar enligt sin ordalydelse enbart sikte på beställarens förmånsrätt vid båtbyggen, och vid en snäv läsning är den därmed fullständigt irrelevant för frågan om separationsrätt. Det finns emellertid utrymme att tolka 1975 års lag *e contrario* i relation till beställarens separationsrätt, vilket Håstad har påpekat.¹¹² Resonemanget går kortfattat ut på att lagstiftaren, genom att uppställa krav på registrering för att beställaren överhuvudtaget ska erhålla förmånsrätt vid båtbyggen, implicit har tagit ställning emot beställarens separationsrätt då en tillverkare bearbetar beställarens lösöre.¹¹³

---

¹¹² Se Håstad (1996) s. 45 f.

¹¹³ Se Håstad (1996) s. 45 f.

En sådan läsning kan vid första anblick förefalla en smula krystad, men är i själva verket inte så artificiell som det ser ut. Högsta domstolen har i rättspraxis konsekvent (i vart fall i sakrättsligt hänseende) behandlat båtar som vanligt lösöre, till och med i mål där det egentligen skulle ligga närmare till hands att tillämpa sjösakrättens särreglering.¹¹⁴ Om 1975 års lag inskränker beställarens separationsrätt vid båtbeställning, är det följaktligen kongruent med rättspraxis att låta inskränknigen omfatta arbetsbeting av lösöre i allmänhet.

Härvidlag måste det även betonas att lagen är den främsta rättskällan. I den händelse att lagen direkt eller indirekt uttalat sig kring hur typfall II ska lösas, måste detta av konstitutionella skäl omedelbart fälla avgörandet.¹¹⁵ Det saknas då egentlig anledning att gå närmare in på vad som i övrigt skrivits kring lösningen i doktrin och förarbeten. Följaktligen måste arbetet underkasta innebörden av 1975 års lag en synnerligen ingående granskning, i syfte att utröna huruvida den inskränker beställarens separationsrätt eller ej.

1975 års lag trädde i kraft den 1 januari 1976.¹¹⁶ Lagen kom till i samband med att 1891 års sjölag reformerades, och var tänkt att utgöra en slags provisorisk särlösning för båtbyggen i avbidan på den då aktuella översynen av sakrätten i allmänhet.¹¹⁷ Någon översyn genomfördes emellertid icke, och lagen har i allt väsentligt förblivit oförändrad sedan dess tillkomst.¹¹⁸ Då och då har SOU:er lagt fram förslag på att avskaffa lagen, förslag som dock inte vunnit gehör.¹¹⁹

Lagens ordalydelse ger ingen direkt ledning kring frågan om den ska tolkas *e contrario*. En avsikt hos lagstiftaren att påverka beställarens separationsrätt går emellertid inte att spåra i upprinnelsen till 1975 års lag.¹²⁰ Frågan om betydelsen av 1975 års lag har också stundvis diskuterats i både doktrin och förarbeten. Redan i SvJT 1969 uttryckte Rune tvivel kring

---

¹¹⁴ Se Norrman (2020) s. 7 f., i synnerhet not 16.

¹¹⁵ 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen.

¹¹⁶ Se SFS 1975:926.

¹¹⁷ Se prop. 1975:68 s. 49 f.; se även Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO); jämför SOU 1969:5 s. 104. Se även Norrman (2020) s. 8 f.

¹¹⁸ Uppgiften att handha registreringsförfarandet flyttades från Stockholms tingsrätt till Sjöfartsverket genom SFS 2001:378. Senare flyttades samma uppgift till Transportstyrelsen.

¹¹⁹ Se SOU 2015:18 s. 148 samt SOU 1995:11 s. 167.

¹²⁰ Se prop. 1975:68 i sin helhet samt SOU 1988:63 s. 202.

huruvida någon särreglering av separationsrätten (enligt dåvarande regler angående förskott) var åsyftad.¹²¹

Sundholm uttrycker i sin nutida kommentar till lagen om båtbyggnadsförskott ingen åsikt kring huruvida separationsrätt gäller även för båtbyggen.¹²² I sin kommentar till förmånsrättslagen för Gregow & Wallin försiktigt fram att vanliga regler “möjligen” är tillämpliga, och följaktligen förefaller vid närmare granskning enbart Håstad företräda uppfattningen att lagen kan ge stöd för att separationsrätten är inskränkt.¹²³

I ett av mina tidigare arbeten rörande båtbeställares separations- och förmånsrätt vid legotillverkning av båt, utforskade jag, utöver de mer strikt rättskällebaserade skälen, även några mer ändamålsinriktade argument.¹²⁴ Jag konstaterade härvidlag att betydelsen av 1975 års lag skulle öka, i den händelse att beställaren fränkandes separationsrätt till sitt material.¹²⁵ Jag påpekade också att en sådan ordning skulle skapa processekonomiska fördelar, eftersom beställaren inte längre skulle ha några incitament att göra gällande två anspråk samtidigt (i första hand separationsrätt, i andra hand förmånsrätt).¹²⁶ Samtidigt underströk jag att ett *e contrario*-slut vore en märkvärdig tolkning av en lag, vars syfte av allt att döma varit att provisoriskt stärka beställarens position.¹²⁷

Vid en sammanvägd bedömning av lagtextens ordalydelse, förarbetenas tystnad och doktrinens oenighet, existerar det inte speciellt starkt stöd för att 1975 års lag var tänkt att tolkas *e contrario*. Inte heller finns det otvetydiga ändamåls- eller rimlighetsargument, som talar för att 1975 års lag bör eller måste tolkas motsatsvis. Det går samtidigt, vilket jag konstaterade redan år 2020, icke desto mindre ej att fastslå någonting med fullkomlig säkerhet, eftersom det saknas ett definitivt uttalande i rättspraxis eller förarbeten.¹²⁸

---

¹²¹ Se Rune (1969) s. 884–886.

¹²² Se Sundholm, lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott första stycket, Karnov (JUNO) (besökt 2021-10-21).

¹²³ Se Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO) samt Håstad (1996) s. 301 not 50.

¹²⁴ Se Norrman (2020) s. 10.

¹²⁵ Se Norrman (2020) s. 10.

¹²⁶ Se Norrman (2020) s. 10.

¹²⁷ Se Norrman (2020) s. 10 samt prop. 1975:68 s. 21.

¹²⁸ Se Norrman (2020) s. 10.

Osäkerheten kring vad som gäller sjösakrättsligt, talar enligt min mening dock med styrka för att det är olämpligt att låta 1975 års lag ligga till grund för några mer vittomfattande systematiska resonemang kring beställarens separationsrätt vid arbetsbeting i allmänhet. Med särskilt beaktande av oklarheten i det som flyter fram ur rättskällorna vad avser båtbyggen, kan 1975 års lag rimligtvis *inte* i nuläget medföra någon inskränkning av beställarens separationsrätt vid bearbetning av lösöre i allmänhet. Vad som gäller för båtbyggen är dock alltfjämt oklart.

3.3.3 Doktrin och förarbeten

I avsnitt 3.3.2 ovan drog arbetet slutsatsen att 1975 års lag inte innefattar något ställningstagande till beställarens separationsrätt vid arbetsbeting. Typfall II saknar följaktligen reglering i lag. Ej heller har lösningen på konflikten erhållit ett definitivt avgörande i rättspraxis. Däremot har scenariot diskuterats i sakrättslig doktrin under förhållandevis lång tid. Särskilt viktig i sammanhanget är även betänkandet SOU 1988:63 som, förutom kommission och konsignation, även förhållandevis utförligt diskuterade frågor rörande legotillverkning och arbetsbeting.

Tidigt ute i diskussionen var Håstad, som i sitt tidigare omförmälda verk *Studier i sakrätt* år 1980 föreslog en transplantation från tysk rätt, med innebörden att beställaren skulle mista separationsrätt till bearbetat material, om ej värdet av bearbetningen var avsevärt mindre än materialets värde.¹²⁹ Håstad motiverade sitt förslag med hänvisning till att tillverkaren “sammanblandat” materialet med sitt eget arbete, och anförde även att en beställare vars material använts principiellt sett inte var mer skyddsvärd än andra aktörer som på något sätt bidragit till förädlingen, såsom löne- eller leverantörsborgenärer.¹³⁰

I sin recension av *Studier i sakrätt* ungefär ett år senare, ställde sig Hans Forsell avvisande till Håstads idé.¹³¹ Forsell ansåg att Håstads bedömning vore hård mot beställaren, och menade även att Håstads motivering rörande “sammanblandning” av arbete och material var artificiell och krystad.¹³² Enligt Forsells mening borde beställaren tvärtom tillerkännas separationsrätt,

---

¹²⁹ Se Håstad (1980) s. 37.

¹³⁰ Se Håstad (1980) s. 37 f.

¹³¹ Se Forsell (1981) s. 538.

¹³² Se Forsell (1981) s. 539.

såvida situationen inte är sådan att det i själva verket rör sig om förtäckt kreditgivning á la *depositum irregulare*.¹³³

Håstad ändrade sedermera uppfattning, och i sin *Handbok i sakrätt* från 1996 har han mer eller mindre övergett idén att transplantera från tysk rätt.¹³⁴ Med stöd av NJA 1959 s. 590 (som rörde giltigheten av ett äganderättsförbehåll vid uppfödning av gris), menade Håstad nu tvärtom att bearbetarens arbets- och materialinsatser torde sakna betydelse vid legotillverkning, så länge det är beställarens material som skapar identiteten hos saken.¹³⁵

Även Rodhe har uttalat sig i frågan, dock utan att inta en bestämd ståndpunkt.¹³⁶ Kortfattat menade Rodhe att beställaren har ett starkt intresse av att hans materialinsats skyddas vid arbetsbeting, och att det fanns ett visst stöd för att så skulle kunna vara fallet.¹³⁷ Samtidigt betonade Rodhe att något klagande från HD saknades.¹³⁸ I sammanhanget bör det lyftas fram att Rodhe avhandlar problematiken i typfall II relativt knapphändig, vilket gör det svårt att följa hans tankegångar rörande det rättsliga stödet för separationsrätt.

Även Millqvist berör ämnet ytterst kortfattat, och det enda stycket varmed han avhandlar bearbetning omfattar i själva verket såväl typfall I som typfall II utan någon distinktion.¹³⁹ Millqvists uppfattning är sålunda än en gång att värderelationen mellan den ursprungliga egendomen och den bearbetade avgör huruvida ett fång ägt rum; i den händelse att båda värdena ligger nära, menar han att samäganderätt kan vara ett tänkbart alternativ.¹⁴⁰

Av störst betydelse för förevarande utredning är tveklöst uttalandena i SOU 1988:63, eftersom detta var senaste gången problemkomplexet avhandlades i förarbeten. Betänkandet framförde härvidlag inledningsvis att beställaren alltid måste anses ha separationsrätt till materialet så länge detta inte hunnit bli föremål för någon bearbetning.¹⁴¹ Frågan är sålunda huruvida beställaren alltjämt åtnjuter separationsrätt efter att bearbetning skett.¹⁴²

---

¹³³ Se Forsell (1981) s. 540.

¹³⁴ Se Håstad (1996) s. 45 f.

¹³⁵ Se Håstad (1996) s. 46.

¹³⁶ Se Rodhe (1985) s. 197 f.

¹³⁷ Se Rodhe (1985) s. 197.

¹³⁸ Se Rodhe (1985) s. 197.

¹³⁹ Se Millqvist (2021) s. 29.

¹⁴⁰ Se Millqvist (2021) s. 29.

¹⁴¹ Se SOU 1988:63 s. 201 f.

¹⁴² Se SOU 1988:63 s. 201 f.

Betänkandet konstaterade härvidlag att spørgsmålet ej reglerats i lag, och förkastade även idén att det skulle gå att härleda något bestämt svar från 1975 års lag.¹⁴³ Därefter refererade betänkandet doktrin av bland annat Almén & Eklund, vars uppfattning var att beställaren behöll separationsrätt om inte hans material var av försvinnande litet värde i förhållande till tillverkarens insatser.¹⁴⁴ Betänkandet delade vidare Almén & Eklunds uppfattning att lösningen på typfall I i princip saknade betydelse för lösningen på typfall II.¹⁴⁵

Utifrån dessa källor drog betänkandet, såvitt är av intresse för typfall II, två slutsatser. Den första var att beställaren åtnjuter separationsrätt vid ordinära reparationer, och den andra var att sådan separationsrätt saknades då det rörde sig om ett tillverkningsköp.¹⁴⁶ Därutöver fastslog betänkandet dock att rättsläget var oklart, och att några bestämda slutsatser icke kunde dras.¹⁴⁷ Följdriktigt föreslog betänkandet en ny lag, i syfte att klargöra rättsläget och definitivt tillerkänna beställaren separationsrätt.¹⁴⁸ Förslaget blev dock inte verklighet, och något definitivt klargörande saknas alltjämt.

3.3.4 Ändamåls- och skälighetsargument

Ovan har konstaterats att varken författning, rättspraxis eller förarbeten erbjuder ett svar kring frågan vad som gäller i typfall II. Följaktligen finns det rättsdogmatiskt utrymme att angripa spørgsmålet med hjälp av friare ändamålsargument. Som konstaterats redan i arbetets metoddel kan stundom de reella omständigheterna vara sådana att en viss rättslig lösning, även om den bara finner indirekt stöd i rättskällorna, måste accepteras.¹⁴⁹

Åtskilliga sakrättsliga institut, såsom äganderättsförbehåll, skyddas av rättsordningen delvis emedan de främjar kreditgivningen och därmed i förlängningen marknadsekonomin.¹⁵⁰ Även godtrosvörvärv erkänns delvis eftersom möjligheten till ett exstinktivt förvärv främjar omsättningen och i förlängningen marknadsekonomi.¹⁵¹ Ett centralt ändamål med viktiga sakrättsliga regler är således att främja ekonomiskt utbyte inom ramen för

---

¹⁴³ Se SOU 1988:63 s. 202.

¹⁴⁴ Se SOU 1988:63 s. 203 f.

¹⁴⁵ Se SOU 1988:63 s. 203.

¹⁴⁶ Se SOU 1988:63 s. 204.

¹⁴⁷ Se SOU 1988:63 s. 204.

¹⁴⁸ Se SOU 1988:63 s. 37, 201 ff. samt 274.

¹⁴⁹ Se avsnitt 2 ovan.

¹⁵⁰ Se Millqvist (2021) s. 117.

¹⁵¹ Se Millqvist (2021) s. 18 f.

marknadsekonomin. Fråga uppstår därför huruvida ekonomiskt utbyte främjas bäst genom att beställaren åtnjuter separationsrätt, eller genom att beställarens material kommer tillverkarens borgenärer till godo.

Om beställaren saknar separationsrätt till tillskjutet material, står det inledningsvis klart att han knappast kan inlåta sig på affärer med en tillverkare som drabbats av betalningssvårigheter. I den händelse att tillverkarens ekonomi slutgiltigt fallerar under arbetets gång, riskerar beställaren att helt gå miste om sitt material. I synnerhet om beställaren betalat i förskott tar han en påtaglig risk – detta faktum innebär i sin tur särskilt olyckliga konsekvenser för omsättningen, eftersom en tillverkare med betalningssvårigheter av uppenbara skäl kan vara i ovanligt trängande behov av just förskottering.

Av stycket ovan följer vidare att beställaren, innan dess att han överlämnar sitt stoff för bearbetning, har mycket starka incitament att närmare granska samt kontrollera tillverkarens ekonomi, eftersom han annars tar betydande ekonomiska risker. Att frångå beställarens separationsrätt skulle följaktligen ge upphov till betydelsefulla transaktionskostnader för beställaren.

Vad blir då konsekvenserna, om beställaren istället tillerkänns separationsrätt? Först och främst medför en sådan ordning större ekonomisk trygghet för beställaren, eftersom han oftast kan vara någorlunda säker på att få tillbaka tillskjutet material. Om man antar att beställare agerar ekonomiskt rationellt (vilket naturligtvis i verkligheten långt ifrån alltid är fallet), torde de under sådana omständigheter vara mer villiga att ingå avtal med en tillverkare vars ekonomiska situation är något ansträngd, vilket i sin tur främjar omsättningen.

Den naturliga följdfrågan är dock om tillverkarens borgenärer (varmed oftast förstås banker eller dylika långivare) påverkas starkt negativt av att beställaren tillerkänns separationsrätt. Härvidlag konstaterar jag att en genomsnittlig legotillverkares verksamhet troligtvis präglas av en ganska stor genomströmning av material, eftersom syftet med ett arbetsbeting är att beställaren ska tillägna sig den färdiga produkten. En kreditgivare kan vid ingåendet av ett försträkningsavtal således knappast veta exakt vilket tillskjutet material som händelsevis kommer att vara under tillverkarens rådighet om han drabbas av insolvens.

Den säkerhet som tillverkarens borgenärer eventuellt åtnjuter i den händelse att beställare skulle fränkännas separationsrätt, är följaktligen i sig mycket volatil och osäker. Möjligen kan dock beställarens separationsrätt medföra att tillverkare som ägnar sig åt arbetsbeting ur en generell synvinkel blir något mindre säkra låntagare. Detta skulle i sin tur kunna ha en hämmande effekt på kreditgivningen.

Samtidigt torde en kreditgivare ofta ha goda utsikter att skaffa sig annan säkerhet, exempelvis i form av företagshypotek eller panträtt i fast egendom. Det framstår spontant som något långsökt att en kreditgivare, som lyckats betinga sig säkerhet i tillverkarens verktyg, maskiner samt lokal, ändå skulle påtagligt begränsa sitt utlånade belopp eftersom det skiftande och begränsade material som tillverkarens kunder tillskjutit inte kommer honom till godo vid en eventuell insolvenssituation.

Summa summarum talar de friare ändamålsargumenten i någon mån för att tillerkänna beställaren separationsrätt. Bilden är dock inte fullständigt entydig, varför någon klarhet i rättsläget knappast går att utvinna från dessa resonemang.

3.3.5 Sammanfattning

Typfall II saknar reglering i lag, och har inte avgjorts definitivt i rättspraxis. Inte heller går det att tala om någon verklig enhällighet i doktrinen. Majoritetsuppfattningen förefaller icke desto mindre vara att beställaren borde behålla separationsrätt till materialet, i vart fall såvida detta inte är alldeles betydelselöst jämfört med tillverkarens arbetsinsatser. En sådan lösning förefaller också vid en ytlig analys kongruent med sakrättens centrala ändamålsgrundsatser såsom skyddet för omsättningen och marknadsekonomins effektivitet.

Argumenten för beställarens separationsrätt är dock inte fullständigt entydiga, och i betänkandet SOU 1988:63 konstaterade utredningskommittén redan i slutet på 80-talet att rättsläget var oklart. Under den tid som passerat sedan SOU 1988:63 har varken rättspraxis eller lagstiftaren producerat ett definitivt avgörande, varför rättsläget alltfört måste konstateras vara behäftat med osäkerhet.

4. Tysk rätt

4.1 Allmänt om tysk civil- och sakrätt

Tysk civil- och sakrätt har en annorlunda systematik och utformning än vad en svensk jurist är van vid. Innan dess att arbetet övergår till att beskriva *Verarbeitung*-institutet, finns det därför anledning att kort återge huvuddragen i den tyska civil- och sakrättens uppbyggnad. Förhoppningsvis bidrar en sådan allmän kontextualisering till att underlätta förståelsen av de mer speciella frågorna.

Huvuddelen av tysk civilrätt återfinns lagreglerad i *Bürgerliches Gesetzbuch*, som är landets civilrättskodifikation.¹⁵² BGB trädde i kraft den 1 januari 1900, och är en synnerligen omfattande författning med över två tusen paragrafer.¹⁵³ BGB är uppdelad i fem olika böcker; av störst intresse för förevarande arbete är tredje boken, som avhandlar sakrätten (*Sachenrecht*).¹⁵⁴

Kännetecknande för BGB är dess tunga juridiska systematik samt begreppsbyggnad.¹⁵⁵ I tredje boken reglerar exempelvis BGB inte enbart äganderättens allmänna innebörd; i lagtexten omnämns också ägarens befogenheter (*Befugnisse des Eigentümers*). Lagen beskriver därutöver också de olika fängerna i detalj, allt med ett påtagligt precist, system-medvetet och närgånget språk som i sin tur analyseras med sorgfällig utförlighet i doktrinen.¹⁵⁶

Vidare drabbas även näringsidkare i Tyskland emellanåt av ekonomiska svårigheter, och centrala regler för konkursförfarandet återfinns i landets insolvensförordning (*Insolvenzordnung*). Reglerna i denna författning lär alltså sakna betydelse för typfall I, men vad avser typfall II är den allmänna ramen givetvis av stor betydelse. Regler rörande den tyska motsvarigheten till vissa utsökningsförfaranden (*Zwangsvollstreckung*) återfinns i sin tur i *Zivilprozessordnung*.

---

¹⁵² Se Lando (2009) s. 58 f.

¹⁵³ Se Bogdan (2013) s. 152 f.

¹⁵⁴ Se Lando (2009) s. 60 samt avsnitt 4.2 nedan.

¹⁵⁵ Se Lando (2009) s. 58 f.

¹⁵⁶ Se 903 § BGB samt Titel 3 i BGB.

4.2 Allmänt om Verarbeitung i tysk rätt

4.2.1 Allmänt om 950 § BGB

Regler angående äganderättsförvärv genom Verarbeitung återfinns i 950 § BGB. Paragrafen är placerad systematiskt direkt efter regleringen av de två närbesläktade fången sammanfogande och sammanblandning (*Verbindung* och *Vermischung*), som återfinns i 946 § respektive 947 § BGB.¹⁵⁷ 950 § BGB har följande lydelse:

(1) Wer durch Verarbeitung oder Umbildung eines oder mehrerer Stoffe eine neue bewegliche Sache herstellt, erwirbt das Eigentum an der neuen Sache, sofern nicht der Wert der Verarbeitung oder der Umbildung erheblich geringer ist als der Wert des Stoffes. Als Verarbeitung gilt auch das Schreiben, Zeichnen, Malen, Drucken, Gravieren oder eine ähnliche Bearbeitung der Oberfläche.

(2) Mit dem Erwerb des Eigentums an der neuen Sache erlöschen die an dem Stoffe bestehenden Rechte.

I ungefärlig svensk översättning lyder paragrafen som följer:

(1) Den som genom bearbetning eller ombildning av en eller flera ting framställer en ny lös sak, förvärvar äganderätt till den nya saken, såvida ej värdet av bearbetningen eller ombildningen är avsevärt lägre än stoffets värde. Som bearbetning gäller också skrivande, tecknande, målande, tryckande, graverande eller liknande bearbetning av yta.

(2) I och med förvärvet av äganderätt till den nya saken utslocknar de till stoffet anknutna rättigheterna.

Inledningsvis är ett viktigt klargörande på sin plats. Tidigt efter BGB:s tillkomst, kretsade diskussionen i tysk doktrin företrädesvis kring 950 §:ens innebörd visavi relationen mellan kapital och arbete.¹⁵⁸ Vissa författare firade därvidlag 950 § BGB som en slags social välgärning till förmån för "arbetets" sida i den då centrala samhällsliga konflikten mellan

---

¹⁵⁷ Se vidare Rothkegel (1974) s. 42 f.

¹⁵⁸ Se Rothkegel (1974) s. 7; Staudinger/C Heinze (2020) s. 557 f.; Weber (2016) s. 170 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 172 f.

arbetstagare och arbetsgivare.¹⁵⁹ Paragrafens nakna ordalydelse kan fresta en oinsatt utländsk läsare att välja samma infallsvinkel, och i värsta fall att konstruera 950 § som en närmast marxistisk bestämmelse, vars syfte är att tillförsäkra arbetaren mervärdet som han har producerat.

Så ska emellertid stadgandet inte på något vis förstås. Tvärtom råder rungande enighet i nutida tysk doktrin att 950 § BGB överhuvudtaget inte är ett socialpolitiskt stadgande till arbetstagarnas förmån, utan huvudsakligen löser näringslivs- och borgenärsskyddsfrågor, samt den konflikt som uppstår i typfall I.¹⁶⁰ En arbetstagare kan inte med stöd av 950 § BGB kräva äganderätt till vad han producerat på uppdrag av sin arbetsgivare.¹⁶¹

Samtidigt är 950 § BGB en regel med stor räckvidd, och som redan nämnts i stycket ovan är paragrafen tillämplig på båda de centrala typfall då specifikation kan vålla juridiska intressekonflikter. Bestämmelsen kan, oaktat sin spännvidd, icke desto mindre brytas ned till fyra kumulativa och generellt tillämpliga *rekvisit för äganderättsförvärv*, i sin tur förbundna med ett undantagsrekvisit.¹⁶² Förutsättningarna för att en person ska förvärva äganderätt genom *Verarbeitung* ser således ut som följer, med nyckelbegreppet i varje rekvisit kursiverat:

- 1) Det rör sig om specifikation av *lösöre (bewegliche Sache)*.¹⁶³
- 2) Stoffet har blivit föremål för *Verarbeitung*.
- 3) Arbetet har gett upphov till en *ny sak*.
- 4) Den som genomfört specifikationen är att betrakta som *Hersteller* (framställare) i lagens mening.¹⁶⁴

---

¹⁵⁹ Se Rothkegel (1974) s. 7.

¹⁶⁰ Se Wilhelm (2016) s. 514 f.; Weber (2016) s. 170; Staudinger/C Heinze (2020) s. 557 f.; Quack (1997) s. 901 samt Finkenauer & Wieling (2020) s. 172 f.

¹⁶¹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 574 f.

¹⁶² Se Wilhelm (2016) s. 514.

¹⁶³ Översättningen av *bewegliche Sache* till det svenska lösöre är i viss mån en lätt förenkling, som jag dock håller fast vid av framställningspraktiska skäl.

¹⁶⁴ För denna nedbrytning och uppställning, som är min egen blandning av två olika varianter, se Wilhelm (2016) s. 514 och Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

Brister det i något av rekvisiten, kan ett äganderättsförvärv jämte 950 § ej ske. Även i den händelse att alla ovanstående rekvisit är uppfyllda, är ett äganderättsförvärv uteslutet om värdet av specifikationen är avsevärt lägre än stoffets värde. Kravet på värdetillskott kan även omformuleras som en förutsättning för ett originärt fång, och lyder då som följer:

5) Värdet av bearbetningen är inte *avsevärt lägre* än stoffets värde.

En djupgående utredning av samtliga rekvisit är nödvändig för att klarlägga Verarbeitung-institutets närmare konturer. Arbetet utforskar och utvecklar därför i det följande innebörden av samtliga rekvisit var för sig under varsin rubrik. Undantag görs dock för Hersteller-rekvisitet: av pedagogiska och framställningspraktiska skäl är det nämligen lämpligare att redogöra för detta förvånansvärt komplicerade rekvisit under rubriken Typfall II nedan.

Rättsföljden om alla rekvisit är uppfyllda är att specifikanten förvärvar obelastad äganderätt till den nya saken. En viktig detalj att notera är således att ett äganderättsförvärv jämte 950 § är möjligt även i den händelse att specifikanten redan äger stoffet som blir föremål för arbete.¹⁶⁵ Den närmare innebörden av detta är med andra ord, jämte 950 § andra stycket BGB, att en stoffägare genom Verarbeitung emellanåt kan utsläcka eventuella andra rättigheter knutna till stoffet.¹⁶⁶

4.2.2 Lösöresrekvisitet

Som nämnts ovan framgår av 950 § BGB att den mest grundläggande förutsättningen för ett äganderättsförvärv är att en ny *bewegliche Sache*, d.v.s. ett nytt lösöre, framställs. Något förenklat skiljer tysk rätt, i likhet med svensk, mellan mobila ting och immobilier; och 950 § BGB kan sålunda inte användas för att tillerkänna någon äganderätt till den senare formen av egendom.¹⁶⁷

Det sagda kan illustreras genom ett pikant rättsfall med beteckningen KG GRUR 1994 212 och 213. Bakgrunden var att en konstnär under perioden mellan 1985 och 1988 hade målat sina konstverk på Berlinmuren. Sedermera föll muren, varefter ett företag började sälja

¹⁶⁵ Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

¹⁶⁶ Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642 samt Staudinger/C Heinze (2020) s. 564.

¹⁶⁷ Se Weber (2016) s. 41 f.

sönderdelade bitar från muren varå konstnären målat. Konstnären väckte talan mot företaget med yrkande om skadestånd, med hänvisning till att företaget genom denna försäljning kränkt hans upphovs- eller äganderätt. Domstolen konstaterade, såvitt här är av intresse, att 950 § BGB enbart är tillämplig på lösöre och inte väsentliga beståndsdelar av fast egendom, varför något äganderättsförvärv jämte 950 § BGB ej kom ifråga.¹⁶⁸ Denna åsikt bekräftades senare av Bundesgerichtshof.¹⁶⁹

Rättsfallet illustrerar ytterligare en viktig och allmän poäng i sammanhanget, nämligen åtskillnaden mellan upphovs- och äganderätt. Enligt 90 § BGB avses med saker i BGB enbart fysiska föremål (*körperliche Gegenstände*), och följaktligen berör 950 § BGB ej uppkomsten eller förvärvet av allehanda immaterialrätter (redan av själva begreppet följer ju att dessa inte är materiella eller fysiska ting).¹⁷⁰

En annan sak är dock naturligtvis att framställningen av ett konstverk som åtnjuter immaterialrättsligt skydd kan ske med användande av fysiskt material som tillhör någon annan än konstnären.¹⁷¹ I så fall kan 950 § BGB vara användbar för att avgöra vem som åtnjuter äganderätt till de konstnärligt bearbetade fysiska föremålen, under förutsättning att den nya saken är att klassificera som lösöre.¹⁷²

4.2.3 Verarbeitung har ägt rum

Ett äganderättsförvärv jämte 950 § förutsätter att en verksamhet har ägt rum som kan subsumeras under begreppen *Verarbeitung*, *Bearbeitung* eller *Umbildung*.¹⁷³ Kravet kan också uttryckas på så vis att det måste röra sig om ett viljestyrt mänskligt agerande som har vidtagits med avsikt att åstadkomma en förbättring av egendomen.¹⁷⁴ Utanför begreppen

---

¹⁶⁸ För stycket se KG GRUR 1994 212 och 213. Domstolen förde även ett resonemang kring vissa immaterialrättsliga frågor, som det dock saknas anledning att återge här. Se även Mauch (2016) s. 787.

¹⁶⁹ Se BGH NJW 1995, 1556.

¹⁷⁰ För vidare regler kring sådana immaterialrättsliga intellektuella bearbetningar i tysk rätt, se vidare 3 § och 23 § Gesetz über Urheberrecht und verwandte Schutzrechte. Jämför även BGH NJW 1995, 1556.

¹⁷¹ Se KG GRUR 1994 212 och 213; jämför Undén (1971) s. 87.

¹⁷² Jämför KG GRUR 1994 212 och 213, och se i synnerhet 950 § första stycket sista meningen BGB.

¹⁷³ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 559; Wilhelm (2016) s. 514; Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 samt Quack (1997) s. 904.

¹⁷⁴ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 559 samt Quack (1997) s. 904.

faller sålunda allehanda former av ren skadegörelse; att någon slår sönder en dyrbar Ming-vas med ett basebollträ förlämnar honom självfallet inte äganderätt till skärvorna.¹⁷⁵

Viktigt att betona i sammanhanget är dock att arbetet ingalunda måste ha tagit formen av någon tyngre kroppslig ansträngning; även en arkeolog som genom sorgfällig skriftlig dokumentation har dokumenterat en utgrävning kan sägas ha specificerat pappret han skrivit på.¹⁷⁶ Av sista meningen i 950 § första stycket BGB framgår också att diverse former av mer eller mindre konstnärligt inriktad ytbehandling är att klassificera som *Verarbeitung* i lagens mening.¹⁷⁷ Exempelvis kan målning av en duk och gravering i en träbit utgöra *Verarbeitung*.¹⁷⁸

Vidare är enligt *allgemeine Meinung*¹⁷⁹ *Verarbeitung* att betrakta som realhandlande, och således inte som en rättslig handling.¹⁸⁰ Den praktiska innebörden av detta i tysk rätt är bland annat att det inte uppställs något krav på att personen som specificerar egendomen har s.k. *Geschäftsfähigkeit*.¹⁸¹ Inte heller fordras någon form av “medveten rättslig avsikt” att agera på ett juridiskt relevant sätt.¹⁸³ Även ett barn under sju år kan med andra ord vidta handlingar som är att subsumera under lagens reglering av *Verarbeitung*, och därigenom i förlängningen förvärva äganderätt till det bearbetade materialet.¹⁸⁴

Rekvisitet särskiljer samtidigt *Verarbeitung* från alla former av rena naturhändelser, vars förekomst saknar direkt anknytning till mänsklig verksamhet. Det är således *inte* tillräckligt för äganderättsförvärv jämte 950 § BGB att en person besitter ursprungligt stoff, som sedan händelsevis omvandlas till en ny sak på grundval av naturliga processer utan koppling till avsiktlig påverkan från människor.¹⁸⁵

---

¹⁷⁵ Se Quack (1997) s. 903.

¹⁷⁶ Se Weber (2016) s. 170.

¹⁷⁷ Se även Mauch (2016) s. 787 och Quack (1997) s. 904.

¹⁷⁸ Se för exemplen Mauch (2016) s. 787.

¹⁷⁹ *Allgemeine Meinung* är besläktat med begreppet *herrschende Meinung*, men är starkare, och uttrycker att en lösning eller uppfattning är så gott som oomstridd.

¹⁸⁰ Se bl.a. Staudinger/C Heinze (2020) s. 559; Quack (1997) s. 904; Weber (2016) s. 171; Mauch (2016) s. 788 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 173.

¹⁸¹ Förenklat förstås med *Geschäftsfähigkeit* förmågan att företa giltiga rättsliga viljeförklaringar och därmed ingå avtal.

¹⁸² Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 559.

¹⁸³ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 559.

¹⁸⁴ Jämför 104 § första stycket första punkten BGB.

¹⁸⁵ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 559 f. och Mauch (2016) s. 788.

Noterbart i sammanhanget är slutligen att inblandning av möda från ett djur inte utesluter att Verarbeitung har ägt rum. Begreppet Verarbeitung inbegriper även exempelvis en djurskötare som låter kläcka en främmande bondmoras ägg genom användning (d.v.s. placering och omvårdnad) av en honom tillhörig höna.¹⁸⁶ Om en förrymd höna däremot på eget bevåg kläcker ett värpt men borttappat ägg i skogen, kan knappast hönans ägare tillskrivas någon bearbetande verksamhet i relation till kycklingen. Inte heller duger blotta okuleringen av en växt som en tillräckligt aktiv, av mänskligt handlande påverkad specifikation.¹⁸⁷

4.2.4 En ny sak har framställts

950 § BGB anses enligt *herrschende Meinung* uppställa ett krav på att Verarbeitung-processen har resulterat i framställningen av en *ny sak*.¹⁸⁸ En central fråga vid bedömningen av huruvida ett äganderättsförvärv har ägt rum eller ej, är följdriktigt huruvida ursprungsstoffet genomgått sådana förändringarna att det i sin omvandlade form ur juridisk synvinkel är att betrakta som en ny sak. Värdrelationen är här inte utslagsgivande, utan utgör som tidigare nämnts ett eget rekvisit.¹⁸⁹

Frågan om sakens nyhet kan förefalla abstrakt, men betraktas i tysk doktrin och praxis inte som något djupt filosofiskt-ontologiskt spörsmål; bedömningen är snarare påtagligt praktiskt inriktad.¹⁹⁰ *Bundeshofsgericht* (som grovt förenklat kan liknas vid svenska HD) har sålunda i färsk praxis, som därtill harmonierar väl även med tidigare prejudikat, pekat ut *die Verkehrsauffassung* som den viktigaste måttstocken varemot sakens nyhet ska mätas.¹⁹¹

Verkehrsauffassung är ett komplicerat och synnerligen tyskt uttryck, som är nära nog omöjligt att direkt översätta till svenska. Något förenklat kan begreppet sägas ta sikte på den gängse uppfattningen eller branschåsikten, företrädesvis hos en objektiv opartisk betraktare väl förtrogen med det aktuella ämnes-, bransch- eller näringsområdet.¹⁹² Avgörande är sålunda att identiteten mellan ursprungsstoffet och den bearbetade saken, sedd ur denna synvinkel, inte längre består. Det har istället uppstått en ny sak, som uppfyller en (i relation till

---

¹⁸⁶ Se för exemplet Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 not 40; se även Staudinger/C Heinze (2020) s. 559 f.

¹⁸⁷ Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

¹⁸⁸ Se Weber (2016) s. 170 och jämför BGH NJW 2016 317 punkt 17.

¹⁸⁹ Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

¹⁹⁰ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 560 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 171.

¹⁹¹ Se BGH NJW 2016 317 punkt 17 första meningen med däri angivna rättsfallshänvisningar.

¹⁹² Se BGH NJW 1991, 1480.

ursprungsstoffet) särpräglad och mer långtgående funktion.¹⁹³ Ren reparation, vidmakthållande av ett föremåls väsen eller modesta förbättringar, faller således i princip inte under 950 § BGB.¹⁹⁴

Innebär bearbetningen, sedd ur *Verkehrsauffassung*-synpunkt, att den bearbetade sakens väsentliga användningsområde ändrats, talar detta däremot för att en ny sak har uppstått.¹⁹⁵ Även en väsensförändring i ursprungsstoffet – vare sig den är i fysisk, kemisk eller biologisk skepnad – talar i samma riktning.¹⁹⁶ Såväl Bundesgerichtshof som *herrschende Meinung* i doktrinen pekar härvidlag ut en förändring i beteckning eller namn som ett viktigt indicium på att en ny sak har skapats.¹⁹⁷ Har ett stycke stål exempelvis hamrats smalt, slipats vasst och försetts med handtag, så rör det sig knappast längre i normalt språkbruk om ett smalt vasst handtagsbeprytt stålstycke, utan om ett *svärd*; och därmed finns ett indicium för att saken är att betrakta som ny ur rättslig synvinkel.

Vidare indicier för att en ny sak har blivit till, är graden av fasthet mellan den nya “sammanstatta” bearbetade saken och de skilda delarna av ursprungsstoffet; en lös sammansättning talar emot att en ny sak uppstått.¹⁹⁸ Två andra hållpunkter är det yttre intrycket den bearbetade saken gör jämfört med stoffet, samt förändringens varaktighet i tid.¹⁹⁹ Vissa författare anger härutöver även värderationen mellan stoffet och bearbetningen som ett tänkbart indicium.²⁰⁰ Värderationen återkommer dock inte speciellt ofta som en betydelsefull faktor i doktrin, och vissa författare förkastar uttryckligen idén att värderationen skulle ha betydelse redan när det kommer till att avgöra sakens nyhet.²⁰¹

Innebörden av allt det ovan sagda kan belysas genom några konkreta exempel från praxis. En ny sak har bl.a. ansetts föreligga då det rört sig om vindestillat från brännvin, och när ett skepp konstruerats av gamla vrakdelar.²⁰² Däremot har varken uppfödning eller gödning av ett

---

¹⁹³ Se BGH NJW 2016, 317 punkt 17; jämför även Rothkegel (1974) s. 78 f.

¹⁹⁴ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 samt Mauch (2016) s. 788.

¹⁹⁵ Se BGH NJW 2016, 317 punkt 17.

¹⁹⁶ Se BGH NJW 2016, 317 punkt 17; Staudinger/C Heinze (2020) s. 560 samt Mauch (2016) s. 787.

¹⁹⁷ Se BGH NJW 2016, 317 punkt 17; Staudinger/C Heinze (2020) s. 560 f.; Weber (2016) s. 170 samt Mauch (2016) s. 787.

¹⁹⁸ Se Mauch (2016) s. 787.

¹⁹⁹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 560; Palandt/Herrler s. 1642 samt Mauch (2016) s. 787

²⁰⁰ Se Mauch (2016) s. 787.

²⁰¹ Se Rothkegel (1974) s. 78. Jämför dock Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 f., vars kritik berörs närmare nedan.

²⁰² Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 561.

ungdjur eller ombyggnation av en stulen bil ansetts varit tillräckligt för att åstadkomma en ny sak.²⁰³ Motiveringen i bil-avgörandet är särskilt intressant. Bundesgerichtshof fäste här avseende vid att det, trots byten av ett antal delar, alltjämt rörde sig om samma grundläggande forskaffningsmedel.²⁰⁴

I sammanhanget bör vidare betonas att *die Verkehrsauffassung* främst är avgörande då det rör sig om tydliga avtals- eller näringslivsmässiga förhållanden. Rör det sig om mer särpräglade situationer kan emellanåt andra synpunkter göra sig gällande, såsom en avvägning mellan de berörda parternas intresse utifrån den enskilda situationen.²⁰⁵

Allt det ovan anförda är utvunnet ur BGH:s prejudikatbildning, som även mer eller mindre återspeglas i och ger uttryck för *die herrschende Meinung* i doktrinen. Rättsläget är emellertid inte okontroversiellt, och prof. Hans Josef Wieling har i sin lärobok *Sachenrecht* framfört hård kritik mot den allmänt accepterade måttstocken för sakens nyhet.²⁰⁶

Wielings uppfattning är att både *die Verkehrsauffassung* samt väsens- och identitetsförändringar i själva verket är otjänligt vaga juridiska verktyg.²⁰⁷ Detta visar sig enligt Wieling inte minst i att företrädarna för *die herrschende Meinung* inte ens själva är konsekventa vid appliceringen av sina egna kriterier.²⁰⁸ Kärnexemplet, som Wieling menar åskådliggör de intellektuella bristerna i *die herrschende Meinung*, är djurslakt; är en slaktad och styckad nötkreatur väsensmässigt identisk med en levande och ostyckad dito?²⁰⁹

Istället för dessa kriterier, anser Wieling att sakens nyhet bör avgöras genom en teleologisk bedömning som tar språng ifrån grundsyftet med 950 § BGB, d.v.s. att tillerkänna värdestegringar till följd av mänsklig ansträngning sakrättslig relevans.²¹⁰ Även det faktum att sista meningen i 950 § BGB likställer ytbearbetning med Verarbeitung talar enligt Wieling för att identitetsresonemangen leder fel.²¹¹ En ny sak borde enligt Wieling istället anses föreligga,

---

²⁰³ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 561.

²⁰⁴ Se BGH NJW 1961, 1026.

²⁰⁵ Se BGH NJW 2016, 317 punkt 17 och jämför med BGH NJW 1991, 1480. Se även Rothkegel (1974) s. 79.

²⁰⁶ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 f.

²⁰⁷ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 173.

²⁰⁸ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 173.

²⁰⁹ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 173 f.

²¹⁰ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174.

²¹¹ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174.

så fort ett föremål tagit del av en värdestegring till följd av mänskligt arbete.²¹² Följaktligen skulle en ny sak i rättslig bemärkelse rent teoretiskt kunna bli till, även om det enbart skulle röra sig om exempelvis reparation eller okulering; sådant arbete stegrar ju onekligen värdet på de inblandade föremålen.²¹³

Det ovanstående alternativa kriteriet för sakens nyhet har, vilket framgår av den tidigare redogörelsen, knappast vunnit gehör i rättspraxis. Wielings kritik av rättsläget har dock uppmärksamats i annan doktrin; och det faktum att det gängse sättet att bedöma sakens nyhet betecknas som *herrschende Meinung* snarare än *allgemeine Meinung* är i sammanhanget också värt att lyfta fram.²¹⁴

4.2.5 Värdet av bearbetningen är inte avsevärt lägre än stoffets värde

Ytterligare en förutsättning för ett fång jämte 950 § BGB, är att värdet av bearbetningen inte är avsevärt lägre än stoffets värde. Utgångspunkten för beräkningen är härvidlag enligt *allgemeine Meinung* stoffets respektive den nya sakens *marknadsvärde*.²¹⁵ Avgörande är sålunda inte vilka kostnader eller ekonomiska umbäranden specifikanten fått vidkännas då han specificerat materialet, utan tvärtom värdetillväxten som hans bearbetning har lyckats ge upphov till.²¹⁶

Värdet av stoffet beräknas genom att marknadsvärdet av allt inblandat stoff adderas till en totalsumma.²¹⁷ Bearbetningens värde uppgår i sin tur till differensen mellan värdet av den nya saken och värdet av stoffet, där värdet av den nya saken är minuend och värdet av stoffet subtrahend.²¹⁸ Steg 1 i den matematiska uppställningen för att få fram bearbetningens värde kan uttryckas på följande sätt:

$$\text{Värdet av den nya saken} - \text{värdet av stoffet} = \text{värdet av bearbetningen}$$

---

²¹² Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174.

²¹³ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174. En annan sak är naturligtvis att värdet av arbetet ofta torde vara avsevärt lägre än stoffets värde, vilket Wielings argumentation implicit räknar med.

²¹⁴ Se Weber (2016) s. 171.

²¹⁵ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 562; Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

²¹⁶ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 562; Weber (2016) s. 176 samt Mauch (2016) s. 782.

²¹⁷ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 562.

²¹⁸ Se BGH:s dom från den tjugooandra maj 1995 - II ZR 260/94 (Bamberg); se även Palandt/Herrler (2020) s. 1642 samt Staudinger/C Heinze (2020) s. 563.

Enligt fast praxis från BGH ligger riktvärdet på ungefär 100:60 – med andra ord är värdet av bearbetningen i princip alltid att anse som avsevärt lägre än stoffets, i den händelse att värdet enbart uppgår till 60% av stoffets värde.²¹⁹ Efter det att värdet av bearbetningen har räknats fram, är det därmed möjligt att beräkna den rättsligt relevanta värderelationen genom att dividera värdet av bearbetningen med värdet av stoffet:

Värdet av bearbetningen/värdet av stoffet

Beräkningen blir mer komplicerad i den händelse att det rör sig om bearbetning i flera produktionsled med olika trappor av halvfabrikat.²²⁰ De flesta moderna författare förefaller här vara av uppfattningen att stoffvärdet i så fall bör differentieras; vid vidarebearbetning av en redan bearbetad sak ska med andra ord värdet av den bearbetade saken (och alltså inte värdet på råmaterialet i den bearbetade saken) utgöra grund för beräkningen.²²¹ I synnerhet då flera högteknologiska komponenter sammanfogas till en färdig slutprodukt, torde denna beräkningsmetod förhållandevis ofta medföra att värdet av bearbetningen är avsevärt lägre än stoffets värde.²²²

4.2.6 Bevisbörda och prioritetsordning

En viktig fråga i tvister om äganderätt är naturligtvis vilken part som bär bevisbördan för olika relevanta rättsfakta. Enligt *allgemeine Meinung* rör det sig här om en uppdelad bevisbörda; det åligger först och främst specifikanten att bevisa förefintligheten av en arbetsprocess som är att hänföra under *Verarbeitung*-begreppet, samt att bevisa förefintligheten av en ny sak.²²³ Om den ursprunglige ägaren bestrider att bearbetningen uppnår det i 950 § BGB erforderliga värdet, så åligger emellertid det honom att bevisa att värdet av bearbetningen är avsevärt lägre än stoffets värde.²²⁴

---

²¹⁹ Se BGH:s dom från den tjugooandra maj 1995 - II ZR 260/94 (Bamberg). Se även Staudinger/C Heinze (2020) s. 563 och Mauch (2016) s. 781.

²²⁰ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174.

²²¹ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 174; Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642. samt Staudinger/C Heinze (2020) s. 562.

²²² Se Mauch (2016) s. 782.

²²³ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 563; Palandt/Herrler (2020) s. 1643 samt Mauch (2016) s. 792. Även om det inte sägs rakt ut, är det rimligt att anta att det även åligger specifikanten att bevisa att det rör sig om en bewegliche Sache och att han är att betrakta som Hersteller.

²²⁴ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 563; Palandt/Herrler (2020) s. 1643 samt Mauch (2016) s. 792.

Ytterligare ett spörsmål är hur *Verarbeitung* förhåller sig till de närbesläktade fången *Verbindung* och *Vermischung*. Även här finns ett relativt entydigt svar, och enligt *allgemeine Meinung* är både *Vermischung* och *Verbindung* (d.v.s sammanblandning och sammanfogande av lösöre) *subsidiära* i förhållande till *Verarbeitung*.²²⁵ I den händelse att *Verarbeitung* föreligger har med andra ord 950 § BGB företräde framför bestämmelserna rörande *Vermischung* och *Verbindung*; om något av rekvisiten för *Verarbeitung* däremot brister, kan de andra paragraferna i BGB tillgripas. Värt att betona är även att reglerna rörande sammanfogande med fast egendom går före 950 § BGB.²²⁶

4.3 Typfall I

I avsnitt 4.2.2 till 4.2.6 ovan har arbetet kartlagt och analyserat de generellt tillämpliga reglerna rörande *Verarbeitung*. Situationen i typfall I är uppenbarligen underkastad bestämmelsen i 950 § BGB, varför dessa avsnitt också i stor utsträckning innehåller svaret på arbetets frågeställning vad avser typfall I. Vissa spörsmål som särskilt berör detta scenario är dock alltjämt i behov av förtydligande.

Inledningsvis är frågan vem bearbetningen ska räknas till godo i stort sett okomplicerad vad avser typfall I. I regel kommer specifikanten själv att ha bearbetat egendomen, eller alternativt på sin höjd ha låtit någon inhyrd arbetskraft bearbeta den för hans räkning; då är det också uppenbarligen specifikanten som förvärvar äganderätt. Det problemkomplex som rör framställarens identitet, som arbetet tidigare alluderat på och som även återkommer i avsnitt 4.4 nedan, saknar sålunda i princip intresse vad avser lösningen på typfall I.

Vidare är det värt att inskräpa att tysk rätt *inte* uppställer några som helst krav på att specifikanten måste vara i god tro för att ett äganderättsförvärv ska ske.²²⁷ Inte heller spelar det någon roll på vilket sätt specifikanten erhållit tillfälle att förfoga över stoffet – ett fång jämte 950 § BGB är möjligt till och med om specifikanten har stulit eller rånat stoffet från den ursprunglige ägaren.²²⁸

---

²²⁵ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 564; Mauch (2016) s. 792 samt Palandt/Herrler (2020) s. 1642.

²²⁶ Se Palandt/Herrler (2020) s. 1642. Man kan fråga sig om detta egentligen rör sig om en prioritetsfråga, eftersom 950 § BGB enligt sin ordalydelse enbart tar sikte på *bewegliche Sache* och därmed överhuvudtaget inte är tillämplig på fast egendom. I tysk doktrin har dock saken formulerats på detta sätt, varför jag ändå med viss tvekan väljer att upprepa tankegången.

²²⁷ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 564 f.; Palandt/Herrler (2020) s. 1642; Mauch (2016) s. 788.

²²⁸ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 564 f.; Palandt/Herrler (2020) s. 1642; Mauch (2016) s. 788.

Noterbart i detta sammanhang är att tyska författare pekar ut frånvaron av ett godtrosrekvisit som ett särdrag som utmärker BGB:s reglering av specifikation från åtskilliga andra rättsordningar.²²⁹ Enligt Christian Heinzes kommentar till BGB, är det i själva verket förhållandevis vanligt att tysk litteratur jämför den tyska regleringen med den “flexiblare” bestämmelsen i 726 § ZGB!²³⁰

För fullständighetens skull bör det avslutningsvis – även om detta konstaterande i och för sig faller utanför frågeställningen – påpekas att 951 § BGB innehåller en obligationsrättslig reglering av förmögenhetsfördelningen mellan specifikanten och den ursprunglige ägaren. Under vissa förutsättningar är den förre sålunda skyldig att i pengar gottgöra den senare eventuella förluster som inträtt till följd av specifikantens äganderättsförvärvet. För en närmare redogörelse kring innehållet i denna bestämmelse, hänvisar jag till den tyska litteraturen.²³¹

4.4 Typfall II

4.4.1 Allmänt om typfall II i tysk rätt

I likhet med typfall I, är de allmänna rekvisiten för att *Verarbeitung* ska föreligga även tillämpliga på situationen vid typfall II. Vid bedömningen av typfall II tillkommer emellertid ytterligare faktorer, vars förefintlighet väsentligt komplicerar den rättsliga bedömningen. Som tidigare noterats är typfall II i grund och botten inte en konflikt mellan tillverkaren och beställaren, utan en konflikt mellan *tillverkarens borgenärer* och beställaren.²³² Följaktligen rör det sig här om en klassisk sakrättslig konflikt kring borgenärsskydd.

Mer än på något annat område där *Verarbeitung* kommer ifråga, är det här lätt att förirra sig i den tyska systematiken och begreppsbildningen. Läsaren bör fortsättningsvis vara på det klara med att utredningen här inte kan ge något definitivt svar, utan enbart redogöra för den “palett” av möjligheter och juridiska konstruktioner som en tysk jurist målar med, då han subsumerar olika omständigheter i typfall II under rättsliga regler.

---

²²⁹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 564.

²³⁰ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 564.

²³¹ Se t.ex. Staudinger/C Heinze (2020) s. 582–640; Palandt/Herrler (2020) s. 1643–1645; Weber (2016) s. 176 ff.; Mauch (2016) s. 795–803 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 176 ff.

²³² Även i tysk rätt förstår författarna åtminstone delvis frågan på detta sätt, se t.ex. Weber (2016) s. 171.

För att på det mest pedagogiska sättet möjligt begripliggöra området, måste framställningen först och främst redogöra kort för vissa grundläggande bestämmelser i den tyska insolvens- och kontraktsrätten. Härvidlag måste också typfall II undergå en smärre rekontextualisering, för att passa in i den tyska sakrättsliga systematiken.

Väsentliga delar av tysk insolvensrätt finns i Insolvenzordnung. Av 47 § jämfört med 35 § i Insolvenzordnung, framgår att den som har äganderätt till ett föremål också har rätt att separera föremålet ur konkursmassan (*Aussonderung*).²³³ Samma sak gäller enligt 771 § Zivilprozessordnung principiellt också vid *Zwangvollstreckung*, som förenklat är den tyska motsvarigheten till utsökning.

Tysk rätt betraktar således den aktuella frågan ur ett mindre strikt funktionellt perspektiv än svensk dito. En tysk jurist vänder på det normala svenska resonemanget – något tillspetsat så tillerkänner svensk rätt äganderätt till den som har separationsrätt, medan tysk rätt tillerkänner separationsrätt till den som har äganderätt. Den centrala rättsliga frågan avseende typfall II blir sålunda, efter rekontextualisering för tysk insolvensrätt, huruvida beställaren äger den nya saken som tillverkats av materialet han överlämnat, eller om tillverkaren istället förvärvat äganderätt därtill (jämte 950 § BGB).

I första hand är detta en fråga om vilkendera parten som Verarbeitung-processen är att tillräkna. Innan dess att arbetet går in på detta spörsmål, är det dock nödvändigt att kort klassificera den avtalstyp som figurerar i typfall II utifrån den tyska rättens perspektiv. I svensk rätt gick avtalet under benämningen *arbetsbeting*, och tysk kontraktsrätt känner naturligtvis inte denna term. Arbetsbeting i tysk rätt motsvaras dock i synnerligen grova drag av rättsfiguren *Werklieferungsvertrag*, vars nuvarande reglering (sedan en reform skett år 2018) framgår av första meningen i 650 § BGB:

*Auf einen Vertrag, der die Lieferung herzustellender oder zu erzeugender beweglicher Sachen zum Gegenstand hat, finden die Vorschriften über den Kauf Anwendung.*²³⁴

I svensk översättning lyder det ungefär:

---

²³³ Se även Andres & Leithaus (2018), § 47 Rn. 2, 3.

²³⁴ Rörande reformen se Staudinger/C Heinze (2020) s. 575.

På ett avtal, vars föremål är levererandet av lösöre som återstår att skapas eller framställas, äger föreskrifterna rörande köp [motsvarande] tillämpning.

Typfall II är sålunda, efter en tysk rekontextualisering, kontraktsrättsligt att subsumera som ett Werklieferungsvertrag. Detta faktum får viktiga följdverkningar vad avser den sakrättsliga bedömningen, av skäl som senare kommer att framgå.

4.4.2. Är beställaren eller tillverkaren att anse som *Hersteller* enligt 950 § BGB?

I inledningen till förevarande huvudavsnitt, konstaterades att 950 § BGB inte utgör ett socialpolitiskt stadgande till arbetstagarens förmån. Av förarbetena till BGB framgår tvärtom att *Hersteller* enligt 950 § BGB *inte* undantagslöst är den individ vars kroppsliga ansträngning gett upphov till den nya saken.²³⁵ I ett ålderdomligt stycke från förarbetena till BGB, som ändock relativt frekvent lyfts fram i den tyska litteraturen, konstateras följande:

“Als Spezifikant ist übrigens nicht in allen Fällen derjenige zu betrachten, durch dessen Arbeitskraft die Herstellung erfolgt. Hat ein anderer dieser Arbeitskraft in dem Sinne dienstbar gemacht, daß sie lediglich für ihn aufgewendet wird, so ist er derjenige, welchem das Eigentum der neuen Sache durch Spezifikation erworben wird.”²³⁶

I min översättning:

“Som specifikant är för övrigt icke i samtliga fall han att betrakta, genom vars arbetskraft framställningen kommer till stånd. Har en person ställt sin arbetskraft till en annans tjänst, på så vis att denna enbart används för vederbörande, så är det han som förvärvar äganderätt till den nya saken genom specifikation.”

Frågan vem som bär *Hersteller*-egenskapen (och som sålunda förvärvar äganderätt) i olika avtalstyper, har utlöst en långdragen och synnerligen invecklad teoretisk strid kring 950 § BGB i tysk doktrin.²³⁷ Diskussionen har huvudsakligen kretsat kring hur 950 § BGB ska

---

²³⁵ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 558.

²³⁶ Staudinger/C Heinze (2020) s. 558.

²³⁷ Se Weber (2016) s. 171 f. samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 175.

tolkas då egendom som levererats under äganderättsförbehåll blir föremål för *Verarbeitung*.²³⁸ Illustrativt i sammanhanget är att Ralf Rothkegels monografi kring *Verarbeitung* till stora delar utgör ett särskilt välgrundat inlägg i denna diskussion.²³⁹

Något förenklat har BGH, i rättsskipning som hänför sig till egendom under äganderättsförbehåll, accepterat en ordning där Hersteller-egenskapen i 950 § BGB (men *inte* själva rättsföljden i 950 § BGB) kan vara underkastad parternas dispositionsrätt.²⁴⁰ Denna lösning har utsatts för mycket hård kritik i doktrinen, och är alltfört utomordentligt omstridd.²⁴¹ Det framstår följaktligen som något riskabelt att helt förlita sig på att Hersteller-funktionen är dispositiv; men i den händelse att Hersteller-egenskapen i 950 § BGB faktiskt *är* dispositiv, så torde detta förvisso innebära en möjlighet att även i ett *Werklieferungsvertrag* nyttja avtalsfriheten.

Scenariot som gestaltats i typfall II skiljer sig samtidigt på avgörande sätt från situationen då en leverantör förbehåller sig äganderätten till levererat stoff, och faller således hur som helst något vid sidan av den stora teoristriden. I relationen mellan två självständiga näringsidkare, d.v.s. beställare respektive tillverkare, är lagens innebörd icke desto mindre numera omtvistad, som en följd av ändringar i BGB.

Vad avser relationen mellan arbetstagare och arbetsgivare, står det som sagt klart att arbetstagaren synnerligen sällan är att anse som Hersteller.²⁴² BGH har i tidigare praxis, som hänför sig till tiden innan dess att *Werklieferungsvertrags*-reglerna blev föremål för ändring, fastslagit att beställaren är att anse som Hersteller i den händelse att han tillskjutit det material som bearbetats.²⁴³ Hersteller-egenskapens närmare placering (då den ej bestämts av parterna) var enligt BGH att bedöma utifrån *die Verkehrsauffassung*.²⁴⁴ Den nya regleringen av *Werklieferungsvertrag* har emellertid delvis förändrat de rättsliga förutsättningar, och gett

---

²³⁸ Se Weber (2016) s. 171–176; Staudinger/C Heinze (2020) s. 564–574 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 175 f.

²³⁹ Se Rothkegel (1974) s. 7.

²⁴⁰ Se NJW 1956, 788; se därutöver Staudinger/C Heinze (2020) s. 566 ff. samt Weber (2016) s. 172 f.

²⁴¹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 568 ff.; Mauch (2016) s. 788 ff.; Weber (2016) s. 172 f. samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 175 f.

²⁴² Se Palandt/Herrler (2020) s. 1643 samt Staudinger/C Heinze (2020) s. 574 f.

²⁴³ Se BGH, Urteil vom 28.06.1954 – IV ZR 40/54. Se även OLG Frankfurt a. M. (1. ZS), Urteil vom 13. 10. 1988.

²⁴⁴ Se NJW 1991, 1480.

upphov till juridiska förvecklingar.²⁴⁵ Grundproblematiken som har uppstått kan summeras på följande sätt:

Av 650 § BGB framgår att BGB:s köprättsliga regler idag äger motsvarande tillämpning på Werklieferungsvertrag. I 433 § första stycket första meningen BGB (som rör köpeavtal) stadgas i sin tur att säljaren genom ett köpeavtal typiskt sett förpliktar sig att överlämna den försålda varan till köparen och dessutom att *förskaffa köparen äganderätt därtill*. Följer av detta att beställaren i ett Werklieferungsvertrag inte förvärvar äganderätt till den nya saken jämte 950 § BGB, eftersom tillverkarens plikt jämte 433 § BGB att förskaffa beställaren äganderätt då vore meningslös?²⁴⁶ Därom tvista de lärde.²⁴⁷ Ett axplock ur den tyska doktrinen må illustrera några typiska tankegångar och resonemang.

Christian Heinze gör i Staudinger-kommentaren till BGB gällande att Hersteller-funktionen i 950 § BGB är att bedöma ur objektiv synvinkel.²⁴⁸ Vid “fremdwirkende Verarbeitung” kan funktionen som Hersteller förvisso övertas av någon annan än den faktiskt verksamma framställaren, men enbart om denne tagit på sig en särskilt stor ekonomisk risk i den rättsliga relationen.²⁴⁹ Huruvida Heinze anser att beställaren regelmässigt lastat sig med en sådan fara då han tillskjutit sitt eget material, framgår dock inte helt tydligt av hans redogörelse.

Wieling anser för sin del att 650 & 433 § § BGB inte innebär något hinder för att tillerkänna beställaren omedelbar äganderätt i egenskap av Hersteller; säljarens plikt att i sakrättslig mening överlämna varan jämte 433 § BGB bortfaller helt enkelt, emedan köparen redan är ägare.²⁵⁰ Wieling rättfärdigar detta något osystematiska utfall med att beställaren bär en särskilt stor ekonomisk risk, emedan han själv tillskjutit materialet.²⁵¹

Jens Füller framför i Münchener-kommentaren till BGB en uppfattning som till stora delar liknar Christian Heinzes.²⁵² Avgörande även enligt Füller är sålunda vilkendera part som bär

---

²⁴⁵ Se MüKoBGB/Füller (2020) BGB § 950 Rn. 21, 22.

²⁴⁶ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 575.

²⁴⁷ Se MüKoBGB/Füller (2020) BGB § 950 Rn. 21, 22.

²⁴⁸ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 574.

²⁴⁹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 575 f.

²⁵⁰ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 176. En annan sak är att säljaren naturligtvis är förpliktad att rent fysiskt lämna ut varan till beställaren.

²⁵¹ Se Wieling & Finkenauer (2020) s. 176.

²⁵² Se MüKoBGB/Füller (2020) BGB § 950 Rn. 21, 22.

den ekonomiska risken för Verarbeitung-processen i den rättsliga relationen.²⁵³ Füller är dock tydlig med att detta kriterium, enligt hans åsikt, innebär att beställaren regelmässigt förvärvar äganderätten jämte 950 § BGB i den händelse att han tillskjutit allt material själv.²⁵⁴

Beställaren bär ju så att säga risken för att Verarbeitung-processen slår slint eller för att materialet av någon anledning förolyckas.²⁵⁵

Gemensamt för de ovan citerade författarna, är att de lägger stor vikt vid riskfördelningen i Verarbeitung-processen. Tillmäter man denna faktor avgörande betydelse, framstår det som logiskt att tillerkänna beställaren omedelbar äganderätt om det är hans material som blir föremål för Verarbeitung; detta var också, som tidigare nämnts, lösningen i tidigare praxis. Någon ny *herrschende Meinung* har dock knappast utkristalliserat sig, och ej heller existerar det några färskas prejudikat som klargör huruvida beställaren alltjämt är att anse som Hersteller i den händelse att han tillskjutit material själv. Mot bakgrund av det ovan anförda är rättsläget vad avser Hersteller-funktionens allokering i typfall II oklart.

Även om beställaren ej är att anse som Hersteller, återstår dock en möjlighet att ändå erhålla separationsrätt till det nya stoffet utan att någon ögonblicklig tradition äger rum. Utan att dyka alltför djupa i de komplicerade detaljerna, erbjuder 930 § BGB förenklat en möjlighet för tillverkare och beställare att på förhand ingå en överenskommelse med innebörd att tillverkaren ska besitta saken för beställarens räkning.²⁵⁶ Beställaren erhåller i så fall äganderätt till saken omedelbart när den kommer i överlåtarens besittning, även utan att någon tradition till beställaren sker.²⁵⁷ Denna konstruktion kallas ett *antipiziertes Besitzkonstitut*, och är en möjlig utväg i den händelse att tillverkaren är att anse som Hersteller.²⁵⁸ Att tillgripa ett *antipiziertes Besitzkonstitut* innebär emellertid två betydande sakrättsliga risker för beställaren.

För det första innebär 950 § BGB att tillverkaren i en s.k. "juridisk sekund" gör ett genomgångsförvärv (*Durchgangserwerb*), innan dess att äganderätten övergår till beställaren.²⁵⁹ Under denna juridiska sekund kan den nya egendomen under ogynnsamma

---

²⁵³ Se MüKoBGB/Füller BGB § 950 Rn. 21, 22.

²⁵⁴ Se MüKoBGB/Füller BGB § 950 Rn. 21, 22.

²⁵⁵ Se MüKoBGB/Füller BGB § 950 Rn. 21, 22.

²⁵⁶ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 289 f. och Wieling & Finkenauer (2020) s. 121.

²⁵⁷ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 289 f.

²⁵⁸ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 576 f., som dock rör säkerhetsöverlåtelser.

²⁵⁹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 291 samt Palandt/Herrler (2020) s. 1643.

omständigheter komma att lastas med sakrätter som tillhör tredje man (såsom en *Vermieterpfandrecht*), vilka sedan besväras egendomen även efter att äganderätten övergått till beställaren.²⁶⁰ Någon helt "ren" separationsrätt blir det i sådana fall knappast tal om.

För det andra förutsätter ett *antipiziertes Besitzkonstitut* enligt *herrschende Meinung* förenklat att överlåtarens vilja att förmedla besittning alltjämt består, då han får egendomen (i detta fall den nya saken som uppstår vid framställningens fullbordan) i sin besittning.²⁶¹ I den händelse att tillverkaren har svekfullt lynne, och under arbetets gång bestämmer sig för att frångå uppställningen, sker därmed ingen äganderättsövergång, vilket får till följd att beställaren i händelse av tillverkarens insolvens står på bar backe.²⁶²

Båda de ovan beskrivna riskerna är allvarliga, och samfällt innebär de att det knappast går att tala om någon trygg separationsrätt även i den händelse att beställare och tillverkare på förhand enats kring ett *antipiziertes Besitzkonstitut*. Sammanfattningsvis är det tyska rättsläget vad avser typfall II i sina diverse enskildheter behäftat med så stor osäkerhet, att något entydigt svar på huruvida beställaren åtnjuter separationsrätt icke är möjligt att ge.

5. Komparativ analys

5.1 Allmänt om bearbetning och Verarbeitung

Arbetet har genom den ovan framlagda utredningen besvarat frågeställning 1 och 2. Uppgiften att utreda respektive rättsordnings reglering är följaktligen avklarad. För att möjliggöra en bedömning av en eventuell transplantation och besvara frågeställning 3, är det nu nödvändigt att närmare analysera några av de likheter respektive skillnader som har uppdragats. Dessförinnan är det dock påkallat att genom en kort analys explicit klargöra några av bearbetningsinstitutets funktioner.

---

²⁶⁰ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 291; Palandt/Herrler (2020) s.1632 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 131.

²⁶¹ Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 291; Palant/Herler (2020) s. 1632 samt Wieling & Finkenauer (2020) s. 131.

²⁶² Se Staudinger/C Heinze (2020) s. 577 samt Palandt/Herrler (2020) s. 1632.

En central funktion i bearbetningsinstitutet (i varje fall vad avser typfall I), måste uppenbarligen vara att förskaffa värdeskapande mänskligt arbete sakrättslig relevans; varför annars överhuvudtaget tillåta förvärv av äganderätt genom bearbetning? Ytterligare en funktion är att främja rättssäkerheten, d.v.s. förutsägbarheten, genom att klargöra vem som har äganderätten till material som genomgått betydande förändringar; därmed blir det möjligt för enskilda att planera sin tillvaro och sina eventuella rättsprocesser.²⁶³ En annan viktig egenskap är att harmoniera med rättsordningen i övrigt, d.v.s. att inte ge upphov till resultat som underminerar andra bestämmelser. Sist men inte minst syftar bearbetningsinstitutet (vad avser typfall II), likt de flesta andra sakrättsliga institut, också till att främja marknadsekonomins funktion.²⁶⁴

Med dessa måttstockar för transplantationens ändamålsenlighet fastslagna, är ett allmänt komparativt konstaterande på sin plats. Den uppmärksamme läsaren har kanhända redan noterat, att arbetet i beskrivningen av svensk rätt utvann generella regler rörande typfall I och II från domstolarnas respektive doktrinens lösning på de konkreta fallen. Vad avser tysk rätt utrönte däremot arbetet lösningen på typfall I och II först *efter* en sorgfällig utredning av det allmänna stadgandet kring *Verarbeitung* i 950 § BGB.

Valet av disposition var på intet sätt slumpmässigt. Den systematiska regleringen av *Verarbeitung* i 950 § BGB täcker alla situationer då *Verarbeitung* kommer ifråga, vilket i sin tur nödvändiggör en övergång från det generella och abstrakta till det speciella och konkreta. Den svenska sakrätten, som dels är mer fragmentarisk, dels mer funktionellt inriktad, måste i sin tur angripas från motsatt håll.

Ska skillnaden i tillvägagångssätt kategoriseras som en skillnad i materiellt innehåll, eller snarare betraktas som en skillnad i tillämpningen av respektive lands rättsdogmatiska metod? Svaret är att metod och innehåll är så intimt sammanflätade, att det inte är möjligt att särskilja det ena från det andra. Det optimala sättet att ta sig an en juridisk fråga, avgörs ytterst av hur den presenterar sig i det rättsliga systemet.

---

²⁶³ Denna synpunkt gör sig givetvis starkast gällande avseende typfall II, eftersom näringsidkares behov av att planera sina framtida rättsförhållanden är särskilt påtagligt. Man bör dock inte underskatta hur mycket en enskild person i typfall I har att förlora på att processa, om utgången av rättegången ter sig som osäker.

²⁶⁴ Jämför resonemanget i avsnitt 3.3.4 ovan.

Ytterligare en skillnad är hur respektive rättsordning angriper den grundläggande frågan vad specifikation faktiskt innebär; d.v.s. vilka typer av mänskligt agerande som överhuvudtaget är att subsumera under begreppet. I svensk doktrin och praxis har begreppet "bearbetning" överhuvudtaget inte varit föremål för några mer ingående diskussioner, och inställningen verkar närmast vara att alla ändå förstår vad som avses.

I den samvetsgranna, närmast lexikaliskt precisa diskursen kring innebörden av *Verarbeitung*, visar sig däremot den tyska doktrinen från sin allra starkaste sida. Här återfinns en gedigen tanke- och begreppsbyggnad, som på ett övertygande sätt särskiljer *Verarbeitung* från ytligt närliggande men ändå substantiellt åtskilda fenomen, vilket i sin tur är viktigt för att bearbetningsinstitutet ska främja sina syften. De tyska författarnas resonemang kring vad som utgör *Verarbeitung* är kort och gott gratis intellektuellt arbete, som en svensk domstol utan vidare betänkligheter kan begagna sig av.

5.2 Typfall I

Vad avser **typfall I**, visar utredningen på viktiga likheter i respektive lands lösning, men också betydande skillnader. En stor skillnad mellan svensk och tysk rätt, är först och främst tveklöst den tyska rättens krav på *sakens nyhet*, som saknar direkt motsvarighet i svensk rätt. Den tyska rättsbildningen anlägger här vad som närmast får beskrivas som ett praktiskt-ontologiskt perspektiv, där det centrala spørsmålet är om specifikationen gett upphov till en "ny" sak ur en viss bestämd (företrädesvis näringslivsmässigt anknuten) synvinkel. Ett indicium på sakens nyhet är följdriktigt att stoffet bytt namn, t.ex. att ett hamrat, slipat och vässat stålstycke blivit ett svärd.

Svensk rätt är däremot föga förvånande mer funktionellt inriktad. Visserligen uttalade HovR:en i RH 2015:44 att det karakteristiska vid specifikation var att en ny sak uppstod – men en närmare granskning av hur domstolen faktiskt utförde sin bedömning visar tydligt att detta konstaterande inte ska förstås som något krav på nyhet vad avser funktion eller egenskaper. Domstolen lade i praktiken ingen vikt alls vid om stugan var att betrakta som en ny sak ur någon slags begrepps-ontologisk bemärkelse, utan lät sig helt och hållet vägledas av den konkreta värderationen samt arbetsprocessen i det enskilda fallet. Skillnaden gentemot tysk rätt är iögonfallande.

I det här sammanhanget bör samtidigt betonas att de tyska kriterierna för sakens nyhet är långtifrån oomstridda. Läsaren drar sig kanske till minnes att prof. Hans Josef Wieling framfört kritik mot den tyska rättens resonemang kring identitet, nyhet och väsen.²⁶⁵ Enligt Wielings uppfattning är det istället värdestegringen som borde vara avgörande även vid bedömningen av sakens nyhet.²⁶⁶ Denna dissiderande åsikt är mycket intressant, eftersom Wielings vision av hur det tyska rättsläget bör gestalta sig förefaller vara i princip identisk med den svenska rättens nuvarande utformning.²⁶⁷

Enligt min uppfattning har Wielings kritik av det tyska rättsläget fog för sig, av flera olika skäl. Ponera exempelvis att specifikanten ägnat stor möda åt bearbetningen, och därigenom tillfört den ursprungliga ägarens stoff ett enormt ekonomiskt mervärde, utan att en “ny” sak fördenskull har skapats. Varför ska specifikanten i denna situation nekas äganderätt till det bearbetade stoffet, medan en specifikant som tillfört ett väsentligt lägre värde men ändå skapat en “ny” sak kan vinna äganderätt? Om ett av grundsyftena med specifikationsinstitutet är att förskaffa värdeskapande mänskligt arbete sakrättslig relevans – vilket det rimligtvis måste vara, ty annars borde väl den ursprungliga ägaren alltid behålla sin äganderätt – framstår detta slutresultat som inkonsekvent.

Därtill kommer att ett krav på “nyhet” i sig är påfallande abstrakt och obestämt. Ett så svävande rekvisit öppnar dörren åt godtycket på ett helt annat sätt än konkreta frågor kring kostnaden för bearbetningen eller värdet som stoffet har tillförts. I synnerhet den tyska rättens bemälda användning av namnbyte som indicium för sakens nyhet utgör ett påtagligt abstrakt sätt att angripa en konkret juridisk fråga.

Till den tyska rättens försvar, så ger ordalydelsen av 950 § BGB förvisso möjligen stöd för att det måste uppställas ett krav på sakens nyhet i tysk rätt – men det finns enligt min uppfattning inga skäl att införa motsvarande ordning i Sverige. I själva verket är det snarare den tyska rätten som här borde snevla norrut.

Icke att förglömma är samtidigt att värderelationen mellan bearbetningen och stoffet spelar en viktig roll i båda rättsordningarna. Vi finner här en ovedersäglig likhet. Samtidigt skiljer sig

---

²⁶⁵ Se avsnitt 4.2.4 ovan.

²⁶⁶ Se avsnitt 4.2.4 ovan.

²⁶⁷ Se ovan under avsnitt 3.2.3.

dock rättsordningarna åt i vilka krav som ställs på värdeökningen. Medan svensk rätt har ett förhållandevis högt krav på tillfört värde, möjliggör tysk rätt äganderättsförvärv även i den händelse att värdet av bearbetningen är *lägre* än stoffets värde. Enbart då värdet av bearbetningen är *avsevärt lägre* (gränsen går i BGH:s praxis definitivt då bearbetningen enbart svarar mot sisådär 60% av stoffets värde) behåller den ursprunglige ägaren sin rätt.

Oavsett vilka krav på värderationen man ställer, uppstår hur som helst ett ofrånkomligt spörsmål kring hur värderationen mellan bearbetningen och stoffet ska beräknas. På denna punkt har den tyska rätten tvivelsutan visat sig vara långt mer genomtänkt än den svenska. BGH:s huvudregel om att marknadsvärdet regelmässigt faller avgörandet innebär en tydlig anvisning om hur värderationen ska beräknas, och även tysk doktrin uppvisar en liknande klar- och nykterhet i resonemangen.

I svensk rätt förhåller det sig tvärtom: här är både doktrin och rättspraxis påtagligt vaga. Det är enligt min uppfattning särskilt anmärkningsvärt att flera svenska författare uttrycker sig så diffust och tvetydigt i sina respektive analyser, att det överhuvudtaget inte går att säkert bedöma vilken beräkningsgrund de anser bör vara vägledande vid bedömningen av värderationen.

Allra störst är dock skillnaden mellan svensk och tysk rätt, när det kommer till kravet på god tro. Hovrätten betonade i RH 2015:44 billighet som en central del av ett äganderättsförvärv genom bearbetning, och hänvisade indirekt till schweizisk rätt, som ju i likhet med svensk rätt erbjuder en möjlighet att neka specifikanten äganderätt om han handlat i ond tro. Till skillnad från såväl svensk som schweizisk rätt, erbjuder däremot tysk rätt inget som helst utrymme att vägra specifikanten äganderätt med hänvisning till att han har agerat kvalificerat otillbörligt. Specifikanten förvärvar ovillkorligen äganderätt till den nya saken, även i den händelse att han t.ex. stulit beställarens material.

Den tyska lösningen är enligt min uppfattning mycket radikal, på ett sätt som gör den direkt olämplig att transplantera. Ett ovillkorligt äganderättsförvärv vid bearbetning, skulle exempelvis riskera att urholka det svenska sakrättsliga skyddet för bestulna eller rånade ägare i 3 § GFL. Precis som Östen Undén gjorde före mig för sisådär hundra år sedan, konstaterar jag att den schweiziska rättens föredöme i detta avseende alltjämt är att anse som det bättre.

Vad vidare avser bevisbördans fördelning, finner vi här ytterligare en skillnad mellan tysk och svensk rätt. Medan svensk rätt placerar bevisbördan för värderationen på specifikanten, så har tysk rätt istället placerat bevisbördan för alla rekvisit *utom* värderationen på specifikanten. Det åligger med andra ord den ursprunglige ägaren att bevisa att värdet av bearbetningen är avsevärt lägre än stoffets värde.

Den tyska rättens allokering av bevisbördan framstår ur ett svenskt perspektiv som något tveksam. I regel lär det vara väsentligt enklare för specifikanten att skaffa fram bevisning kring vilket arbete som har blivit utfört, och kring vad den nya saken kan tänkas betinga på marknaden. Det ligger därmed närmast till hands att (precis som HovR:en gjorde i RH 2015:44) ålägga specifikanten bevisbördan för att värdeökningen är tillfyllest, och att lämna den tyska lösningen därhän.

Sist men inte minst står det klart att tysk rätt genom 950 § BGB inte tillåter förvärv av väsentliga beståndsdelar av fast egendom, vilket däremot svensk rätt (NJA 1934 s. 29!) definitivt gör. Både NJA 1934 s. 29 och RH 2015:44 rörde vidare tvister om stugor, vilket åskådliggör att det finns ett konkret behov av bearbetningsinstitutet för att åstadkomma ett resultat som är förenligt med bearbetningsinstitutets funktion i dessa situationer. Enligt min uppfattning finns det därför ingen anledning för svensk rätt att inskränka möjligheterna till originära fång av fastighetstillbehör.

5.3 Typfall II

I regleringen av **typfall II**, framträder den tyska rätten i all sin systematiska komplexitet. Skillnaderna mellan svensk och tysk rätt är här så djupgående, att en direkt jämförelse är svår att formulera – var ska man börja?

Först och främst är en återkoppling till det komparativa forskningsläget påkallad. I avsnitt 2.3. ovan konstaterade arbetet som bekant att Håstad förespråkade en lösning av typfall II som var baserad på 950 § BGB. Det står emellertid helt klart att *beställaren* och inte tillverkaren regelmässigt var att betrakta som *Hersteller* vid arbetsbeting, vid den tidpunkt då *Studier i sakrätt* publicerades. Följaktligen var beställaren vid denna tidpunkt berättigad till separationsrätt, vilket i sin tur innebär att Håstads förslag att fränkänna beställaren separationsrätt i svensk rätt grundar sig på en *misstolkning av tysk rätt*.

Hur ter sig då egentligen den tyska rätten rörande typfall II, när den är ordentligt och grundligt utredd? Det står inledningsvis klart att tysk och svensk rätt har samma principiella utgångspunkt: enbart konkursgäldenärens förmögenhet ska användas för att tillgodose borgenärerna, och egendom som tillhör tredje man ska separeras. Jämfört med svensk rätt så angriper dock tysk rätt problemkomplexet från en märkbart annorlunda infallsvinkel. För att beställaren ska ha separationsrätt, måste han enligt tysk rätt ha äganderätt till saken, och stora delar av tysk doktrin kretsar således kring just reglerna rörande förvärv av äganderätt. Ur ett svenskt perspektiv angriper således Tyskland spørsmålet "bakifrån"; först avgörs frågan om äganderätt, och utifrån denna avgörs frågan om separationsrätt.²⁶⁸

Därmed är dock inte sagt, att den tyska rätten är helt väsensfrämmande jämfört med den svenska. Resonemangen i svensk doktrin kring betydelsen av 1975 års lag, bär i själva verket (om man är beredd att kisa med ögonen) en viss likhet med den nuvarande tyska argumentationen kring 650 och 433 § § i BGB. I båda fallen rör det sig om försök att med hjälp av logisk sakrättslig slutledning inordna en något udda kontraktsform (arbetsbeting respektive *Werklieferungsvertrag* där beställaren tillskjutit allt eller nästan allt material) i den större sakrättsliga systematiken.

Samtidigt är skillnaden i tillvägagångsätt onekligen påtaglig. Medan tyska författare skapar systematiken genom att lägga pussel med BGB:s olika paragrafer, så försöker den svenska doktrinen att skapa ordning genom att utvinna generella slutsatser ur specifika bestämmelser. Återigen rör det sig om grundläggande olikheter vad avser både metod och materiellt innehåll, där det ena ömsesidigt betingar och betingas av det andra.

Ett tämligen dystert konstaterande är vidare att lösningen på typfall II i både tysk och svensk rätt är oklar. Naturligtvis går det under sådana omständigheter knappast an att transplantera regleringen från tysk rätt; en lösning som är oklar och omstridd är inte lämplig att låna. Därtill kommer att den tyska rätten här är så starkt präglad av BGB:s systematik, att en "naken transplantation" av enbart Verarbeitung-institutet framstår som vansklig.

Det finns dock diverse intressanta *argumentationslinjer* i den tyska rätten, som hitintills inte beaktats i svensk rätt. I synnerhet den tyska doktrinens tankegångar rörande ekonomiskt

---

²⁶⁸ Det skall naturligtvis sägas att ur ett tyskt perspektiv så är det svensk rätt som angriper problemet bakifrån.

risktagande i relationen mellan beställaren och tillverkaren är intressant. Genom att tillskjuta material har beställaren ju, vilket tysk doktrin korrekt påpekar, tagit en större risk (t.ex. att materialet förolyckas eller att tillverkningen misslyckas) än t.ex. en vanlig leverantörsborgenär har gjort. Borde det här ge återverkningar när det kommer till separationsrätt? Är det skäligt att en beställare som *tillsammans* med tillverkaren burit dessa faror, i händelse av insolvens hamnar i samma båt som en “vanlig” leverantörsborgenär? Jag har inget direkt svar på dessa frågor, men det finns definitivt anledning att resonera kring dem även i svensk rätt.

Synnerligen intressant är avslutningsvis att tysk rätt *tidigare* tillerkände beställaren en oantastad och genomgående äganderätt i typfall II. Följaktligen står det klart, att såväl svensk doktrin – bortsett från Håstads förslag till transplantation av 950 § BGB, som grundar sig på en feltolkning av dåtida tysk rätt – som tidig tysk rättsbildning genomgående tillerkänt eller velat tillerkänna beställaren separationsrätt. Även efter reformen av tysk rätt finns det alltså åtskilliga tyska författare, som menar att beställaren i typfall II är att anse som *Hersteller* och sålunda har en säker rätt till *Aussonderung*.

Är det en slump att så många rättskällor drar åt samma håll? Även om bilden inte var entydig, konstaterade arbetet i avsnitt 3.3.4. ovan att konkreta (men förvisso empiriskt oprövade) ändamålsargument synes tala för att tillerkänna beställaren separationsrätt. Några helt säkra slutsatser kring vad som vore mest ändamålsenligt kan inte dras, eftersom arbetet inte innehåller någon empirisk undersökning kring konsekvenserna av respektive reglering. Enligt min uppfattning utgör emellertid just osäkerheten ett tungt vägande skäl att inte äventyra rättens stabilitet med obeprövade, utforskade och väsentligen obeställda lösningar i rättsskipningen. För att låna den svenska poetinnan Karin Boyes ord:

Mycket är hemligt och dunkelt och farligt.

Bäst är att bära det vördsamt och varligt.²⁶⁹

Vördsammast och varligast vore enligt min åsikt att inte avvika alltför mycket från den tidigare tyska rättsbildningen, utan att lösa typfall II – såväl i tysk som i svensk rätt – genom att som huvudregel tillerkänna beställaren separationsrätt.

---

²⁶⁹ Citatet utgör andra strofen i dikten *Det namnlösa* av Karin Boye, se Boye (2018) s. 58.

6. Slutkommentar

Genom undersökningen ovan har arbetet åstadkommit vad det i inledningen föresatte sig att uträtta. Jag har inte för avsikt att här rekapitulera allt som framkommit, utan enbart att kort sammanfatta resultatet, anlägga ett pragmatiskt perspektiv på slutsatserna, samt att slutligen föreslå några intressanta uppslag för framtida forskning.

I svensk rätt saknar båda typfallen direkt reglering i lag, men typfall (I) har avhandlats i praxis. Utifrån befintliga vägledande avgöranden, står det klart att svensk rätt dels erkänner bearbetning som ett originärt fång, dels uppställer två kumulativa rekvisit för att specifikanten ska förvärva äganderätt. För det första måste det av specifikanten tillförda ekonomiska värdet *åtminstone* överstiga stoffets värde, och för det andra måste det vid en sammanvägd bedömning vara *billigt* att egendomen tillfaller specifikanten; obilligt kan det exempelvis vara i den händelse att specifikanten rånat egendomen från den ursprunglige ägaren och inte tillfört ett alltför stort värde.

Vad avser typfall (II) existerar inga prejudikat som ger direkt ledning kring hur scenariot är att bedöma, och inte heller är det möjligt att utifrån tangerande författningar härleda några slutsatser därom. I doktrin förefaller majoritetsuppfattningen visserligen vara att beställaren bör åtnjuta separationsrätt, men rättsläget är icke desto mindre behäftat med osäkerhet.

I tysk rätt är i sin tur båda typfallen att subsumera under 950 § i Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), vars två stycken uppställer kriterierna för, samt rättsföljden av, ett fång genom *Verarbeitung*. För att en aktör ska förvärva äganderätt jämte 950 § BGB, måste fem kumulativa rekvisit alltid vara uppfyllda.

För det första måste det röra sig om specifikation av vad som i tysk rätt är att klassificera som en *bewegliche Sache* (förenklat: lösöre). För det andra måste en verksamhet ha ägt rum som är att inordna under begreppet *Verarbeitung*, d.v.s. målinriktat mänskligt arbete syftandes till att förädla egendomen. För det tredje måste processen ha resulterat i framställningen av en ny sak. För det fjärde måste den bemälda aktören vara att betrakta som den nya sakens *Hersteller* (framställare). För det femte och sista får inte värdet av bearbetningen vara avsevärt lägre än stoffets värde. Brister det i något av rekvisiten är 950 § BGB ej tillämplig. Till skillnad från svensk rätt erbjuder tysk rätt därmed ingen möjlighet att neka specifikanten äganderätt i typfall I, även i den händelse att han agerat kvalificerat otillbörligt.

Vad avser typfall II stod det i tysk rätt tidigare klart att beställaren var att betrakta som *Hersteller* i ett *Werklieferungsvertrag*, och sålunda åtnjöt rätt till separation (*Aussonderung*) i händelse av konkurs. Efter en lagändring som gjort BGB:s regler kring köprätt tillämpliga på *Werklieferungsvertrag* så har dock det tyska rättsläget, som en följd av invecklade juridisk-systematiska överväganden, i detta avseende blivit oklart.

Om tillverkaren är att betrakta som *Hersteller*, kan parterna ändå enas om ett *antipiziertes Besitzkonstitut* för att dymedelst förskaffa beställaren äganderätt. Väljer beställaren och tillverkaren att använda sig av denna figur, så gör dock tillverkaren i en s.k. "juridisk sekund" ett genomgångsförvärv, vilket under ogynnsamma omständigheter kan lasta egendomen med rättigheter tillhörande tredje man. Man kan då knappast tala om att beställaren åtnjuter en "ren" rätt till separation. Slutsatsen är att det tyska rättsläget avseende typfall II i sina enskildheter besväras av sådan osäkerhet, att ett otvetydigt svar på arbetets frågeställning inte är möjligt att ge.

Sist men inte minst är vissa delar av det tyska *Verarbeitung*-institutet – såsom den tyska doktrinens detaljerade redogörelse för vilket mänskligt agerande som är att betrakta som *Verarbeitung* – härvidlag så beskaffade att en transplantation skulle främja ändamålen med det svenska bearbetningsinstitutet. Andra delar av den tyska rätten är däremot direkt olämpliga att transplantera. I synnerhet frånvaron av en möjlighet att neka specifikanten äganderätt vid kvalificerat otillbörligt agerande, rimmar illa med den svenska rättens nuvarande skydd för bestulna eller rånade ägare.

Vad innebär allt detta för praktikern? Rent konkret: hur kan en yrkesverksam jurist dra nytta av slutsatserna i förevarande utredning? Vad avser typfall I har arbetet lyckats utvinna åtminstone några förhållandevis säkra och tydliga anvisningar kring kriterierna för ett äganderättsförvärv genom specifikation. Dessa kriterier kan användas för att bedöma ändamålsenligheten i en tilltänkt process. Genom att extrapolera från vad arbetet utvunnit rörande de typiskt sett betydelsefulla omständigheterna, torde en duktig praktiker dessutom relativt enkelt kunna bedöma relevansen av eventuella unika omständigheter i sitt eget fall.

I situationer som tangerar typfall II, står det vidare helt klart att beställare inte åtnjuter separationsrätt om avtalet parterna emellan är att klassificera som ett tillverkningsköp. För en beställare som av någon anledning är tvungen att göra affärer med en tillverkare i betalningssvårigheter, kan det därmed vara en idé att (genom att på egen hand införskaffa och

bistå relevant material) *omvandla* ett tillverkningsköp till ett arbetsbeting. En sådan lösning är naturligtvis på intet sätt vattentät eftersom rättsläget är oklart, men till skillnad från ett rent tillverkningsköp så erbjuder i vart fall arbetsbeting potentiellt en *chans* till separationsrätt. Detta uppslag är naturligtvis särskilt intressant om materialkostnaderna, snarare än kostnaderna för arbetskraft, utgör den dyraste delen av produktionskostnaderna.

Sist och slutligen har arbetet, även om det på djupet analyserat väsentliga delar av institutet specifikation, ingalunda uttömt allt som finns att säga. Tvärtom visar resultaten av förevarande utredning att specifikation är i starkt behov av en ordentlig rättshistorisk belysning (inklusive en belysning av institutets betydelse och utveckling i den romerska rätten) på svenska och ur ett svenskt perspektiv. Även en komparation av rättsläget i den händelse att egendom som underkastats ett *äganderättsförbehåll* blir föremål för bearbetning eller *Verarbeitung* skulle säkerligen ge viktig kunskap, och detsamma gäller en komparativ studie av hur specifikation regleras i de olika nordiska länderna.

Litteratur- och källförteckning

Källor

TRYCKTA KÄLLOR

OFFENTLIGT TRYCK

Utredningsbetänkanden

SOU 1969:5 Utsökningsrätt IX.

SOU 1988:63 Kommission och dylikt: sakrättsliga frågor vid kommission, återtagandeförbehåll, konsignation, legotillverkning och kommissionärsbolag.

SOU 1995:11 Nya konsumentregler.

SOU 2015:18 Lösöresköp och registerpant.

Propositioner

Prop. 1975:68 om ändringar i sjölagen (1891:35 s. 1), m.m.

Prop. 2002/03:17 Förvärv av stöldgods i god tro.

Svenska rättsfall

NJA 1934 s. 234.

NJA 1934 s. 29.

NJA 1959 s. 590.

NJA 2019 s. 195.

RH 2015:44.

Tyska rättsfall

BGH NJW 1956, 788.

BGH NJW 1961, 1026.

BGH NJW 1991, 1480.

BGH NJW 1995, 1556.

BGH NJW 2016, 317.

BGH, Urteil vom 28.06.1954 – IV ZR 40/54.

BGH:s dom från den tjugoandra maj 1995 - II ZR 260/94 (Bamberg).

KG GRUR 1994 212 och 213.

OLG Frankfurt a. M. (1. ZS), Urteil vom 13. 10. 1988.

Litteratur

SVENSK OCH DANSK LITTERATUR

Adlercreutz, Axel & Lindskoug, Patrik (2020). *Finansieringsformers rättsliga reglering*. Sjätte upplagan Lund: Studentlitteratur.

Bogdan, Michael (2013) *Concise introduction to comparative law*, Europa Law Publishing, Groningen.

Boye, Karin (2018) *Samlade dikter*, Bonnier Pocket, Stockholm.

Berglund, Britt-Marie & Lindestam, Irmgard (red.) (2020) *NE:s stora tyska ordbok 148.000 ord och fraser: tysk-svensk, svensk-tysk*, Första upplagan, NE, Malmö.

Forsell, Hans (1981) *TORGNY HÅSTAD. Studier i sakrätt. Lund 1980. Norstedts. 180 s.* Svensk juristtidning årgång 1981.

Gregow & Wallin (2018) kommentar till förmånsrättslagen (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO) hämtad 2020-12-15.

Hellner, Jan (2001) *Metodproblem i rättsvetenskapen: studier i förmögenhetsrätt*. Stockholm: Jure.

Hessler, Henrik (1973) *Allmän sakrätt: om det förmögenhetsrättsliga tredjemansskyddets principer*. Stockholm: Norstedt.

Håstad, Torgny (1980). *Studier i sakrätt*. Stockholm: Norstedt & Söners förlag.

Håstad, Torgny (1996) *Sakrätt avseende lös egendom*, 6. omarb. uppl. Stockholm: Norstedts juridik, fjärde tryckningen.

Kleineman, Jan (2018) *Rättsdogmatisk metod* i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur.

Lando, Ole (2009) *Kort indføring i komparativ ret*, 3. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, København.

Millqvist, Göran (2021). *Sakrättens grunder: en lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom*. Nionde upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik.

Norrman, Johannes (2020) *Beställarens separations- och förmånsrätt vid legotillverkning av båt*, Uppsats i kursen *Kredit, säkerhet och exekution* på juristprogrammet, Lunds universitet.

Rodhe, Knut (1985) *Handbok i sakrätt*, Stockholm: Norstedt & Söners förlag.

Rune, Christer (1969) *Ett par sakrättsliga spørsmål rörande fartygsköp och beställning av skeppsbyggen*, Svensk juristtidning årgång 1969 s. 880.

Sundholm, Karin, kommentarer till lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott Karnov (JUNO), uppdaterad 1 juli 2021. Hämtad 2021-10-21.

Undén, Östen (1927). *Svensk sakrätt. 1, Lös egendom*. Lund: Gleerup.

Undén, Östen (1971). *Svensk sakrätt 1 Lös egendom*. 7.e genomsedda upplagan, Lund: Gleerup.

Valguarnera, Filippo (2018) *Komparativ juridisk metod* i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur.

TYSKSPRÅKIG LITTERATUR

Andres, Dirk & Leithaus, Rolf (2018), *Insolvenzordnung*, 4.e Auflage, hämtad på Beck.online 2021-10-11. **Citerat som Andres & Leithaus (2018) i texten.**

Mauch, Christian (2016) § § 946–952 *BGB* i: Grziwotz, Herbert, Keukenschrijver, Alfred & Ring, Gerhard (red.) (2016), *BGB: Sachenrecht. Band 3 § 854-1296*, 4. Aufl., Nomos, Baden-Baden. **Citerat som Mauch (2016) i texten.**

Füller, Jens Thomas (2020) *Münchener Kommentar zum BGB*, 8. Auflage, hämtad på Beck.online 2021-10-12. **Citerat som MüKoBGB/Füller (2020) BGB § 950 i texten.**

Heinze, Christian (2020) § § 929–984 BGB i: Staudinger, Julius von, Diehn, Thomas, Heinze, Christian & Herrler, Sebastian (red.) (2020), *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Buch 3 Sachenrecht : §§ 925-931; Anhang zu §§ 929 ff: Sicherungsübereignung §§ 932-984 : (Erwerb und Verlust des Eigentums)*, Neubearbeitung 2020, Otto Schmidt - De Gruyter, Berlin. **Citerat som Staudinger/C Heinze (2020) i texten.**

Herrler, Sebastian, *BGB § § 854–1203* i: Palandt, Otto, Brudermüller, Gerd, Ellenberger, Jürgen & Götz, Isabell (red.) (2020), *Bürgerliches Gesetzbuch: mit Nebengesetzen: insbesondere mit Einführungsgesetz (Auszug) einschließlich Rom I-, Rom II- und Rom III-Verordnungen sowie EU-Güterrechtsverordnungen, Haager Unterhaltsprotokoll und EU-Erbrechtsverordnung, Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (Auszug), Wohn- und Betreuungsvertragsgesetz, Unterlassungsklagengesetz (PalHome), Produkthaftungsgesetz, Erbbaurechtsgesetz, Wohnungseigentumsgesetz, Versorgungsausgleichsgesetz, Lebenspartnerschaftsgesetz (PalHome), Gewaltschutzgesetz, 79.*, neubearbeitete Auflage, C.H. Beck, München. **Citerat som Palandt/Herrler (2020) i texten.**

Schopenhauer, Arthur (2018) *Die Welt als Wille und Vorstellung: erster Band*, genehmigte Lizenzausgabe für Nikol Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Hamburg. **Citerat som Schopenhauer (2018a) i texten.**

Schopenhauer, Arthur, (2018) *Die Welt als Wille under Vorstellung: zweiter Band*, genehmigte Lizenzausgabe für Nikol Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Hamburg. **Citerat som Schopenhauer (2018b) i texten.**

Rixecker, Roland, Säcker, Franz Jürgen, Rebmann, Kurt & Quack, Friedrich (red.) (1997), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Bd 6, Sachenrecht: (§§ 854-1296) : Wohnungseigentumsgesetz, Erbbaurechtsverordnung, Sachenrechtsbereinigungsgesetz, Schuldrechtsänderungsgesetz*, Beck, München. **Citerat som Quack (1997) i texten.**

Rothkegel, Ralf (1974) *Der Eigentumserwerb bei Verarbeitung*, Diss. Saarbrücken, Köln.

Weber, Ralph (2016) *Sachenrecht I. Bewegliche Sachen*, 4. Auflage, Nomos, Baden-Baden.

Wieling, Hans Josef & Finkenauer, Thomas (2020) *Sachenrecht*. 6. Auflage Berlin: Springer.

Wilhelm, Jan (2016) *Sachenrecht*, 5., völlig neu bearb. Aufl., De Gruyter, Berlin.

Zobl, Dieter (1977) 'Lieferung 12' i: Haab, Robert, Egger, August & Escher, Arnold (red.), *Das Eigentum Art. 641 - 729*, 2. Aufl., Schulthess, Zürich, s. 989–1069. **Citerat som Zobl (1977) i texten.**

Bilaga A

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johannes Norrman

Beställarens separations- och förmånsrätt vid legotillverkning av båt

Antal ord: 4968

JUBN17 kursuppsats

Uppsats i kursen *Kredit, säkerhet och exekution* på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Patrik Lindskoug

Termin: HT 2020

Innehållsförteckning

Förkortningar	2
1. Inledning	3
1.1 Inledning och bakgrund	3
1.2 Frågeställning och syfte	4
1.3 Disposition	5
1.4 Avgränsning	5
2. Metod och material	6
2.1 Metod	6
2.2 Material	6
3. Allmänt om båtar och båtbyggnadsförskott	7
3.1 Definitionen av båt samt sjösakrätt	7
3.2 Båtbyggnadsförskott	8
4.0 Beställningsköp av båt – typfall I	11
4.1 Beställarens separationsrätt på grund av förvärvad äganderätt	11
4.2 Beställarens förmånsrätt	11
5.0 Arbetsbeting av båt – typfall II	12
5.1 Beställarens separationsrätt på grund av bibehållen äganderätt	12
5.2 Beställarens förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott	14
6.0 Rättsekonomisk och statistisk-kvantitativ analys	15
7.0 Sammanfattning och slutkommentar	17
Käll- och litteraturförteckning	19

Förkortningar

1975 års lag = lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott.

Bet. = utskottsbetänkande.

HD = Högsta domstolen.

Rskr. = riksdagsskrivelse.

SOU = Statens offentliga utredningar.

Prop. = proposition.

P.g.a = på grund av.

T.ex = till exempel.

1. Inledning

1.1 Inledning och bakgrund

Pampiga båtar har länge varit en symbol för vällevnad, och det är inte särskilt svårt att förstå varför: tanken på en lyxyacht torde egga även den blekaste fantasi. Slingrande kvällsturer i goda vänners lag genom sköna skärgårdar, alltmedan röd aftonrodnad breder ut sig över skyn och det skrattas och skålas i ett – ungefär så kan drömmen se ut, och nog är den vacker.

Likt de flesta timliga drömmar är det möjligt att betrakta också båtdrömmen ur ett mer materialistiskt nationalekonomiskt perspektiv. Enligt Sweboat (Båtbranschens riksförbund) producerades 2018 omkring 5900 båtar i Sverige, till ett sammanlagt värde av 1.3 miljarder kronor.²⁷⁰ Samma år sysselsatte båtbranschen ungefär 4000 personer.²⁷¹

Precis som i all näringslivsverksamhet förekommer utmätningar och konkurser inom båtbranschen. Många båtar har ett värde som knappt överstiger några tusenlappar, men dyrare exemplar kan kosta flera miljoner kronor.²⁷² Med sådana summor på spel kan naturligtvis den (mestadels latent) kredit- och sakrättsliga regleringen på området ha stor betydelse, såväl för tillverkarens borgenärer som för tillverkarens kunder.

En särskilt vådlig creditsituation uppstår när en beställare anförtrot en tillverkare att mot förskott i pengar specialtillverka en båt. Till skillnad från ett vanligt köp kräver tillverkning ofta tid, och inträffar en konkurs eller utmätning hos tillverkaren löper beställaren ekonomiska risker. Liknande problem infinner sig om beställaren har överlämnat eget byggnadsmaterial som tillverkaren ska använda i båtbygget.

Trots de ovan omnämnda farorna, förefaller den sakrättsliga regleringen vid legotillverkning av båt vara ett föga omskrivet ämne i doktrinen. Eftersom rättens innehåll kan få beaktansvärda ekonomiska konsekvenser såväl för beställaren som för tillverkarens borgenärer, framstår det därför som motiverat att forska närmare kring beställarens separations- och förmånsrätt vid legotillverkning av båt.

---

²⁷⁰ Sweboat (2019) s. 8.

²⁷¹ Sweboat (2019) s. 10.

²⁷² Sweboat (2019) s. 5.

1.2 Frågeställning och syfte

Uppsatsens syfte är att närmare klargöra de sakrättsliga förutsättningar för beställarens separations- eller förmånsrätt vid legotillverkning av båt, samt att kort analysera regleringen ur ett ekonomiskt transaktionskostnadsperspektiv. Frågeställningen är därför inledningsvis inriktad på hur rättens innehåll ser ut i två typfall vid legotillverkning av båt. Typfallen och frågeställningarna ser ut som följer:

Typfall I: A uppdrar åt B att tillverka en båt av B:s egna byggmaterial (beställningsköp). A betalar i förskott, varefter B färdigställer båten helt eller delvis. Innan överlämnande sker så går B i konkurs eller råkar ut för utmätning. Under vilka omständigheter har A separationsrätt eller förmånsrätt (på grund av båtbyggnadsförskott) till båten eller båtbygget?

Typfall II: A uppdrar åt B att tillverka en båt av A:s byggnadsmaterial, som A också överlämnar till B för bearbetning (arbetsbeting). Därefter försätts B i konkurs eller råkar ut för utmätning. Under vilka omständigheter har A separationsrätt eller förmånsrätt (på grund av båtbyggnadsförskott) till byggnadsmaterialet eller vad som tillverkats därav?

Ovanstående frågeställningar följs av ytterligare en frågeställning: främjar regleringen av beställarens separations- och förmånsrätt, vad avser relationen mellan beställaren och tillverkaren, ekonomisk effektivitet ur ett transaktionskostnadsperspektiv?

I båda typfallen antas dels att A beställt båten i syfte att själv bli dess ägare, dels att A även låtit registrera ett giltigt båtbyggnadsförskott.

1.3 Disposition

Avsnitt 2 innehåller en genomgång av uppsatsens metod och material. För att besvara frågeställningarna är det vidare nödvändigt att fastslå vissa grundläggande rättsliga utgångspunkter, särskilt beträffande de lagfästa regler som gäller för båtar. Även den förmånsrättsliga regleringen av båtbyggnadsförskott kräver en allmän beskrivning. Dessa rättsliga grundbultar avhandlas i avsnitt 3.

Därefter övergår uppsatsen till att utreda frågeställningarna separat under varsin rubrik (avsnitt 4, 5 och 6). Uppsatsen avslutas sedan genom en sammanfattning och slutanalys (avsnitt 7) vari svaret på frågeställningen koncist sammanfattas och resultatet underkastas en kort de lege-ferenda analys.

1.4 Avgränsning

Uppsatsens frågeställning tar enbart sikte på legotillverkning av båt vars syfte är att beställaren ska bli ägare till båten. Legotillverkning av skepp samt alla former av kommissionsavtal faller sålunda helt utanför frågeställningen. Uppsatsens syfte är vidare att utreda den förmånsrättsliga reglering som är särpräglad för båtbyggen, och eventuella förmånsrätter beställaren må betinga sig *vid sidan av* båtbyggnadsförskott faller därför utanför frågeställningen.

År 2017 ändrades den legala definitionen av begreppet båt i sjölagen (1994:1009).²⁷³ Vissa båtbyggen kan härvidlag, som en följd av övergångsbestämmelserna till ändringen, vara underkastade komplicerade särregleringar.²⁷⁴ Syftet med uppsatsen är inte att närmare belysa problemen förknippade med övergångsbestämmelserna. Jag utgår därför ifrån att frågeställningarnas båtbyggen reservationslöst omfattas av den nya definitionen.

---

²⁷³ För ändringen av 1 kap. 2 § sjölagen se SFS 2017:1056; se även rskr. 2017/18:25; bet. 2017/18:TU3 samt prop. 2016/17:205.

²⁷⁴ Se särskilt punkt 5–7 i övergångsbestämmelserna till SFS 2017:1056.

2. Metod och material

2.1 Metod

Uppsatsens frågeställning efterlyser en fullödig beskrivning av rättsläget vid två typfall av sakrättslig konflikt. Svaret förutsätter användning av den rättsdogmatiska metoden, vars kärna kort går ut på att identifiera, uttömma och analysera auktoritativa rättskällor för att beskriva, tolka och fastställa gällande rätt.²⁷⁵

Den rättsdogmatiska metoden innefattar även att ställa rättskällorna mot varandra för att därigenom upptäcka motsägelser eller oklarheter.²⁷⁶ I den mån motsägelserna ej går att sammanjämka är rättsläget oklart. Även om rättsläget är oklart kan dock de juridiska argumenten för skilda tolkningar väga olika tungt, och vid en kritisk analys kan vissa ha mer robust förankring i rättskällorna än andra (utan att fördens skull självklart utgöra gällande rätt).²⁷⁷

Ytterligare en fråga är om regleringen främjar ekonomisk effektivitet ur ett transaktionskostnadsperspektiv; d.v.s minskar reglerna parternas transaktionskostnaderna? Ett riktigt svar i denna del förutsätter användning av en rättsekonomisk metod.²⁷⁸ Rättsekonomin betraktar rättsreglerna ur ett externt perspektiv, där rättsreglernas ändamålsenlighet (effektivitet) i ekonomiskt hänseende utgör måttstocken.²⁷⁹ I syfte att berika den rättsekonomiska analysen kommer uppsatsen även i mycket begränsad utsträckning att använda sig av en statistisk kvantitativ metod, d.v.s undersöka hur ofta registrering av båtbyggnadsförskott sker i praktiken.

2.2 Material

För den rättsdogmatiska utredningen av gällande rätt kommer uppsatsen att använda de i svensk rätt auktoritativa rättskällorna i form av författningar, förarbeten och rättspraxis.²⁸⁰ Till skillnad från vad som gäller lösöre i allmänhet existerar en viss begränsad lagreglering (med åtföljande förarbetsuttalanden) av sakrätt visavi fartyg.

---

²⁷⁵ Se Kleineman (2018) s.44 ff.; vilka dessa rättskällor är framgår i avsnitt 2.2.

²⁷⁶ Se Kleineman (2018) s. 40 f.

²⁷⁷ Se Kleineman (2018) s. 36 f.

²⁷⁸ Se Venegas (2018) s. 180.

²⁷⁹ Se Venegas (2018) s. 177 f.

²⁸⁰ Se Kleineman (2018) s. 21.

Många centrala sakrättsliga spörsmål saknar samtidigt direkt reglering i lag. Bristen på författning till trots har HD genom flera årtionden av rättspraxis mer eller mindre tydligt lyckats rita upp huvuddragen i svensk sakrätt.²⁸¹ Åtskilliga av de mer särpräglade frågorna har dock förblivit oberörda såväl i praxis som förarbeten.

Doktrin äger inte samma rättskällevärde som lagstiftning, förarbeten eller prejudikat. Icke desto mindre kan analyserna i den juridiska litteraturen ha betydelse vid tolkningen av gällande rätt. Det kan också förekomma att en slutsats i doktrinen bygger på så starka rättsliga argument att den utan vidare måste godtas.

Vid den rättsekonomiska analysen kommer uppsatsen att använda sig av grundläggande ekonomisk teori beträffande transaktionskostnader. Analysen tar särskilt avstamp i Paul L. Loskows²⁸² beskrivning av TCE (transaction cost economics) och denna idébildnings användningsområde.

3. Allmänt om båtar och båtbyggnadsförskott

3.1 Definitionen av båt samt allmän sjösakrätt

Den legala definitionen av begreppet båt framgår av 1 kap. 2 § sjölagen: fartyg vars skrov har en största längd som överskrider 24 meter betecknas *skepp*, medan andra fartyg kallas *båt*. En båt är med andra ord ett *fartyg*, och de bestämmelser i sjölagen som omfattar fartyg samt fartygsbygge i allmänhet är följaktligen tillämpliga även på båtar.

Vilka kriterier ett föremål måste uppfylla för att överhuvudtaget räknas som ett fartyg uttalar sig sjölagen inte om. Christer Rune har formulerat följande koncisa definition, vars innehåll troligtvis speglar gällande rätt: "*fartyget [kan] karakteriseras som ett sådant redskap, ej alltför obetydligt till storleken, för befordran eller annna drift till sjöss vilket har skrov och konstruktionsmässig manöverförmåga (styrförmåga) men icke tillika kan användas för drift*

---

²⁸¹ Se t.ex Millqvist (2018) s. 142–144 för en översikt av vilka sakrättsliga moment HD krävt vid förvärv av olika egendomsslag.

²⁸² Paul Lewis Joskow (född 1947) är en amerikansk ekonom och professor vid MIT. Se <https://economics.mit.edu/faculty/pjoskow> för universitets presentation.

*till lands eller i luften.*²⁸³ Enligt förarbeten till sjölagen övergår ett fartygbygge till att bli ett färdigt fartyg först vid sjösättningen.²⁸⁴

Enligt fast praxis tillhör båtar också den bredare kategorin *lösöre*.²⁸⁵ Sjölagen innehåller åtskilliga särregleringar för skepp, men endast ett fåtal för båtar.²⁸⁶ Båtar och båtbyggen befinner sig därmed i en skärning mellan sjösakrätt och allmän sakrätt. Vilka regler som ska tillämpas står ibland klart, men frågan kan också nödvändiggöra en mer sorgfällig analys. Utgångspunkten i en sådan analys måste vara att uttalanden i praxis ger vika i den mån sjölagen innehåller tydliga lagfästa särregleringar.²⁸⁷

En sådan särreglering återfinns i 1 kap. 5 § sjölagen, som fastslår att rätt till egendom som blivit fartygstillbehör ej får göras gällande särskilt.²⁸⁸ Som fartygstillbehör räknas enligt 1 kap. 3 § sjölagen ”fast inredning och annan till stadigvarande bruk för fartyget ägnad utrustning som varaktigt förvaras ombord, dock endast i den mån fartyget är försett därmed i fartygsägarens intresse.” Reglerna bär stora likheter med jordabalkens bestämmelser beträffande tillbehör till fast egendom; en skillnad är att inte ens den som hyrt ut egendom till fartygsägaren kan göra gällande separationsrätt.²⁸⁹

3.2 Båtbyggnadsförskott

Lagen (1975:605) om båtbyggnadsförskott trädde i kraft den 1 januari 1976.²⁹⁰ Regleringen infördes i samband med en större reform av 1891 års sjölag, och var tänkt att utgöra en slags provisorisk särlosning för båtbyggen i avvaktan på den då aktuella översynen av sakrätten för

---

²⁸³ Rune (1991) s. 19; se även prop. 1973:140 s. 148 samt prop. 1973:42 s. 300 för liknande definitioner.

²⁸⁴ Rune (1991) s. 20.

²⁸⁵ Se NJA 1921 s. 484 vari fastslogs att lagen (1845:50 s.1) om handel med lösören var tillämplig på en yacht, varav följer att yachten var lösöre; i samma anda se även NJA 1949 s. 164. Se även NJA 1991 s. 564 rörande tradition av båt samt NJA 1998 s. 545 rörande gåva av ideell andel i båt vid sambesittning. Av intresse är också NJA 2008 s. 282, även om HD:s hänvisning till allmän sakrätt istället för sjösakrätt beträffande sammanfogande kan ifrågasättas.

²⁸⁶ Se Rune (1991) s. 20, särskilt not 13; jämför t.ex 2 kap. 9 § sjölagen. I SOU 1974:55 föreslogs att inskrivning av båt skulle kunna användas som sakrättsligt moment vid förvärv och pantsättning av båt, men denna reglering blev aldrig lag.

²⁸⁷ Se 1 kap. 1 § tredje stycket regeringsformen (1974:152); lagen är, vilket somliga jurister på senare tid tycks ha glömt men jag alltför minns, en rättskälla av högre valör än rättspraxis.

²⁸⁸ Däremot kan den tidigare ägaren ha en fordran på ersättning för sin förlust; se Sundholm, 1 kap. 5 § sjölagen, Karnov (JUNO) (besökt 2020-12-08).

²⁸⁹ Se prop. 1973:42 s. 300 f.; jämför 2 kap. 5 § jordabalken (1970:994).

²⁹⁰ Se SFS 1975:926.

lösöre i allmänhet.²⁹¹ Den planerade översynen kom aldrig att genomföras, och lagen har förblivit i stort sett oförändrad sedan sin tillkomst.²⁹² Då och då har SOU:er lagt fram förslag på att avskaffa lagen.²⁹³

Enligt första stycket i 1975 års lag får den som beställt en båt och lämnat förskott (i pengar eller byggnadsämnen) låta registrera ett skriftligt avtal därom hos Transportstyrelsen. Beställaren får därmed förmånsrätt i *byggnadsämnena* eller vad som *med förskottet tillverkats för beställarens räkning*. Den förmånsberättigade fordran utgörs av beställarens återkrav med anledning av säljarens avtalsbrott, och förmånsrättens närmare ställning framgår av 4 § femte punkten förmånsrättslagen (1970:979).

Viktigt att notera är att förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott överhuvudtaget inte inbegriper monetära medel. Går tillverkaren i konkurs efter att erhållit pekuniärt förskott, men innan tillverkning påbörjats, står beställaren alltså i princip tomhänt.²⁹⁴ Lagtexten förutsätter vidare att beställaren kan bevisa att förskottet (vare det byggnadsämnen eller pengar) använts för tillverkning av just det objekt som skrivits in hos Transportstyrelsen.²⁹⁵ Vid sammanblandning av ett fungibelt förskott med andra avgränsade fungibla medel som senare används vid tillverkning, är det dock tänkbart att genomföra en proportionering av beställarens förmånsrätt.²⁹⁶

Det har i förarbeten och doktrin diskuterats huruvida möjligheten till inskrivning av förskott implicit innebär en inskränkning av beställarens separationsrätt.²⁹⁷ Att fränkänna beställarens separationsrätt enligt vanliga sakrättsliga regler skulle onekligen öka betydelsen av 1975 års lag. Det skulle även medföra vissa processekonomiska fördelar, eftersom beställarens

---

²⁹¹ Se prop. 1975:68 s. 49 f.; se även Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO); jämför SOU 1969:5 s. 104.

²⁹² Uppgiften att handha registreringsförfarandet flyttades från Stockholms tingsrätt till Sjöfartsverket genom SFS 2001:378. Senare flyttades uppgiften till Transportstyrelsen.

²⁹³ Se SOU 2015:18 s. 148 samt SOU 1995:11 s. 167.

²⁹⁴ Möjligen kan beställaren åtnjuta separationsrätt om medlen hållits avskilda, se lag (1944:181) om redovisningsmedel. Detta förutsätter dock en rättslig relation som närmar sig ett kommissionsförhållande.

²⁹⁵ Jämför dock Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO), som (delvis i strid med lagens ordalydelse) menar att tämligen lösa krav gäller beträffande sambandet.

²⁹⁶ Se Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO)

²⁹⁷ Se SOU 1988:63 s. 202, Forsell (1981) s. 538, Håstad (1996) s. 302 not 50 samt Rune (1969) s. 884–886 med däri angiven hänvisning till Tiberg.

incitament att hävda två anspråk samtidigt (i första hand separationsrätt, i andra hand förmånsrätt) hade försvunnit.

Någon avsikt att påverka beställarens separationsrätt går emellertid inte att spåra i förarbetena till 1975 års lag.²⁹⁸ Vidare ifrågasatte Rune redan i SvJT 1969 om någon särreglering av separationsrätten (enligt dåvarande regler om inskrivning av förskott) verkligen var avsedd eller ens existerade.²⁹⁹ Sundholm tycks i sin nutida kommentar till lagen om båtbyggnadsförskott utan vidare förutsätta att de rättsgrundsatser rörande separationsrätt som gäller för lösöre även gäller för båtar.³⁰⁰ Gregow & Wallin uttrycker å andra sidan i sin kommentar till förmånsrättslagen enbart försiktigt att vanliga regler "möjligen" är tillämpliga, och Håstad tycks för sin del anse att separationsrätten är inskränkt.³⁰¹

Prejudikat som direkt behandlar frågan existerar inte. Sedan tillkomsten av 1975 års lag har HD dock i rättspraxis konsekvent behandlat båtar som vanligt lösöre.³⁰² Att inskränka beställarens separationsrätt med stöd av en motsatsvis tolkning av 1975 års lag skulle gå kors på tvärs med denna linje. Det vore även rent allmänt en besynnerlig tolkning av en lag, vars syfte var att provisoriskt stärka beställarens position.³⁰³

Sammanfattningsvis finns det starka argument för att 1975 års lag inte innebär någon försämring av beställarens separationsrätt. Det går emellertid inte att uttala sig med fullkomlig säkerhet, emedan ett definitivt avgörande i rättspraxis saknas.

---

²⁹⁸ Se prop. 1975:68 i sin helhet samt SOU 1988:63 s. 202.

²⁹⁹ Se Rune (1969) s. 884–886.

³⁰⁰ Se Sundholm, lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott första stycket, Karnov (JUNO) (besökt 2020-12-03).

³⁰¹ Se Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO) samt Håstad (1996) s. 301 not 50.

³⁰² Se not 16 ovan och i synnerhet NJA 2008 s. 282 där HD förefaller ha ansträngt sig för att undvika tillämpning av sjösakrätt.

³⁰³ Se prop. 1975:68 s. 21.

4.0 Beställningsköp av båt – typfall I

4.1 Beställarens separationsrätt på grund av förvärvad äganderätt

Separationsrätt på grund av förvärvad äganderätt vid beställningsköp av båt förutsätter i allmänhet tradition.³⁰⁴ De undantag som gäller för lösöre i allmänhet är dock tillämpliga även vid beställningsköp av båt. Sålunda gäller enligt 49 § konsumentköplagen (1990:932) att en konsument som beställer en båt får separationsrätt redan genom avtalet, såvida båtbygget är tillräckligt individualiserat.³⁰⁵ Även en registrering av köpet genom lösöresköpslagen torde ge beställaren skydd mot tillverkarens borgenärer; det bör dock noteras att lösöresköpslagen uppställer ett krav på att egendomen klart kan identifieras, vilket naturligtvis utgör ett praktiskt hinder när det rör sig om egendom som är i färd med att tillverkas.³⁰⁶

4.2 Beställarens förmånsrätt

I den händelse beställaren inte har rätt till separation, är det möjligt att han har förmånsrätt i båten eller båtbyggen på grund av registrering av båtbyggnadsförskott. Om tillverkarens bokföring utvisar att båten tillverkats helt och hållet med beställarens förskott, så har beställaren förmånsrätt i hela båten. Om båtbygget överhuvudtaget inte påbörjats saknar däremot beställaren helt och hållet förmånsrätt, eftersom förmånsrätt enbart gäller i vad som tillverkats. Av samma skäl saknar beställaren förmånsrätt, i den händelse förskottet ej (på ett bevisbart sätt) använts vid tillverkningen av båtbygget.

Lagtexten tillerkänner vidare enbart beställaren förmånsrätt i vad som tillverkats av förskottet. Material som tillverkaren köpt men ännu inte hunnit infoga i båtbygget måste alltså beställaren sakna förmånsrätt i, eftersom ingenting hunnit *tillverkas* av förskottet i denna situation.

I sammanhanget bör vidare noteras att införandet av 49 § konsumentköplagen gör 1975 års lag obsolet i konsumentrelationer. Konsumenten har med stöd av nämnda paragraf alltid

---

³⁰⁴ Se NJA 1921 s. 484 och NJA 1997 s. 660.

³⁰⁵ 49 § konsumentköplagen gäller även för beställningsköp; se 2 § konsumentköplagen samt Millqvist (2018) s. 156.

³⁰⁶ Se 1 § lösöresköpslagen, Håstad (1996) s. 302 not 50, samt NJA 1937 s. 579.

separationsrätt till båtbygget, och ett eventuellt förskott i pengar kan konsumenten inte få tillbaka med hjälp av 1975 års lag.

5.0 Arbetsbeting av båt – typfall II

5.1 Beställarens separationsrätt på grund av bibehållen äganderätt

Har en beställare överlämnat byggnadsämnen för användning vid tillverkning, kan det tänkas att han vid tillverkarens konkurs gör gällande separationsrätt till materialet på grund av bibehållen äganderätt. Det är härvidlag nödvändigt att skilja mellan två olika scenarion: *dels* scenariot när tillverkaren faktiskt bearbetat eller sammanfogat materialet, *dels* scenariot där beställaren visserligen överlämnat materialet men där detta ej ännu använts. Sistnämnda scenario avhandlas först.

Inledningsvis står det klart att ett avtal om arbetsbeting ipso facto innebär att beställaren samtycker till att tillverkaren bearbetar och sammanfogar överlämnat material. När det rör sig om försäljning av varor med återtagandeförbehåll medför ett sådant förfogandemedgivande enligt fast praxis att separationsrätten går förlorad.³⁰⁷ Även vid deposition innebär en rätt att konsumera eller eljest byta deponerat material att deponentens separationsrätten går förlorad och förvandlas till en fordran på ersättning (s.k. *depositum irregulare*).³⁰⁸

Arbetsbeting skiljer sig dock markant från såväl försäljning mot återtagandeförbehåll som *depositum irregulare*. Båda sistnämnda avtalstyper innefattar nämligen ett element av *kreditgivning*; vid arbetsbeting rör det sig istället om ett *uppdrag att förädla materialet*, ungefär som vid en reparation. Såväl i doktrin som förarbeten har därför utgångspunkten närmast enhälligt varit att beställaren åtnjuter separationsrätt till överlämnat material.³⁰⁹ Beställaren åtnjuter alltså separationsrätt till sitt material enligt

---

³⁰⁷ Se NJA 2019 s. 195 punkt 10; se även Millqvist (2018) s. 116.

³⁰⁸ Se Håstad (1980) s. 36.

³⁰⁹ Se SOU 1974:55 s. 237; SOU 1988:63 s. 202; Rodhe (1985) s. 196 samt Rune (1969) s. 884. Jämför dock Håstad (1980) s. 36 f. för en mer kritisk inställning till beställarens separationsrätt.

gällande rätt. Separationsrätten förutsätter dock att beställarens egendom kan specificeras och identifieras; annars får beställaren nöja sig med en fordran på ersättning.³¹⁰

Rättsläget när tillverkaren bearbetat materialet är betydligt mer omtvistat. Tidigare förarbetsuttalanden har antagit att beställaren förblir ägare till materialet under tillverkningsprocessen, och därmed löpande åtnjuter separationsrätt.³¹¹ I doktrinen finner denna uppfattning också företrädare i form av Rodhe, Hagberg och Rune.³¹² Håstad däremot är av uppfattningen (inspirerad av 950 § i *Bürgerliches Gesetzbuch*) att beställarens separationsrätt bör gå förlorad så fort en ny "sak" skapats, såvida inte arbetets värde avsevärt understiger materialets.³¹³ Forsell har i sin tur kritiserat Håstad, och menar att tillverkarens borgenärer har att respektera avtalet mellan tillverkaren och beställaren.³¹⁴ Några klagorande i praxis har inte dykt upp, och rättsläget är kort sagt oklart.³¹⁵

I det hittillsvarande har antagits att beställaren tillhandahåller allt material. Om beställaren och tillverkaren var för sig bidrar med material rör det sig inte (enbart) om specifikation utan om sammanfogande (accession), varvid sjösakrättens särregleringar blir avgörande. Enligt 1 kap. 3–4 § sjölagen utgör nämligen fast inredning och dylikt *fartygstillbehör*, om materialet infogats i fartyget för stadigvarande bruk. Oavsett om tillverkaren eller beställaren äger själva fartyget eller fartygsbygget (d.v.s. skrovet med styrinrättning), så har infogandet av motpartens material skett i ägarens intresse; antingen för att fartygsägaren ska kunna fullgöra sitt avtal vad avser fartygets beskaffenhet (om tillverkaren äger fartygsbygget), eller för att fartygsägaren senare ska nyttja utrustningen (om beställaren äger fartygsbygget).

Av 1 kap. 5 § sjölagen framgår att separat äganderätt som huvudregel inte kan göras gällande till föremål som blivit fartygstillbehör.³¹⁶ Detta innebär att den part som äger *själva fartyget eller fartygsbygget* (skrov med inrättning) har bättre rätt än motparten till material som blivit tillbehör i båten eller båtbygget.³¹⁷ Om tillverkaren själv äger ett färdigt skrov samt

---

³¹⁰ Detta är det allmänna kravet på specialitet; se Millqvist (2018) s. 105.

³¹¹ Se SOU 1974:55 s. 236 f.

³¹² Se Rodhe (1985) s. 198; Rune (1969) s. 884 ff. samt Hagberg (1970) s. 234 f.

³¹³ Se Håstad (1980) s. 36 f. samt Håstad (1996) s. 45 f.

³¹⁴ Forsell (1981) s. 537 ff.

³¹⁵ Se även SOU 1988:63 s. 204 för en liknande slutsats beträffande rättsläget rörande lösöre i allmänhet.

³¹⁶ Radio- och navigeringsutrustning är undantagna från dessa regler, se 1 kap. 3 § andra stycket sjölagen.

³¹⁷ Se SOU 1970:74 s. 78 samt prop. 1973:42 s. 300 f.

styrinrättning, så förlorar alltså beställaren separationsrätt till sitt material i den mån materialet blivit tillbehör till fartygsbygget. Om däremot beställaren tillskjutit skrov och styrinrättning, så får denne separera även *tillverkarens material*, i den mån detta blivit tillbehör till båtbygget; sjölagens specialreglering äger då företräde framför det allmänna sakrättsliga kravet på tradition som uppställts i praxis.³¹⁸ Tillverkaren torde dock under sådana omständigheter ha retentionsrätt i båtbygget för eventuella ersättningsanspråk kopplat till det förlorade materialet.³¹⁹

5.2 Beställarens förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott

Om beställaren inte åtnjuter separationsrätt till överlämnat material, kan förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott komma i fråga. Även här är det nödvändigt att skilja mellan *dels* scenariot när tillverkaren faktiskt bearbetat eller sammanfogat materialet, *dels* scenariot där beställaren visserligen överlämnat materialet men där detta ej ännu använts. Sistnämnda scenario avhandlas först.

Det står klart att beställaren åtnjuter separationsrätt till materialet i den händelse tillverkaren inte alls har hunnit bearbeta det.³²⁰ Separationsrätt förutsätter dock att egendomen kan identifieras, och ej har sammanblandats med tillverkarens egendom.³²¹ Om materialet sammanblandats saknar beställaren som huvudregel separationsrätt och får nöja sig med en fordran.³²² Om byggnadsämnenas vari beställaren njuter förmånsrätt inte längre kan identifieras, så torde logiskt följa att även beställarens förmånsrätt i materialet har gått förlorad. Registrering jämte 1975 års lag torde med andra ord sakna betydelse detta scenario; antingen har beställaren separationsrätt, eller så har både hans separations- och förmånsrätt gått förlorade.³²³

---

³¹⁸ Se avsnitt 3.1 ovan, särskilt not 19.

³¹⁹ Jämför NJA 2008 s. 282.

³²⁰ Se avsnitt 5.1 ovan.

³²¹ Se Rodhe (1985) s. 197.

³²² Notera att samäganderätt möjligen kan uppkomma vid en avgränsad sammanblandning, se Rodhe (1985) s. 197. Om materialet var försäkrat och förstörts kan måhända separations- eller förmånsrätt finnas till försäkringsersättningen, se Adlercreutz & Lindskoug (2020) s. 94.

³²³ I SOU 1988:63 s. 202 antyds att beställaren kan åtnjuta förmånsrätt även efter sammanblandning (då tydligen i tillverkarens egendom), men ordalydelsen av 1975 års lag lämnar ringa utrymme för denna lösning.

Har tillverkaren hunnit bearbeta materialet är det oklart om beställaren åtnjuter separationsrätt.³²⁴ Skulle beställaren sakna separationsrätt så äger han i vart fall förmånsrätt i vad som tillverkats av hans material. Även i den händelse att materialet som beställaren tillskjutit blivit fartygstillbehör, så torde beställaren åtnjuta motsvarande förmånsrätt i båten eller båtbygget.³²⁵ Detta förutsätter dock att det är just precis beställarens material som har infogats i båten eller båtbygget.

6.0 Rättsekonomisk och statistisk-kvantitativ analys

I avsnitt 4 och 5 ovan har uppsatsen klarlagt de materiella rättsreglerna beträffande beställarens separations- och förmånsrätt. Den fortsatta rättsekonomiska analysen tar avstamp i dessa slutsatser, och frågan är nu huruvida det ovan beskrivna rättsläget ekonomisk effektivitet ur ett transaktionskostnadsperspektiv.

Med transaktionskostnader förstås inledningsvis kostnader för att identifiera avtalspartners, förhandla fram överenskommelser samt att verkställa ingådda avtal.³²⁶ Transaktionskostnader kan också bestå av kostnader för att undvika eller mitigera risker i själva avtalsförhållandet (contractual hazards).³²⁷ En utgift som syftar till att förebygga ett oförmånligt utfall i händelse av motpartens konkurs, är ett typiskt exempel på en transaktionskostnad som tar sikte på kontraktets "runtomkring" och inte på det ekonomiska utbytets själva kärna.

En beställare av en båt kan försäkra sig mot motpartens insolvens genom att ordna en bankgaranti, vilket dock medför extra kostnader i form av bankavgift och administration.³²⁸ Ytterligare en tidskrävande och kostsam åtgärd är att löpande bevaka tillverkarens ekonomiska ställning under processens gång och avbryta om det uppstår problem. Båda dessa åtgärder ökar transaktionskostnaderna och motverkar på så vis att ett tillverkningsavtal kommer till stånd. Om beställaren åtnjuter en stark separations- och förmånsrätt i sitt förskott behöver han inte vidta några sådana försiktighetsmått, vilket leder till minskade

---

³²⁴ Se avsnitt 5.1 ovan.

³²⁵ 1 kap. 5 § sjölagen nämner enbart att ägande- och panträtt inte kan göras gällande. Förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott är varken en äganderätt eller en panträtt.

³²⁶ Venegas (2018) s. 189; Loskow (2002) s. 95 f.

³²⁷ Loskow (2002) s. 96.

³²⁸ SOU 2015:18 s. 227.

transaktionskostnader. Avgörande för om rättsläget främjar ekonomisk effektivitet, är alltså om beställarens separations- och förmånsrätt i sig utgör en vederhäftig säkerhet.

Vid beställningsköp är beställaren synnerligen utsatt omedelbart efter att pengaförskottet betalats; då har beställaren varken separationsrätt till förskottet, eller någon förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott (eftersom ingenting har tillverkats). Även efter att tillverkningen kommit igång förutsätter förmånsrätt p.g.a båtbyggnadsförskott ett starkt samband mellan förskottet och det tillverkade, vilket i sin tur förutsätter en inflexibel medelsanvändning av tillverkaren. Hyser beställaren farhågor kring sin medkontraheuts solvens, är det knappast tillrådligt att förlita sig enbart på separationsrätten och båtbyggnadsförskottet.³²⁹

Beställarens situation är något bättre vid arbetsbeting. Går tillverkaren i konkurs innan beställarens byggnadsämnen bearbetats, så står det klart att beställaren har separationsrätt. I den händelse bearbetning skett så är emellertid rättsläget beträffande båtbeställarens separationsrätt ovisst, vilket innebär att en rationell beställare rimligen inte kan förutsätta någon rätt till separation. Har beställaren tillskjutit föremål som ska infogas i ett fartyg (d.v.s skrov med styrinrättning) som tillverkaren äger, innebär vidare sjösakrättens specialregler beträffande fartygstillbehör att separationsrätten går förlorad. I båda dessa situationer kan emellertid båtbyggnadsförskott användas för att istället erhålla en förmånsrätt. Förmånsrätten på grund av båtbyggnadsförskott förutsätter att sambandet mellan det tillverkade och beställarens material kan bevisas, vilket dock inte i sig är något oöverstigligt hinder. Värdet av det tillverkade torde dessutom ofta vara högre än värdet av materialet taget för sig. Om beställaren utöver materialet även gett tillverkaren förskott i pengar så går samtidigt dessa medel helt förlorade, såvida de inte använts för att införskaffa material som använts i bygget. Förlusten av det pekuniära förskottet lär i de allra flesta fall vara ett allvarligt slag mot beställaren, och även vid arbetsbeting förefaller det alltså i regel behövas någon form av kompletterande säkerhet; förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott duger följaktligen varken vid beställningsköp eller arbetsbeting.

Ur statistisk synvinkel kan avslutningsvis noteras att lagen om båtbyggnadsförskott knappt används. År 2019 samt 2020 (siffror från den 23 november) registrerade Transportstyrelsen

---

³²⁹ För samma slutsats se Gregow & Wallin, 4 § femte punkten förmånsrättslag (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO), särskilt not 74.

enbart två båtbyggnadsförskott.³³⁰ Statistik från tidigare år (2012 och 2013) visar på samma svala intresse.³³¹ Huruvida den låga användningsgraden beror på att beställare ringaktar säkerheten eller helt enkelt inte känner till den, går inte att bedöma. Datan är dock förenlig med slutsatsen att båtbyggnadsförskott inte är en särskilt trygg säkerhet.

Sammanfattningsvis förefaller beställarens separations- och förmånsrätt vara antingen alltför svag, alltför oklar eller alltför volatil för att i sig utgöra en vederhäftig säkerhet i samband med legotillverkning av båt. Beställarens separations- och förmånsrätt bidrar alltså inte mer än marginellt till att sänka transaktionskostnaderna vid legotillverkning av båt.

7.0 Sammanfattning och slutkommentar

Uppsatsen har ovan belyst samt besvarat samtliga frågeställningar. Det har härvidlag visat sig att A:s separationsrätt vid beställningsköp avgörs av de vanliga reglerna för lösöre, med åtföljande krav på tradition (och med de undantag som följer av lösöresköpslagen och 49 § konsumentköpslagen). Det har även visat sig att förmånsrätt på grund av båtbyggnadsförskott förutsätter en stark koppling mellan förskottet och vad som tillverkats, och att A helt saknar förmånsrätt om B inte har hunnit påbörja arbetet. Sist men inte minst har det visat sig att lagen om båtbyggnadsförskott är obsolet i konsumentrelationer, eftersom konsumenten tillerkänns separationsrätt redan genom avtalet.

Vad beträffar arbetsbeting är rättsläget mer invecklat och mer oklart. Om beställaren tillskjutit allt material och tillverkaren inte hunnit påbörja arbetet, står det klart att beställaren (givetvis förutsatt att materialet kan specificeras och identifieras) åtnjuter separationsrätt på grund av bibehållen äganderätt. Har B däremot hunnit bearbeta materialet, så råder delade meningar i doktrinen kring huruvida beställaren alltjämt åtnjuter separationsrätt. Har A och B var för sig tillskjutit material till bygget, avgörs separationsrätten genom tillämpning av sjölagens särskilda sjösakrättsliga regler. I korthet innebär detta att den part som tillskjutit själva fartygsbygget (d.v.s skrov med styrinrättning) åtnjuter separationsrätt även till det material som *motparten* infogat i båtbygget, såvitt infogandet skett under sådana omständigheter att det tillskjutna materialet utgör fartygstillbehör. Även i den händelse att A saknar

---

³³⁰ Se Transportstyrelsen mail från den 23 november rörande antalet registrerade båtbyggnadsförskott år 2019 samt Transportstyrelsens mail från den 23 november rörande antalet hitintills registrerade båtbyggnadsförskott år 2020.

³³¹ SOU 2015:18 s. 148.

separationsrätt, kan han dock åtnjuta förmånsrätt i vad som tillverkats, under förutsättningen att hans material använts i konstruktionen.

Den rättsekonomiska analysen avslöjade vidare att beställarens separationsrätt och förmånsrätt (p.g.a båtbyggnadsförskott) var alltför svag, alltför osäker och alltför volatil för att i sig utgöra godtagbar säkerhet vid beställning av båt. En annan säkerhet är följaktligen erforderlig för att beställaren ska uppnå någon större grad av trygghet. Regelverket minskar alltså inte beställarens eller tillverkarens transaktionskostnader mer än marginellt, och främjar därför inte ekonomisk effektivitet i deras relation. Den kvantitativa statistiska undersökningen visade sist men inte minst att ytterst få båtbyggnadsförskott registrerats de senaste åren, vilket är förenligt med slutsatsen av den rättsekonomiska analysen.

Uppsatsens resultat åskådliggör behovet av fördjupad utredning i doktrin, eller alternativt klargöranden i praxis, beträffande rättsverkningarna av tillverkarens specifikation vid arbetsbeting av lösöre. Också båtars egendomliga ställning som ett rättsligt mellanting av fartyg och vanligt lösöre tål ytterligare utredning, måhända av mer kritiskt slag än förevarande arbete.

Avslutningsvis konstaterar jag att lagen om registrering av båtbyggnadsförskott erbjuder en opålitlig och delvis obsolet säkerhet, vars användningsfrekvens numera är nere på försumbara nivåer. Om lagstiftaren anser att de som vill förverkliga en båtdröm även framöver bör åtnjuta en prioriterad krediträttslig ställning, så förefaller det nödvändigt att reformera regelverket för att bättre tillgodose deras behov.

Litteratur- och källförteckning

Litteratur

Adlercreutz, Axel & Lindsoug, Patrik (2020). *Finansieringsformers rättsliga reglering*. Sjätte upplagan Lund: Studentlitteratur.

Forsell, Hans (1981) *TORGNY HÅSTAD. Studier i sakrätt. Lund 1980. Norstedts. 180 s.* Svensk juristtidning årgång 1981.

Gregow & Wallin (2018) kommentar till förmånsrättslagen (1970:979) Karnov 2018-11-01 (JUNO) hämtad 2020-12-15.

Hagberg, Lennart, (1970) *Några reflektioner rörande diskussionen om traditionskrav vid fartygsköp m. m.* Svenskt juristtidning årgång 1970 s. 230.

Håstad, Torgny (1980). *Studier i sakrätt*. Stockholm: Norstedt & Söners förlag.

Håstad, Torgny (1996) *Sakrätt avseende lös egendom*, 6. omarb. uppl. Stockholm: Norstedts juridik, fjärde tryckningen.

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod* i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur.

Loskow, Paul L. (2002) *Transaction cost economics, Antitrust rules, and Remedies*, The Journal of Law, Economics and Organization, vol. 18 s. 95.

Millqvist, Göran (2018). *Sakrättens grunder: en lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom*. Åttonde upplagan Stockholm: Norstedts Juridik.

Rodhe, Knut (1985) *Handbok i sakrätt* Stockholm: Norstedt & Söners förlag.

Rune, Christer (1969) *Ett par sakrättsliga spørsmål rörande fartygsköp och beställning av skeppsbyggen* Svensk juristtidning årgång 1969 s. 880.

Rune, Christer (1991). *Rätt till skepp*. 2. uppl. Gothenburg: Akademiförl.

Sundholm, Karin, kommentarer till lag (1975:605) om registrering av båtbyggnadsförskott Karnov (JUNO), hämtad 2020-12-15.

Sundholm, Karin, kommentarer till sjölagen (1994:1009), Karnov (JUNO), hämtad 2020-12-15.

Venegas, Vladimir Bastidas, *Rättsekonomi* i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. Andra upplagan, Lund: Studentlitteratur.

Källor

Otryckta källor

Mail från Transportstyrelsen av den 23 november rörande antalet registrerade båtbyggnadsförskott 2019.

Mail från Transportstyrelsen av den 23 november rörande antalet hitintills registrerade båtbyggnadsförskott 2020.

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1969:5 Utsökningsrätt IX.

SOU 1970:74 Registrering av fartyg – Sjöpanträtt och fartygshypotek – Partrederi.

SOU 1974:55 Utsökningsrätt XIII.

SOU 1988:63 Kommission och dylikt: sakrättsliga frågor vid kommission, återtagandeförbehåll, konsignation, legotillverkning och kommissionärsbolag.

SOU 1995:11 Nya konsumentregler.

SOU 2015:18 Lösöreköp och registerpant.

Propositioner

Prop. 1973:42 med förslag till om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1) m.m.

Prop. 1973:140 med förslag till lag om ansvarighet för oljeskada till sjöss m.m.

Prop. 1975:68 om ändringar i sjölagen (1891:35 s. 1), m.m.

Prop. 2016/17:205 Regelförenkling för sjöfarten.

Utskottsbetänkanden

Bet. 2017/18:TU3 Regelförenkling för sjöfarten.

Riksdagsskrivelser

Rskr. 2017/18:25.

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1921 s. 484.

NJA 1937 s. 579.

NJA 1991 s. 564.

NJA 1997 s. 660.

NJA 1998 s. 545.

NJA 2008 s. 282.

NJA 2019 s. 195.

Övrigt

Fakta om båtlivet i Sverige (2019), Sweboat (Båtbranschens riksförbund), tillgänglig via <https://privat.sweboat.se/fakta-om-batlivet.aspx>, hämtad 2020-12-02.